

ס פ ר

כלילא דוורדא

ע ד

הלכות בית הבחירה
להרמב"ם ז"ל

הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תשס"ט

מ א ת י

חיים שאול בלאאמור הגר"ש שליט"א גריינימן

שנת תש"ז לפ"ק

דפוס „חורב" בבית יתומים דיסקין, ירושלים

הכתבת:

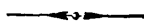
Rabbi Ch. Greiniman

K E R E M

JERUSALEM

Palestine

א"ה בהיות כוונת הספר להבהיר פירוש כל דברי רבנו ומקורם, לא נמנעתי מלהביא גם את המקורים לדברי רבנו שראיתי בספרים אשר קדמוני, והבאתי גם כל ציוני מרן ז"ל בכסף משנה, ושל שאר נו"כ רבנו, וכן הי' תח"י ספר הר המוריה אשר האריך הרבה לברר דברי רבנו בהלכות אלו, ובהיות שעל הציונים שראיתי בספרים אשר קדמוני, לא ציינתי בספר מוצאם, לזאת באתי כאן לפרש, כי בלמדי הלכות בית הבחירה עיינתי (זולת בנו"כ רבנו) בספר הר המורי' ובאור שמח, והי' אשר ימצא פה ושם, ידעו כי לקוח הוא אתי משם.

והנני בזה לקבוע ברכה להנדיב היקר
הר"ר רפאל הלפרין הי"ו
שנדב להתחלת הדפסת הספר

כליל לא דורדא

הלכות בית הבירה

שנאמר ועשו לי מקדש, חנומא שלכו חלא, ועכ"מ, ואפשר דכסמ"ג לא כניא קרא דוכי' במקום כו' אלא אמע"כ ואחר שיניח כו', וכן נרמזו כניא מלוות כבנין מקרא דועשו לי מקדש, ומיכו גמיע קי"ד משמע כמשיכ גכ"מ ול"ע.

ה"ב, כיון שנכנסו כו'. זכאים קי"מ ב'.

ומשם באו כו' בית של אבנים כו'. שם אי' וקי"ב ב'.

ושם"ם שנה כו'. קי"מ ב'.

ובאו לנוב ובנו שם מקדש כו'. ובאו

לבבועון ובנו כו'. כ"ד רש"י פסחים

ל"ה ב' ד"כ זאת אומרת וכן נלמד מדבריו

סוטה ט"ו ב' ד"כ איסור, אבל אין כן דעת

חז"ל יומא מ"ד אי' ד"כ שילכ וכדנריכס

כחכ רבנו נפייכ"מ שלכו זכאים וכן משמע

לשו' ככתוב דכ"ל כ"ל, כ"מ, ודכ"ב, א.

ג, ול"ע.

ה"א מצוות עשה כו'. אף בזכ"ז כן וכמו

שכניא כמנסי' מלכ ל"כ מכא דב"ר

פסיד וע"י חוספתא פ"ה דפסחים וירוי' פ"ט

כ"א ניתן להם לישראל לננות בית הכחירכ

כו' [וכנר פירשו שר"ל בין פסח ראשון לשני

ודלא כמו שפירש בפ"מ שם]. ומיכו קשכ

מכא דאמר זכאים מ"כ אי' הילכתא למשיחא.

ואולי קבלכ כיחכ בידם שלא ינכ עד שיבוא

משים [ע"י רפי"א מכלכות מלכים].

לעשות, וכ"כ בחוסי שנה קל"א אי' ד"כ

ושווין בסו"ד וכבנין נמי כו'

שלוכ כקני"כ לננות בית המקדש.

לד', דכ"ב, ג, ה, הוכ אלו כונכ בית לשם

די' אלקי כו'.

סוכן ר"ל דאף אס לא יוכלו לחוג אליו

ולכקריב בו קרבנות מלכ לננותו

וז"ל.

להיות מקריבין בו הקרבנות, ד"כ שם

וע"מ, כ, כי אס לכקטיר לפיו.

עושי'ן בו קדש וקה"ק. לשו' ככתו' שמות
כ"ו ל"ג.

וּמִקֶּדֶם לִפְנֵי הָאוֹלָם מִשּׁוּךְ לִדְרוֹם. אֲכַנֵּשׁ
וּמִנְחָה קֹאֵף, וְרִ"ל שֶׁלֹּא כִּי אֲכַנֵּשׁ
לֹא בָלַד מִזְרַח וְלֹא בָלַד מִמְּרֹב אֵלֶּם לִפְנֵי
כְּאוֹלֵם וּמִשּׁוּךְ לִדְרוֹם כִּי אֲמוֹת עֲמוּךְ לְאוֹלֵם,
שֶׁכְּמִנְחָה כִּי מִשּׁוּךְ עֲכוּתֹל לְפִינֵי שִׁשִּׁים אֲמוֹת
וּמִחֲלֵב וּמִכּוּתֹל דְּרוֹם מ"ב וּמִסְלֵב, וְכַנֵּשׁ
רְמוֹק עֲכוּתֹל דְּרוֹם י"ב וּמִסְלֵב וּכּוּתֹל כְּאוֹלֵם

כאלס אמנס אינו לריך לכיות משוך, ונמלינו למידין דעת רבינו דכיכל ואלס צי קדושות, ויחא שלא בזכיר רבינו שזכור ב"י משוך מכנגד כפתח שכללו במכ שכתב שכוה שמאל כנכנס למקדש.

מַן בָּחַן לקטורת. שמות, ל', א', ומגורה, שם כיכ ל"א, ושולחן שם כ"ג,

ושלשתן בתוך הקודש שמות מ', ד' ב'.

לְפָנַי קָהָק, ר"ל שלא היו עומדין א' אסורי כשני אלא שלשתן לפני קה"ק וכמו שיחבאר זכ"ל.

ה' י' כמנוכר דדרום, שמות מ' כ"ד.

שְׁמַלְלָה הנכנס. אס ר"ל חיקך בכתחלת שמאל כנכנס כוא קרוב לשיעור

שחי אמות ומחלף שאמרו יומא ל"ג ז', ששמאל כנכנס כס כי אמות כדרומיות, וכמנוכר לפון ודרום קיימא וכמש"כ רבינו לק' פ"ג כ"ב, ושיעור אורך המנוכר לערך כפי בעבאר לק' פ"ג כ"י כוא י"ג טפחים שבין קנכ לקנכ צי טפחים ורוחב הקנכ באמצעי ומיכו כי' לו

לרצנו לכזכיר ככדיא ולי"ט. [וברש"י יומא נ"א ז' ד"ה שולחנות מבואר שאין אורך המנוכר פחות מאורך השולחן, דאל"כ, מדפריך שם ל"ג ז' וזקמ"י לכדייכו, ש"מ שיש לקרצו לפרוכת כפי האפשר ולפי מה שיחבאר בסמוך שנגד מערב כתחילו השולחן וכמנוכר בשווק, אי"כ אכתי איך יוכל לעבור וכרי כמזבח אינו משוך אלא בשטח שבמנוכר מול השולחן וא"כ כרי כמזבח כנגד השולחן, אע"כ שאורך השולחן וכמנוכר שוב, אי"כ כמנוכר גדולכ יותר, [ואף שאפשר לומר דאף אס כמנוכר ארכה פחות מאורך השולחן מ"מ צטין שיכא בשולחן ללד דרום בלתי נסתר דאף קלכ בשולחן שאינו מול המנוכר לריך לכיות נוכח, אבל לא נראה

רחוק מכותל כעזרכ י"ז ומחלף [חלי כעודף של כעזרכ על כאלס]. וכ"ז מחי מדות פ"כ מ"ז וע"י לק' פ"כ כט"ו.

נְכִינָךְ וכנו, שמות, ל' י"ח.

וּמִקְוָם בין האילם ולמזבח משוך לדרום.

זנחים נ"ט א', ומבואר שם. דאי

קדושה כיכל ואלס חדא ביא, ב"י משוך לדרום מקלכ כמזבח כלפוני י"ז אמכ, ואי שחי קדושות כס ב"י משוך י"ב אמכ, [לדעת רצנו לק' פ"כ כט"ו שבי' כמזבח בלפון שבע אמות]. ורצנו סתם כלשון המשנה מדות פ"ג מ"ו

[ע"י בסמוך]. ואף למ"ד כול"י מזבח בדרום קאי מחפרשא מחי ולא אמרו זנחים שם דריכ"ג ס"ל כול"י מזבח בלפון קאי, אלא לפי דנקיט בלישני משוך קימעה ומחפרש מקלכ כמזבח כדרומי, ולא ב"י בין האולס וכמזבח במליאות, אלא בשטח כזה, וכמש"כ בשטמ"ק שם אות ח', דודאי מחי מדות בראב"י, וזו נראה כוונת חז"ל שם ד"ה שיכא, וע"י למ"מ פ"ב מחז"מ כ"ח.

שְׁחָא שמאל הנכנס למקדש. מזכ נראה

דס"ל לרצנו דכיכל ואלס שחי קדושות כס ולא ב"י כזכור משוך אלא מכנגד פתח ככיכל, ור"ל שטיקר ככניסכ ב"י משער ניקקור [ומכ"ט נקרא שער באיתון יחזקאל מ' ט"ו וכמש"כ בגר"א ז"ל שם, ויר"י פירובין פ"ב כ"א שער באיתון שבי' משמש כניסכ ויליאה, וע"י ר"ש מדות פ"ד מ"א]. וכוא

ב"י במזרח כדתן מדות שם, וכ"י מכון כשער ככיכל שביכ באמצע כעזרכ מכון כנגד קה"ק וכמש"כ רצנו לק' פ"ב כ"ד ורוחבו שער אמות וכמש"כ רצנו שם כ"ב, וכד אמרינן שכוה שמאל כנכנס למקדש למדנו שבי' משוך מכנגד פתח ככיכל, ומפתח

שיכא זכ אמת [ל"מ לדעת ר"ח שיתבאר בסמוך]
דכל שאינו נוכח אין צו דין נוכח. [עי'
בכתוב"ט חו"כ אמור פ"ז פ"ה, וכו' פלא]].

ושולחן מימין. שמות מ', כ"ב וימין כנכנס
כוא ב' אמות כלפניות, ומיכו לא

כזכיר רבנו שלא ב"י משוך אלא שחי אמות
וממלא כדחניא יומא ל"ג ב', [שכ"י משוך
שחי אמות וממלא אין לריך רבנו לכזכיר
שכרי נחז מימין וממלא כל שכוה צימין
שפיר דמי, וכזכיר ששני ככניס עומדים
בלפון [צין בשולחן וככותל הלפניו], ופניכס
לדרוס [פ"כ מתו"מ כ"ד]. וממילא נדע למשכו
מכותל לפון כפי הלורך ול"ע.

שע"ן לחם הפנים. אפשר דרבינו מפרש כא

דפריך מנחות ל"ס ב' א"כ מלינו שולחן
בדרוס דלא פריך כ"י אלא לראש"ש שס ל"ט
א' דאמר על כולן ב' מסדר, אבל למ"ד לא
ב' מסדר אלא בשל משכ לא שייך לכקשות
א"כ מלינו שולחן בדרוס, דמכ צכך, [ועי'
ברש"י יומא נ"א ב' ד"כ שולחנות מבואר
דאף עשר במנורות ב"י נוכח עשר השולחנות
חכ נראכ ודאי דאינו אלא למ"ד על כולן
על כולן ב' מסדר ומדליק]. [ואפשר דכוונת
רבנו שמימין אין לריך לעמוד אלא שולחן
שעליו להכ"פ. אבל בלפון אמנם אף שאר
שולחנות ב"י עומדים אבל ודאי לא ב"י
עומדים מימין, אבל אין זכ נראכ אמת].

ושניהם בצד קה"ק מבחוץ. ר"ל שכמנורכ
עמד בדרוס נוכח כלד כמערבי

של בשולחן. [שכרי מנורכ לפון ודרוס עומדת
וכמבואר לקמן פ"ג ב"ב]. ולא נוכח לד
במזרחי של בשולחן ולא נוכח אמלעיתו, וכיונו
דחניא בחו"כ אמור פ"ז פ"ה, מחוץ לפרכות
כו' לפי שנאמר וישם את המנורכ כ"י וא"י

אם סמוכה לפרכות אם סמוכה לפתח כ"י
מלמד שכ"י סמוך לפרכות יותר מן הפתח,
ור"ל שלא ידענו אם במנורכ עמד נוכח
לדו כמערבי של בשולחן אם נוכח לדו
כמזרחי, ולמדנו מכא דכתיב מחוץ לפרכות
שיש לנו לקרנב לפרכות כפי האפשר, [ולשו'
יותר מן הפתח לאו דוקא אלא ר"ל שיש
לנו לקרנב לפרכות], וממילא נעמיד נוכח
לדו כמערבי של בשולחן, ולפי"ז ב"י צרייחא
כמ"ד לפון ודרוס מונחת, [ומכ שפ"י שס מן
בעל כח"ח ז"ל חמוכ מאד, כמבואר למעיון].
ומזבח הקטורת משוך מבין שניהם לחוץ
יומא ל"ג ב', ור"ל שלא ב"י צין

שניכס כלל ודלא כפי ר"ח כדנמ"ח שס
שכ"י משוך רק כשיטור שלד כמנורכ ובשולחן
כוונטים למערב יחזו אחדדי, אלא לא ב"י צין
שניכס כלל וכ"כ בפיכ"ט מנחות ל"א א'
וכ"כ ברש"י יומא נ"א ב' ד"כ שולחנות, ולפי
ר"ח ל"ל דסוגין דוקא למ"ד לפון ודרוס
ביתכ במנורכ מונחת, דאס לא כן אכתי
פגע במנורכ קודם שכרי במזבח אינו אלא
אמכ על אמכ.

ועושי' בתוך העזרה גבולין. מדות ש"ב פ"ו

וראשי פסססין כ"י, ולמדנו שזריך
לכנדיל. וראש"י לא פליג בכה, וכן מוכח
יומא מ"ד ב' שאין מעלות כדלכא, דל"כ או
כיכל ואולם ב' קדושות כס אמאי גזרו צין
כאולם ולמזבח וכרי מעלות כאולם מפסיקות.
ואמר שס מנין כאולם ולמזבח ליכא מירי
דמפסיק כ"י, ואף בקדושכ אסת כפסק
גורס לבלי לגזור, אפי"כ שאין מעלות
כפסק, ולפי"ז כא דראש"י מילחא בלש"י
נפשכ ב"י ולא פליג בכה, [ואפשר שיש
לדחות דלמסקנא דכיכל ואולם ב' קדושות

ואולם וזין כאלום ולמזבח חדר קדושה, אמרין שאמנם אין הפסח גורם לכלי לגזור אלא שינוי קדושה גורם, וליע בזכ]. וכ"מ קלח לשוי בסמ"ג מ"ש קס"ג. ומיכו בר"ש כלים פ"א מ"ח משמע דראב"י פליג דאליה לא כווי ל"י לאתווי בא דראב"י וכ"כ גם בחו"ט לכדיא. אבל לא נראה כן דעת רבנו ואפשר דאף אי מעלות כווי כנדלח אינטריך דבר שיבדיל לכודיע אם כמעלות מעזרת ככנים אם מעזרת ישראל, ובאמת שמע"כ כיחב כמש"כ במאירי יומא ט"ז א' ובמדות שם וכ"כ בר"ש מדות שם, וכ"י פספס לכודיע שכן נגמרכ עזרת ישראל, ומיכו עיקר נראה כמש"כ שאין מעלות כדולה.

עד כאן לכהנים. לא נחבאר איפא ביו כגדולין לככנים. גם לא נחבאר מקור דין זכ, ולי"כ.

ובו"מ בה בתים ב', כל בית ב'. יסזקאל מ', י"ז מ"ד מ"כ מ"ה ובמס' מדות, ולק' פ"כ.

ה"ח כשבונין ההיכל [צ"י ה"ה] וחצרות ב'. מליא ב' ל"א, ושם ו' ל"ו.

א לא מלאו אבנים צוגים בלגנים. עכ"מ שכתב שזכ נלמד ממזבח [מכילתא שלבי יתרו], ולע"ק דמכילתא שם מבואר דבנין הבית חמור טפי מבנין המזבח, דבני לאתווי איסור גזית ופסיעה גסכ בק"ו, וא"כ מהיכי חיתוי לבנין הבית, [גם במזבח לא כזכיר רבנו לבנים ואדרבא איפכא משמע כז"ל דוקא אבנים], ומיכו אפשר, דאבנים לא דוקא בא, מיכא שמעיין מהבס. ואמנם בסמ"ג ל"ח ר"ל לא כתב בא ע"ש, ובמנ"י כתב לפי שלא פנינו אבנים כדדיא. וכן מבואר כדדיא שנופות ט"ז א' עשו קלעים ב'.

א"י מפצלין את אבני הבנין בהר הבית ב' מפצלין ומסתחין אותן מבחוץ ב', מכילתא שלבי יתרו לא כתבכ אחכין גזית ב' אי אחב בונכ אבל אחב בונכ כהיכל ובק"ק כ"י, ובא דר"י ור"ג סוטה מ"ח ב' לאו דפליגי אי מותר לשים אבני גזית כהיכל ובק"ק. אלא מעשה כילד ב' אי שלמכ בונכ אבני גזית אי לאו וכיוון דקאמר רבי ודברי ר"ג באבני ביתו, ואי פליגי לכלככ מאי שייטי דאבני ביתו ככא וכן מבואר ברמב"ן שלבי יתרו ע"ש. [ומש"כ בכ"מ מכא דתמיד כ"ז ב' לאו ראי כיא דלכויע בעזרה ב' אבני גזית וכדכתיב כדדיא בקרא מליא ו' ל"ו. וכמש"כ ברמב"ן שם. ולפ"ז אדרבא סתמא דגיטין ס"ח א' כר"י ובמש"כ ח"י שם. ומש"כ בספר בר כמורי' מכא דב"ב ג' א' נראה דליכא ראי משם דחזוק באבנים אחד אם נשברו ע"י שמיר או פ"י ברזל].

מש"כ שאין מפלגין בבר הבית מכילתא שם וסוטה שם. ואף לר"י מתפרש קרא דלא נשמע בבית שכיו מסתחין מבחוץ ולא בבר הבית, שכרי אבני עזרה אף ר"י מודכ שכיו גזית וכמש"כ ברמב"ן שם. [וע"י דכ"א כ"ב ב', מבואר לכדיא שכיו מסתחין מבחוץ אבנים למקדש, ולר"י ע"כ מיתוקמא באבני עזרה]. וע"כ לא נשמע בבית אבל בחוץ נשמע. [ופילול באבנים קודם בבנין כוא ומאי לא נשמע בבית בבר הבית].

ש"א אבנים גדולות ב'. אפי"ג דלר"י מתפרש כאי קרא באבני ביתו וכמש"כ ברמב"ן שם. מ"מ אחרי שאין נפקותא לכלככ פירש רבנו באבני מקדש, א"נ באבני עזרה מפרשין לכו [ואכ"נ דרבי ב' מ' למימר ודברי ר"ג באבני עזרה שכיו

כ"ז דבימח לאו דבר המאכיל כ"ח ואין איסור
אלא בדבר המאכיל דומיא דעץ, ע"ש]. ואף
דגזזטרא נמי לשעתה כיחא, וכמש"כ זב'
עכ"ס שם [ע"י ירו' מגילב פ"א כ"ד ע"ש
לא חטע לך כ"י ולא צ"י למימר דכל שבוא
ליותר מיום אחד אסור [דא"כ תיקשי גזזטרא
למש"כ הראב"ד ז"ל עכ"ס שם]. אלא שאין
ראוי לעשות כן אחרי שרלון כחורב כרחקת
בעץ מן העזרה, [לדעת כ"י כיחא כבימח
בעזרה ישראל וכדמוכח סוטה פ"ז כ"ז].

וכי"ו דפליגי אי משום האי טעמא כ"ו
מאחרין או מטעם אחר אבל לא אי זכ מיקרי
לשעתה אי לאו. ולמאי דקו"ל דנע"ג כיחא
וכדאמר סוטה מ' ב' ונע"ג אין איסור לא
חטע וכמש"כ הראב"ד ז"ל א"כ ע"כ טעמא
דמאחרין מטעמי אחרונה דאמר בהם בירי
ע"י שלכי כלכות חגיגה]. לא נראה שתכא
כן דעת רבנו לק' פ"ה כ"ח, אלא משמע
שכגזזטרא כיחא לעולם קיימת [וכרי לא
למד הראב"ד ז"ל שכיחא של עץ אלא מלשון
גזזטרא, וכ"ח לשו' רבנו שם שכיחא גזזטרא
תמיד, ורש"י סוכה נ"א ז' דקדק אמנם וכח
שלא כיחא גזזטרא אלא זיזין בולטין], וכו'
שדקדק כ"ח ז"ל דע"כ שאין איסור בעזרה
נשים דאלא"כ תיקשי גזזטרא. [ומש"כ רבנו
צ"ח מכלכות לולב ה"ב שערב סוכות כ"ו
מתקנים מקום נשים מלמעלה, אף שכגזזטרא
עמוד בקביעות, כ"ו שיפורים וחקונים
למציאות כנשים שם אבל ודאי יצא
כגזזטרא כיחא קיימת וכדמשמע מלשון
לק' שם].

ומשה"ק הכ"ח מכא דכלונסאות של ארז.
אפשר דזכ"ג לא מיקרי בולט.

כ"ו ששני לידיו נהונים כחול ונכפרות

גזית וכמו שנתבאר, וע"י ד"כ שם. וזו נראה
כוונת הרמב"ן שם שכתב וכן נראה בפשט
בכתוב כי כחלר עשה כ"י, שר"ל דקרא
דויסעו אבנים גדולות כ"י אבני גזית, מתפרש
אף אעזרה, וכל"ז ל"י לפרש כוונתו ז"ל].
וכ"כ דכו"מ לאחזוי קרא דויעש את כחלר
כפנימית שלש טורי גזית א"י קרא דכ"ח
שם, אלא דנקיט כאי קרא.

ה"ח ואין בונין בו עץ. שלכי פ"ק דתמיד,
וע"י פ"ו מ"י עכ"ס כ"ט י' ובכ"מ
שם.

ב"ה, [נראה דג' ענינים הם. א. משוקע
בנין. ב. שוב עם בנין. ג. בולט].

ע"י רש"י ד' אי שלמא שקעי' בבנינא איכו
לא שקעי' בבנינא. ואי בולט הוא ודאי אסור
ובאיך עשו כן אע"כ דר"ל בשבט עם בנין
ולמדנו שכל שאינו בולט שרי.

א"א או באבנים. וכדאמר ריש תמיד מוקף
רובדין של אבן וע"י ז"ל ד' אי אפיק
שפכ ועי"ל שפכ.

א' בלבנים וסיד. ע"י ריש כ"ח,

א"י עושין כ"י. שלכי פ"ק דתמיד, וע"י
בכשנות וז"ל עכ"ס שם. ונראה דלמש"כ

כ"מ שם. בדעת הראב"ד ז"ל דס"ל דראב"י
[בספרי שופטים], פליג בחרתי דס"ל שאין
איסור אלא באבסדרכ וגם אין איסור אלא
בעזרה, אפשר דפשיטא ל"י לראב"ד ז"ל
דעזרה נשים בכלל כ"י כיחא הוא ולא בכלל
עזרה, וכוונת דע"כ לא קי"ל כרבנן דפליגי
עלי' דראב"י דא"כ א"כ לשכת בעץ באיך
נכ"ח, אע"כ דקי"ל כראב"י [וכ"מ בסתמא
דתמיד שם שכתבו מכא דראב"י]. ומצינו
של עץ אמנם לא קשה וכמש"כ ז"ל עכ"ס שם
לשעתה כיחא, [וע"י כפירוש הראב"ד לתמיד דף

כר"ז כרגלו אחת על כאבן ורגלו אחת על
כרלפס. ומש"ט לא כעתיק רבנו דין אין
דעתו לחבר [וחמכ בזכ ככ"מ פ"ב מצ"מ
כ"ט] שסמך על מש"כ שם כ"ס דין רגלו
אחת על כאבן ורגלו אחת על כרלפס. וכיינו
דינא דאין דעתו לחבר. [ועוד נראה דסתמא
דלשון רבנו מחפרש בדעתו לחבר.]

פ"ק רבנו בל"ק שנשכח סתמא, וכא דאמר
לקי נ"ס א' וכ"ח דעבד מחילות
בקרקע ושחט. בכו כו'. מיפרשא לי מיני
דמין שליט"א דר"ל שיעמיקו רלעת עזר
[וכמזכר על עמודין וכ"כ דכ"מ דכ"מ למימר
במזכר בנזי על עמודים אלא דכיינו כך]
ולכו"ע שוחטין בככ"ג.

ז"ה שכתבנו כחצ בעיא דרנכ זוטא
בפשיטות דאין דרך שירות ככך וחמכ
בזכ ככ"מ ככ"מ שם, נראה דלא ר"ל
דדיענד פסול, דודאי כשר. וכמש"כ רבנו
שם בבעיא קמייטא. אלא לפי שכלא שוכ
רבנו לך באיסור שנבעיא, כשיג של
שכשמיט לך באיסור שנבעיא דרנכ זוטא.
ז"ח באבנים יקרות. שאמר שיש דין
רלפס אי"כ כשכביאו אבנים יקרות
אף לזכ כביאו, ולמש"כ אפשר דאם אין
רלפס כר"ז כמסר כותל, ולפי"ז כא דאמר
שבעות ט"ז א' עשו קלעים כו' כיינו לאחר
שעשו שם רלפס.

ה"א ומצוה מן המובחר לחזק כו'. פי
מדות פ"ג מ"ח וכלונסאות של
ארז כו'.

ז"ה כו'. שנת י"א א', וכאי קרא
בזכמ"ק כח"ב.

ז"ח אותו ומייפין אותו כו'. בי"ד ד'
א' וסוככ ר"א ב' אפי"ן שפ"ד

כגר"א כנדפסים במשניות כחצ שאין איסור
אלא בדרך גדילתן. [ומש"כ ככ"מ דנלא בנין
אין איסור אף בככ"ג שכו"א עומד חזיר
ומוסזק בכותלי כבית, [לחזק את כבית].
כיכ במפרש לתמיד כ"ט סע"א]. [וכאיסור
בכיכל ובק"ק נראה דא"ל לאסור מחמת
מזכר בזכר אלא כל שכו"א מקדש אלא מזכר
כו"א]:

ה"י ומרצפין כו', בעקרה אבן פסולה כו'
עד שתחובר בארץ, זכמים כ"ד א'.
ול"ע דמאי קמיבעיא לי' ליישנא קמא אסרי
דעד ארעא דהכומא קדיש וא"כ אין ענין
רלפס בכלל ומכ לי' אס' עפר למעלה אס'
אבן. [ע"י חולין פ"ג ב' ליבטלי קמוסיף
אבנין]. לכך פי' רבנו דליק ס"ל דלא קדיש
דוד אלא רלפס עליונה. [דעיקר כבעיא אס'
רלפס עליונה קדיש אי' עד ארעא דהכומא
קדיש. כיינו אס' יש דין רלפס אס' לא, ואס'
יש דין רלפס כר"ז בכותלי כבית שאין מקומם
קדוש בקדושתם אלא כס' במקודשים]. וקמיבעיא
לי' אס' אבן כמתנדנד מיקרי רלפס כשדעתו
לחבר. אבל אס' נעקר כאבן ועמד במקומו
ודאי פסול דעל כרלפס מיבעיא לי' לעמוד
וכ"ז מנאר כספר מרן שליט"א לקדשים ס"כ
סק"ב.

ז"א דעתו לחבר [אלא לכסיעה ממקום
זכ]. פסול משום דלאו רלפס כ"א.
וללי"ב נמי יש לפסול שאין זכ במקום
כמקודש, וכא דחניא שם רגלו אחת על כאבן
ורגלו אחת על כרלפס רואין כל שאילו ינטל
כאבן כו'. ואס' לאו פסול. כיינו לפי שאין
מקומו כאן ודעתו לכסיעה מכאן ואינו רלפס.
[שכרי אין דין ברלפס שחכ"י ישרכ]. וא"כ
מתנדב אבן מאבני בעזרה ואין דעתו לחבר

פסולכ לעצודות שאר כימים כחמידות. אלא לשי שנגמר זלילכ נקיט כקמח לילכ. אכל כעיקר שאין כקמח לעצודות ז' ימי כמילואים כשרכ לעצודות דורות]. ואפשר עוד דלא קייל כר"י ז"ל שכרי פליגי כחם וסחמא ס"ל דזיוס כשמיני כעמידו ולא פירקו.

וע"פ ק"י בבנין פעלות השחר עד צה"כ

מגילכ כ' א' וכולן שטשאן משעלכ פכ"ש ילא דכנר יוס בוא ושם ז' וכו' קייל דער לכ"כ כו'. ומכ שאמרו דלכחלכ לא יעשו עד שחנן כחמכ אינו אלא דכנר שמלוותו זיוס. אכל ככא אס כנכ זלילכ כשוגג ניפ דקיים מלוות בנין זיכמ"ק [אחרי שכשר דיעבד ונשיג]. ורק דן בוא שאין זונין זלילכ, [מי כסמוך]. ולא מלינו אלא שגרמו מיוס אכל לא שכוספו על לילכ, אינ רבים מדכרי אכדדי ולא מלינו שגזרו במלכ כמותלות על כליבור א"י דער כנמשך שאני, ומשיכ מרן כנימ מכא דנחמ"י. ד. ט"ו. חמוכ דכחם כננין כחומכ מיירי וכמבואר כולי קראי כחם. וכן כמגילכ שם דצעי למימר דלאו יוס בוא ואינוכו מחשכי ומקדמי ואי זיכמ"ק בוא אין בנין זיכמ"ק זלילכ, וכן ריש כרכות. ועי' תו' ז"מ פ"ג ב' ד"כ פועל גבי בנין זיכמ"ק כו' כבוד זיכ כו' ועי' ל"ד שכרי כננין כחומכ מיירי, ואפשר דכוונת רבנו דכנרים שאינם עיקר כננין שמוחרים אף זלילכ ואפ"כ אין מוסקין כחם אלא זיוס. אך גם זכ איא ללמוד מן ככתוב גבי חומכ. ושפיר אפשר דכננין זיכמ"ק מחפסקין אף זלילכ. ואפשר שלא בא למטע לילכ אלא לרבות מעפ"ש עד הכן ומכשקיט עד לכ"כ. וכמשיכ תו' ז"מ שם. וזכ ודאי ינסינ מזנין כסומכ. ולזכ אפשר כיוון כנימ. ואמנם

ועייל שפכ כו' שנקי' דכני שפיר טפי דמיחזי כו'. [וכיינו משום זכ אלו ואנוכי]. א"ם יכולין לטוח אותו בזהב. שם ושם סגר למשעיין כדכנא כו', ופסחים נ"ז א' לא כיו ימים מוטטים עד שחיפו את כביכל כו' זכ כו'.

ול' ה' ד"ל במעשיו. אפשר דר"ל זכ שטש שלמכ י' שונחנות וי' מנורות

ווי' כיורים כדאיחא דכ"ז ד.

ה"י אין בונין את המקדש בלילה. שנועות

ט"ז ז' ודועבד אס זנוכו זלילכ נראכ דכשר וכן מבואר מדכרי כחו' שנועות שם וכ"ד רש"י ר"כ ל' א' סוככ מ"א א' דנין כעמיד אפער שינכ זלילכ לפי שלא ינכ עיי אדם ואס איחא דפסול כנכנכ זלילכ, אי"כ למכ ששזו שינכ זלילכ ויקריבו כעומר אחר חלות כיוס, ובמאיירי סוככ שם כחכ דחשו לניד טופים. ולפ"ז ודאי ז"ל דכשר כנכנכ זלילכ, [עיי' פ"א מכלכות מלכים כ"א, ד']. ועיי' ירושלמי יומא פ"א כ"ח זאת אומרת כקמח לילכ פסולכ לעצודות כיוס. ועיי' כפי' כראב"ד לתו"כ שלבי לו, שפ"י שכיו מקימין את כמשכן ג' פעמים ככל יוס א. לחמיר של שחר. ב. לחמיר של זין כערבים. ג. לכקטרת אימורין ולכרמח כדשן. [עיי' כמדנר רנכ פרשכ י"ב ל"מ כן ול"פ]. וקאמר ר"י ז"ל שאף זליל שמיני פירקו שכרי כעמידו זלילכ, ונראכ דאין ר"ל דלפולס אס כקימוכו זלילכ פסול. [שכרי אפשר שכעמידוכו זיוס לעצודות זלילכ שכרי מאחר חמיד של ככ"כ כ"י זמן לכקיעו עד כשקיעכ]. אלא דכקמח שנלרכת לעצודות לילכ מזי ימי כמילואים אינכ כקמח לעצודות שאר כימים [ואפשר דאף כקמח יוס מזי ימי כמילואים

של לבנים כו', כ"ה גירסת מרן זכ"ל לעיל
ה"ה. אבל לא נראה כן גירסת רבנו אלא
לכא של לבנים כו' של אדמה כו' ואפשר
שהוא מכ שחמרו זבחים שם מעיקרא קבור
כו'. ול"ע] ועיין שבת נ"ה א'.

אבנים אבנים. ע"ז נ"ג ז' מזבח לבנים כרוב.
[ועי' בפרק מרן שליט"א לקדשים
ק"י כ' (ב) קק"ו שליד דאפשר דקני צג'
עין שם].

זוה שנאמר בתורה כו' שלא יבנוהו כו'.
זבחים שם ונ"ח א', ונראה ששם כמזבח
מחוזר באדמה לא איכפת לן אם למטה חלול
[ומיכו אפשר דצטעין מחוזר באדמה שצו"י
טפח]. ומה שהביא המל"מ מהא דזבחים שם.
כבר כתבנו לעיל ה"י בשם מרן שליט"א דע"כ
ר"ל שיעמיקו רגפת עזרה. [שחין שוחטין
במחילות דלא עדיפי מלשכות שם נ"ו א']. ופיר
פריך מזבח אדמה שיבא מחוזר באדמה ויחא
משה"ק המל"מ דכל כר הבית חלול תחתיו.
זוה שנאמר ואם מזבח כו'. מכילתא שלבי יתרו.
ה"ד כל אבן כו'. מדות פ"ג מ"ד שהכרזל
פוסל כו' ופגימה בכל דבר.

שנפגמה. למדנו שאנן שמחלת צריחת היא
פגומה כשירכ. ואין פסול פגם אלא
בנפגם וכ"מ קל"ה לשו' המשנה שם ופגימה
בכל דבר ואם אף בנכרחת פגומה יש פסול
לא שייך לומר ופגימה בכל דבר. וכן משמע
שם דאף משום חשש פגם טרחו לחפור במחלות
הקרקע. ואם איתא דלעולם פגם פוסל לא
בא כתנא להשמיענו עלה טובה אלא ימלאו
לבנים שלמות וכדמוכח מהא דמסיק שהכרזל
פוסל בנגיעה. וכתם לאו עלה טובה היא
אלא דין הוא להוכיח מאבנים שנגע בכם
ברזל. ודכוותי טעמא דפגימה נמי דין הוא

עיקר צניחתו אין מתחילין אלא משחנך כחמב
ומקיימין בשקיעה.

והנה חייבים כו' ובממונם. אף שממשכן אין
ראוי אבל כן מבואר דכ"א. כ"ט. ז.
ועזרא. ז'. ק"ט.

ונשים. דמ"ע שלא הזמן גרמא היא. דמלוות
בנין זיכמ"ק נוכחת אף בלילה שהרי
בדברים שאינם עיקר הבנין ודאי אפשר
לכתעסק אף בלילה. ובה דאין צוין את
המקדש בלילה אינו אלא דין מיוחד בצניי'.

ואין מבטלין תינוקות כו'. שבת קי"ט ז'.
ועי' מגילה ט"ז ז' גדולה תלמוד תורה
יותר מצנין זיכמ"ק כו'. ולכא' ל"ע על
שהשמיט רבינו שאם יש לו רב גדול בתורה
שלא ישיג זולתו אין מבטלין. אבל נראה שאין
אדם מחויב לעלות מצבל לא"י כדי לקיים מצוות
בנין זיכמ"ק חדע שלא עלה ברוך בן נרי'.
אלא דמייתי שהרי משמת ברוך בן נרי' עלה
עזרא, וא"כ ע"כ למא לא עלה כשהי' קיים
ויקיים מצוות בנין זיכמ"ק אלא ע"כ דגדול
ת"ת יותר מצנין זיכמ"ק.

ואין בנין בית המקדש דוחה י"ט. שבוטות
ט"ו ז'.

ה"י המזבח אין עושין אותו אלא בנין אבנים
אבנים וזה כו'. כ"ה בדפוס וונליא.

המזבח אין עושין אותו אלא בנין אבנים כו'.
זבחים נ"ד א' כי"ד צוין את המזבח
כו' ועי' ק"א ז' ראצ"י לומר מה ת"ל כו'
ואי של בית עולמים. [ומיכו ליפויי שפיר דמי
בכל מילי דעביד אי צעי נחושתי ואי צעי
שאר מיני מתכת שאין דין בקיד. אלא הכי
אורחא דמילתא]. ושם ר"ג לומר מזבח של
שילב כו' ומלא לבנים כו', [ועי' במכילתא
שלבי יתרו רכ"ה של לבנים עושה רכ"ה

וע"כ שאין פסול פגם אלא בפגם. ולפי שכמעט א"א להבחין באזן אם נפגם או שכן הוא תחלת ברייתו לפיכך יש לחפור ולהוליא אבנים מבחולת הקרקע. [והא דחני מבקעת בית כרם ועוד אמרו זכאים נ"ד אי חלקי אבנים מפולמות. ביינו לפי שיש להדר אחר אבנים חלקים אבל ודאי מן הדיון כל שלא נפגם אלא שכן הוא תחלת ברייתו כשר וכדמשמע לשו' רבנו.] אבל לא כן דעת חו' זכאים נ"ד צי' ד"ה אבנים וסוכה מ"ט א' ד"ה שכל [בסו"ד וא"ה א"כ האך בנו את המזבח כו']. ובשאר דוכתו. **כ"י שתחגור בה הצפורן.** חולין י"ח א'. **לנבש** ולמזבה. מדות שס' אי' אבני הכבש כו'. [ובטעם שאין הכבש מכשיר למזבח אלא מזבח ממנו].

ומהיכן כו'. מדות שס' ואף שטרם השמיטנו רבנו פסול נגיעת ברזל באבני המזבח ובמח' שם מתפרש לכה"ר דמשום פסול נגיעת ברזל חפרו מבחולת הקרקע וכמו שפי' הרא"ש שם. [ועי' מל"מ] רבנו מפרש דאף משום פגם טרחו הטורח הזה וכש"כ לעיל. [אבל אין לפרש שזו קו' חו' סוכה שס'. שהרי אין זו קושיא לדעת רבנו שאין אבן פגום פסול אלא דוקא אם נפגם מברייתו וכמש"כ לעיל].

חופרין. בקרדמות טז'. רא"ש מדות שס'. **אן מן הים הגדול.** זכאים נ"ד א' חלקי אבנים מפולמות.

וכן אבני ההיכל והעזרות שלימות היו. תמיד כ"ו צי' ומי מפלגי אבנים. ומפרש רבנו דק"ד דפגמו מתוך האבן ועשאוה כעין ד' ופריך דאבן שלמה כתיב ולא היו האבנים פגומים וכמש"פ הראש"ד ז"ל שס'. וכ"כ הרמב"ן שלכי יתרו ואף שאלבא דר"ג

[קוטה מ"ח צי']. כתב כן אין חילוק בזה וכן בתוס' זכאים נ"ד צי' ד"ה אבנים וסוכה מ"ט א' ד"ה שכל ובש"ד מבואר דאף לר"י לא היו אבני ההיכל והעזרות פגומים וכן מבואר בתוספתא פ"ב דמגילה אבני היכל ועזרות כו' שהעתיקה רבנו בסמוך.

ומלשון רבנו יש ללמוד שאין פסול באבני היכל ועזרות. אלא שכן הי' מעשה ששלמה בנה אבנים שלמות, אבל ודאי אבני היכל ועזרות כיון דלא כתיב בקרא אבנים שלמות תבנה אין פגם פוסל בהם. [ומהא דכתיב אבן שלמה ליכא למידק מידו. דה"ל לר"י [קוטה שם] דמפרש קרא דאבן שלמה שלא בנאם גזית אלא ע"י שמיר נמי ליכא פסול גזית באבני היכל ועזרות אלא ששלמה החמיר לעשות כן וכש"כ לעיל כ"ח]. וכ"מ תמיד שס' דפריך ומי מפלגי אבנים, ואם יש פסול נפגם הכי הו"ל למיפרך והכתיב אבן שלימה ואקור פגום, א"ו אין פסול פגם, אלא דפריך שהרי לא הי' כן דכתיב אבן שלמה, ועי' בסמוך.

המ"ן אבני היכל ועזרות שנפגמו או שנגממו פסולין ואין להם פדיון אלא נגזרים. וכו' לשו' בתוספתא פ"ב דמגילה [ולפינו שס' ליתא לאו שנגממו אבל בגירסת רבנו נראה שהי' כחוב או שנגממו וכן בעתיק הרמב"ן פ"ד דע"ז לשו' בתוספתא]. ותיבת פסולין נראה דע"ס הוא דמלשו' רבנו לעיל מבואר שאין פגם פוסל באבני היכל ועזרות וכמש"כ לעיל, וכן בתוספתא שס' ליתא לתיבת פסולין, ומוכה הוא דנגממים [דכיינו חסר]. ודאי ליכא פסול שאף במזבח ליכא פסול נגמם [נגמם. ר"ל נחתך, נקלץ, וככה"ל דשלי פ"ק דשביעית חילין שנגמם]. כשאין פגם

חדא, דהתם אצני מזבח וליכא למילף לאצני
היכל ועזרות, ועוד דמכתם ליכא לכוכיה
אלא שאין פודין אותן אבל לא שאין להם
פדיון ועי' במלחמות פ"ד דע"ז.

כ"א אבן שנגע בה הברזל כו'. מדות פ"ג
מ"ד שברזל פוקל צנגיעה, וזה טעם
ארישא דקתני א' אצני הכבש כו' ולמדנו
שאף אצני הכבש נפקלין צנגיעת ברזל.

והבונה אבן שנגע בה ברזל כו'. שלכי יתרו
לא תבנה אהכן גזית ובמכילתא שם
אין גזית אלא גזוזות שכוף עליהם הברזל,
ומדלא כתב רבנו הונע ברזל באצני מזבח,
למדנו שאינו לוקה, וכ"מ מהא דמדות שם
ובסקדין כו' שמה יגע ויפקול, ואם איתא
כו"ל למימר שמה יגע וקעצר בלא חניף,
[ועי' מנח"ם מלוח מ].

אן בכבש. דפקול ואיקור שוין וכדכתיב
בקרא לא תבנה אהכן גזית כי חרבך
כו' ותחללה ואחרי שאף צכש פקול אצן
שנגע בה ברזל, ה"ה נמי דלוקה בצונה אותו
צכש.

והבונה אבן פגום עובר בעשה. ז"ע דאחרי
שלא מנה רבנו מלוח מיוחדת לצנות
מזבח אצנים שלמות, א"כ הרי פירש קרא
דאצנים שלמות שאינו אלא הכשר ואופן בניית
המזבח וא"כ למכ בצונה אצן פגום עובר
בעשה האם מי שמשנה פרט אחד ממלואות
בנין ציבמ"ק עובר בעשה וברי בצונה אצן
שנגע בו ברזל צמזבח אינו עובר אלא בלאו
ולא בלאו ועשה, ואפשר דאחמס קרא דאצנים
שלמות מתפרש מ"ע, אלא ענין מיוחד הוא
שאינה ממנין המלואות אלא נכללת במלואות
בנין ציבמ"ק, [עי' בלשו' הראב"ד צכשגותיו
למנין המלואות ריש ספר מדע מ"ע כ' שכתב

וכדאמר ע"ז נ"ב צ' נתצרינהו אצנים שלמות
אמר רחמנא, ניצרינהו לא חניף עליהם ברזל
כו' ומבואר דכשאין פגם כשר מחמת דינא
דאצנים שלמות, וכ"כ המאורי שם. והרי כל
אצני היכל והעזרות היו מקתתין אותן
מבחן וכלעיל ה"ה וצדין אצנים שלמות לא
מסתבר כלל לחלק צין קודם שהוקדשו לאחר
שהוקדשו, וכן אמרין חולין י"ח א' דנפגם
שיעורו צכדי חגירה לפורן [עי' מש"כ ריש
הי"ד] ואם איתא ליפקל משום נגמס דהיינו
נחקר שלא שמענו לו שיעור ומשמע דבכל
שבו נפקל [ודוחק לומר דפקול נגמס הוא
כשנגמס כל אורכו או רוחבו דמנ"ל לחדש
דין מחודש], וכן מבואר ברמב"ן שלכי יתרו
דשלא ברזל מותר לחקרו, וכן כתב שם וזה
שאמר אצן שלמה כו' לא שהיא שלמה לגמרי
רק שהיא שלימה שאין בה פגם כדי שתחגור
בה הפורן כו' ומבואר שדוחק לפרש לשו'
שלמה, שאין לפרש כפשוטו שהרי היתה
חקירה, ואם איתא הרי משהוקדשו כו' חקרין
פוקל צכס, א"ו אין פקול נגמס [חקרין].
באצני היכל ועזרות [ולא צמזבח]. וע"כ
חיבת פסולין שצכאן ט"ס, ואף פגם אינו
פוקל צכס, וכדמשמע להדיא מלשו' רבנו
לעיל סה"ד, וכמש"כ שם, אלא שמכלל ייפוי
הצית שיהיו האצנים בלי פגם ואם נפגם אצן
מחליפין אותו בצלתי פגום, וכן נגמס [יש
לפרשו צשני פנים, או שנגמס מגברו ונעשה
על ידו נקב חלול צכותל או שנגמס ונעשה
שקיעה צכותל עי' ראב"ד תמיד כ"ו צ' ומי
כווי מפלגי אצנים] מכלל ייפוי הצית להחליפו,
ובשמיענו שאין להם פדיון.

ונמל"ם כתב לכוכיה דאין להם פדיון מהא
דע"ז נ"ב צ'. ושתי תשובות צדבר

וז"ל א"א ולמה הניח לננות מזבח אבנים
שלמות].

המ"ן אבן שנבנה בו. מדות פ"ג מ"ד.

אן שנגע בה ברזל. מכילתא שלהי יתרו, ר"נ

אומר הרי שנה שני אבנים גוזזות בו

ת"ל בו הן פסולות ולא המזבח כולו פסול.

והשאר כשירות. ר"ל ששאר האבנים אין

לורך להקריס אבל כמות שהוא

אסור להקריב עליו וכמש"כ רבנו לקי פ"ב

הי"ח. [ואין נראה לחלק בין פנס לנגע זו

ברזל]. [ונראה שאין חילוק בין זנה אבן

פגום או שנגע זו ברזל לפנס או נגע זו

ברזל אחר שנזנה].

ומלננין בו. ג"ז מדות שם, ולכאורכ ה'י

נראה מלשון המשנה שם שגם הכנס

מלננין. ורבנו קהם ולי"ע.

וכשמלננין אוהו מלננין במפה בו. גז"ש,

ולא היו קדין אותן בכפיק של

ברזל בו. ומפרש רבנו אלא במפה, והשגת

הראב"ד ז"ל, זה לשונה א"א בו אלא בכפיק

של ט"ז ע"כ, והשאר שייך להי"ז וכמש"כ

באר"ש, [אחז מקתנר שהכשגות נכתבו בגליון

ספר רבנו ומאחר שהם חכופות נשחרצבו

להיות אחת]. וכנראה פ"י הראב"ד ז"ל דהא

דקתני ומלננין את המזבח בו אין ר"ל בקיד

אלא במפה וכמו לרבי שהי מנגבן כל ע"ש

צמים מפני הדמים, והשיג על שהשמיט רבנו

הא דקתני ובשקדין אותו בו שהוא ענין

צפני ע"מ, שכשמלאו לנחון לקדוהו אין קדין

אותו בכפיק של ברזל, אבל דעת רבנו נראה

כמו שפירש ברא"ש שם דמלננין דקתני

במילתא דח"ק ר"ל בקיד ואבא קאי הא

דקתני בחר הכי ובשקדין בו, ורבנו נקיט

לה בלישנא דמלננין וכרישא דמתניתין.

שמא יגע ויפסול. כ"ה לשון המשנה שם.

ור"ל שמא יש אבן שהקיד לא כקבו

היטב, וכן פ"י המאירי שם, ולמדנו שאין

הקיד נפקל בנגיעת ברזל, ול"ע דטעמא

דמסיק במת' שם שהמזבח נברא בו מחפרש

אף אקיד שאף הקיד מזבח, ול"ע.

הי"ן אין עושין מדרגות למזבח בו. שלהי

יתרו, ולא תעלה במעלות ופרש"י

כשאתה בונה כבש למזבח לא תעשהו מעלות

מעלות.

אלא בונין כמו חל בו. מכילתא שם מכאן

אמרו עשה כבש למזבח, [ונראה דלאו

מהכא יליף דעושין כבש שאף בלא באי קרא

היו עושין כבש שאין מזבח בהעדר כבש

לעלות עליו, אלא דלנחר דכתיב בקרא לא

תעלה במעלות אמרינן שכאן מבוחר להדיא

שעושין כבש למזבח, [לשון כבש מחפרש אף

אמעלות וכמבואר בלשון רש"י הני"ל]. אבל

אין לריך להאי קרא ללמד שעושין כבש].

בדרומן. מדות פ"ג מ"ג.

והוא הנקרא כבש. ר"ל במקום שנזכר כבש

ככוונה על התל הזה, אבל שם כבש

מחפרש אף אמעלות וכש"נ.

והעולה במעלות על המזבח לוקה. שלהי יתרו,

ועמל"מ שמחכ על לשון רבנו שכח

העולה ומשמע דדוקא עולה אבל יורד לא.

ובמכילתא שם מרבינן ירידה, ונראה דכנה

הא דמכילתא תמוה דקתני כהם אין לי אלא

עלי וירידה מנין ת"ל אשר לא תגלה ערוחק

עליו הא לא עלי וירידה גרם אלא כיסוי

גרם, וברי בעזרה אין איסור חילוך במעלות

וכדמסיק שם אבא דר"י דאקר פסיקא גסה

עליו אי אתה פוסק בו אבל אתה פוסק

פ"ג בביכל ובק"ק, וכן מעזרע לאולם עולים

זמעות וכן מעזרת ישראל לע"כ וא"כ ע"כ
 עיקר הקפידא היא שנשעב שאתה עולה
 למזבח לא יכ"י גילוי ערוכ וא"כ ירדכ מנין,
 [ולא נראה לומר דאמעלכ אחרונכ קפדין
 דאיכא גילוי ערוכ על המזבח כשרגלו אחת
 על המעלה ורגלו אחת על המזבח ובכ"ג
 מרנין ירדכ דגס צירידכ איכא גילוי ערוכ
 על המזבח, דנראה דאף אם המעלה באחרונכ
 שוב עס גובכ המזבח נמי איכא איסור ואף
 שאין גילוי ערוכ על המזבח בכ"ג, וכ"מ
 נמי ממש"ב בסמ"ג ל"ח רנ"א אכא דר"י
 דאשר פסיעכ גסה, דע"כ לאו דוקא דכא חנן
 יומא כ"ג אי כיו רנ"ן ועולין בכ"ג, ואי לא
 קפדין אלא שעל המזבח ממש לא יכ"י גילוי
 ערוכ וכ"ג פסיעכ גסה אי"כ מאי ראי
 מהכא דילמא שפיר כיו רנ"ן על בכ"ג עד
 שהגיעו למזבח, אי"ו אף אכ"ג קפדין שלא
 יכ"י גילוי ערוכ בשעת עליה למזבח], לפיכך
 נראה דבקרא דלא חעלכ זמעות כלולים צי
 עניינים, א, שבעליה למזבח לא חכי באופן
 שיכ"י גילוי ערוכ, ב, שהמקום שעל ידו
 עולים למזבח כיו יש לו קדושה, כעין קדושת
 המזבח, שעליו לא יכ"י גילוי ערוכ, וכיוון
 בכ"ג, [ואפשר דזכ שאמרו זכאים ס"ג אי
 דכ"ג מעכב ל"ד כ"ג אלא ר"ל דרך לעלות
 על ידו, ואף אם בכ"ג עשוי מעלות
 כשר כיון דבמציאות אפשר לעלות על ידס
 ול"ע זכ], ובהיא דמכילתא כ"ק אין לי אלא
 שבעליה למזבח לא חכי דרך מעלות וכיוון
 כדון בראשון, ירדכ מנין ר"ל מנין שאף
 במקום שעל ידו עולים למזבח לא יכ"י צו
 גילוי ערוכ ח"ל אשר לא חגלה ערוחק עליו
 כא לא עלי' וירידכ גרס אלא כיסוי ערוכ
 במקום כזכ גרס, וא"כ כ"כ ירדכ, וכל זכ

ודאי כשעשו ככ"ג למזבח מעלות מעלות
 ונתקדשו כמעלות נקדושת כ"ג, ולא עשו חל
 משיפ"ע, אבל אם עשו חל משופ"ע לעלות על
 ידו למזבח, השם מעלות מרות אחרת ועולה
 על ידס על בעליה חייב משום לא חעלכ
 זמעות ועל כירידכ פטור שלא נתקדשו
 נקדושת כ"ג ואין איסור גילוי ערוכ עליהם,
 ולפי"ז אחר שבקדים רבנו שאין עושין מדריגות
 למזבח אלא צוין כמו חל משופ"ע בדרומו
 כ"י אין כיורד חייב אלא בעולה, ואמנם אם
 לא עשו ככ"ג חל אלא מעלות, ודאי אף
 כיורד חייב אלא דלא שכיח כלל ולא כולך
 רבנו לכזכור, ולפי"ז כיורד מן המזבח דרך
 כיסוד וכסובב לוקח אף לעת רבנו ומיכו
 לא נראה כל זכ אמת, ול"ע.

וזה שלא הזכיר רבנו שלא יפסיע פסיעכ
 גסה, אפשר דח"ק במכילתא שם פליג
 אכא דר"י שם, ואף שנסב"מ הביא כא
 דר"י.

ובן הנותן אבן כו', תוספתא פ"ד דמכות [ואף
 שנפנינו ליתא שם צין האולם ולמזבח,
 אבל ראיתי גירסות שכתוב שם כן], ומיכו
 לא נחבאר למכ לא כתב רבנו עזרז וכמ"כ
 בפ"ו מבי יסב"ת כ"ז וכדאיתא בספרי ראב,
 וכבר כתבנו לעיל בט"ז בשם בא"ש שכן
 שייך בשגח בראב"ד ז"ל וכן מכל בעזרות
 ומכל בלשכות שכן קודש, ול"ע.

דרך השחתה, שכרי כורדוס סחרי לננות
 יפכ כימנו כדאמר צ"ד ד' א'.

ה"ת, המנורה וכלי' כו', וכל כלי שרת כו'.
 מנחות כ"ח אי ח"ר מנורכ כו' משאר
 מיני מחכות כשיכר, ושם צי סמי דיוך מקמי
 דידי דחניא כלי שרת שעשאן כו' ומצואר
 דמנורכ וכלי שרת שווין צדין זכ, [ושולמן]

ומזנה כזכב בכלל כלי שרת כס]. וכן אמרין זכאים ל"ו אי תור של מקדש של מתכת כ"י כ"ו, ויעבדי דחרס כ"י כ"ויל כלי שרת וכלי שרת דחרס לא עבדין, ומבואר דכלי שרת דמתכות שפיר דמי, [וכא דחניא מנחות שס של צען ושל אבר ושל גיבטרוך רבי פוסל וריבוי מכשיר, כבר אמר ר"י שס סמי דידך מקמי ידי, ומש"כ בכ"מ לא נתפרש לפי זכ]. [ושלחן שכתב רבינו אליפיו קאמר דעיקר השולחן כ"י של עץ ע"י שלבי חגיגה].

ואם עשאוהו של עץ כ"י. מנחות שס מכ כפרט מפורש של מתכת כ"י, ואמעיטו כל כ"י, וכן אמר יומא ל"ט אי דכלי שרת לעץ לא עבדין וסוטה י"ד ז' מכלל דכפיסה מלרית לא חזיא כ"י,

ה"י"ח היו הקהל עניים כ"י. מנחות כ"ח ז' אין לו זכב כ"י של דביל כ"י ושס שפודין של ברזל כ"י וחיפוס צען, [ומיכו מבא שחיפוס צען משמע דבדיל שפיר טפי מברזל ומלשו' רבנו אפי' של דביל משמע דבדיל גרע טפי, ומיכו אפשר דבדיל זיל מברזל ויפס מיני, אלא דברזל מתקיים טפי ולפיכך עשאוהו מברזל וחיפוס צען].

ואם העשירו עושין אותן של זהב, שס כעשירו עשאוהו של כסף חזרו ובעשירו עשאוהו של זהב, ויומא ל"ז אי ניעבדינכו לידכו דזכב, כ"י.

אפ"ל המזרקות. דכ"א, כ"ח, י"ז, ויומא שס ז' מבואר דלא כ"י כלים שלא עשאוהו של זכב זולת סכינים ונרגא וסליני.

והשפודין. חיינו מזלגות דכתיב ד"כ שס, ובמש"כ מבא דיומא.

והמגריפות. ימים פרש"י מגריפות, וכנראה

למד כן רבנו מבא דיומא שס שלא מלינו בקרא שביעים כ"י של זכב, ובמל"א ז' מ"ב, ובדכ"ב, ד, ט"ז. כתיב שבי נחושת ממורט [מרוק] ואפשר דנחושת מרוק ר"ל כי הכיח דמדות פ"ב מ"ג מפני שנחושת מלכ"ב, ע"י יומא ל"ח אי [ואף שלא מלינו אלא שלא שיו לזכב מבאי טעמא אצל לא שיעשו כן לכתחילה, מ"מ לפי מאי דאיתא בירוי יומא פ"ג כ"ח נחושת כ"י מלכ"ב ויפס יותר משל זכב אפשר דאף לכתחילה כ"י עושין כן], וכיון שכל יפין כשל זכב אינ יותר משל זכב, לא בולרך לעשותם זכב, [וכ"מ שכרי במזלגות נלעווהו לעשותם זכב וכדכתיב דכ"א שס, וככא כתיב שכתלגות כ"י נחושת מרוק אט"כ שנחושת מרוק לא גרע מזכב]. וא"כ למדנו ש"ס לעשותם של זכב.

ש"ך מובח העולה. אף אמזרקות קאי, דאל"כ כ"י לכתבו צדדי מדות דקחני צחר כ"י, ור"ל שאף אלו שזורקים בכס על מזנה כעולכ עושים של זכב, ולמד כן מבא דיומא שס דלא אשכחן שום כלי שלא כ"י של זכב.

והמדות. כמש"כ מבאי דיומא שס, ומיכו אמדות איכא נמי טעמא אחרינא ש"ס לעשותם של זכב, דתן מנחות ל"ט ז' שני שולחנות כ"י באולם כ"י אי של ש"ס ואי של זכב, כ"י שמעלין בקודש ולא מורידין ופרש"י דלפיכך כניחו על של ש"ס כדי לעשות כעלאל בקודש, [וכא דפריך תמיד ל"א ז' ניעבדי דכסף ניעבדי דזכב, אשאר שולחנות שנעזרכ פריך [ולא אחאי שולסן דכאי שולסן עשאוהו בכונה של ש"ס], וכ"כ בלשו' רגמ"כ כנדמ"ח שס, וכ"כ נפ"י בראב"ד ונפ"י ברא"ש שס, ודלא כמש"כ ח"י מנחות שס ד"כ אסד,

ואם עשאוהו של עץ כ"י. מנחות שס מכ כפרט מפורש של מתכת כ"י, ואמעיטו כל כ"י, וכן אמר יומא ל"ט אי דכלי שרת לעץ לא עבדין וסוטה י"ד ז' מכלל דכפיסה מלרית לא חזיא כ"י,

ה"י"ח היו הקהל עניים כ"י. מנחות כ"ח ז' אין לו זכב כ"י של דביל כ"י ושס שפודין של ברזל כ"י וחיפוס צען, [ומיכו מבא שחיפוס צען משמע דבדיל שפיר טפי מברזל ומלשו' רבנו אפי' של דביל משמע דבדיל גרע טפי, ומיכו אפשר דבדיל זיל מברזל ויפס מיני, אלא דברזל מתקיים טפי ולפיכך עשאוהו מברזל וחיפוס צען].

ואם העשירו עושין אותן של זהב, שס כעשירו עשאוהו של כסף חזרו ובעשירו עשאוהו של זהב, ויומא ל"ז אי ניעבדינכו לידכו דזכב, כ"י.

אפ"ל המזרקות. דכ"א, כ"ח, י"ז, ויומא שס ז' מבואר דלא כ"י כלים שלא עשאוהו של זכב זולת סכינים ונרגא וסליני.

והשפודין. חיינו מזלגות דכתיב ד"כ שס, ובמש"כ מבא דיומא.

והמגריפות. ימים פרש"י מגריפות, וכנראה

למד כן רבנו מבא דיומא שס שלא מלינו בקרא שביעים כ"י של זכב, ובמל"א ז' מ"ב, ובדכ"ב, ד, ט"ז. כתיב שבי נחושת ממורט [מרוק] ואפשר דנחושת מרוק ר"ל כי הכיח דמדות פ"ב מ"ג מפני שנחושת מלכ"ב, ע"י יומא ל"ח אי [ואף שלא מלינו אלא שלא שיו לזכב מבאי טעמא אצל לא שיעשו כן לכתחילה, מ"מ לפי מאי דאיתא בירוי יומא פ"ג כ"ח נחושת כ"י מלכ"ב ויפס יותר משל זכב אפשר דאף לכתחילה כ"י עושין כן], וכיון שכל יפין כשל זכב אינ יותר משל זכב, לא בולרך לעשותם זכב, [וכ"מ שכרי במזלגות נלעווהו לעשותם זכב וכדכתיב דכ"א שס, וככא כתיב שכתלגות כ"י נחושת מרוק אט"כ שנחושת מרוק לא גרע מזכב]. וא"כ למדנו ש"ס לעשותם של זכב.

כל כשערים שכו שם נשחנו לכוות של זכב,
חוץ משער ויקנור כו'.

הָיָה אֵין עוֹשִׁין כָּל הַכִּלִּים מִתְחַלְתָּן אֵלָא
לְשֵׁם הַקּוֹדֵשׁ וְאֵם נַעֲשׂוּ מִתְחַלְתָּן לַהֲדִיּוֹט
אֵין עוֹשִׁין אוֹתָן לַגְבוּהָ, וְכִלִּי גְבוּהָ עַד שֶׁלֹּא
נִשְׁתַּמֵּשׁ כו'. תּוֹסֵפְתָּהּ פִּיב דַּמְגִּילָה וְזִכְרוֹ
יוֹמָא פִּיב כִּיָּה, וְכִי אֵיתָא כְּתִים בְּד שִׁכּוֹ
חֲדָשִׁים אֵם אֹמֵר אֵת שֶׁלָּא יִלְבַּשׁ שַׁקִּים וְכֹא
חֲנִי וְלַבָּשׁ אֲפִילוּ שַׁקִּים ר' חֲנִינְא בָּשָׂם ר'
יֵסָא כְּמַחְלוּקָה [לְפִינֵינוּ אֵיתָא ר' חֲנִינְא אֲבָל
כּוֹא טַעוּת סוֹפֵר כְּפִי כִנְרָאכְ]. עוֹר שְׁעִיבְדוּ
לְשֵׁם קִמֵּיעַ מוֹחֵר לְכַחוּב עֲלֵיו מְזוּזָה רֶשֶׁב־ג
אוֹסֵר וְכִיפֵי דַמְפַּרֵּשׁ בְּד שִׁכּוֹ חֲדָשִׁים שֶׁבְּכִרְתָּ
יִכּוֹ חֲדָשִׁים וְכִינּוּ מִשּׁוֹם דְּבַעֲיָן אֲרִיבָה
לְשִׁמְכָה וְכֶרֶשׁב־ג, וְרַבֵּן פְּלִיגֵי אֲמִנָּם אֲכֹאֵי
דִּינָא אֹמֵר ר' יוֹסֵב כּוֹיָן בְּכִרְיָן מִיִּטֵּר מֵכ
פְּלִיגִין לְבִדּוּיֹט כֹּא לַגְבוּהָ לֹא מִן מֵכ דְּחִי
אֲבִי קוֹדֵשׁ לִרְיָךְ שֶׁתְּכֹא חֲלִיבְתָן לְשֵׁם כְּקוֹדֵשׁ
וּבְקוֹדֵשׁ יִחַלְצוּ בְּגִדֵי קוֹדֵשׁ לִרְיָךְ שֶׁתְּכֹא אֲרִיגְתָּן
לְשֵׁם כְּקוֹדֵשׁ וּבְקוֹדֵשׁ יִאֲרֻגוּ [נִשּׁוּ בְּקוֹדֵשׁ יִחַלְצוּ
וְיִאֲרֻגוּ לֹא נִחְפָּרֵשׁ וּמִרְן שְׁלִיטָ"א בְּסַפְרוֹ
לְקִדְשִׁים סִימֵן מִ"א סִ"ק י"ב כְּתִב דַּאֲפֵּשֶׁר
דְּרַ"ל שֶׁלִּרְיָךְ לְבִקְדִישׁ קוֹדֵשׁ חֲלִיבְתָן וְאֲרִיגְתָּן,
טו' מַעֲיֵלָה יִיד אֵי] וְאֹמֵר ר' חֲנִינְא בָּשָׂם
רִי כְּמַחְלוּקָה כּוֹא, וְרַ"ל שְׁכִי מְקוֹם לוֹמֵר
לַגְבוּהָ כּוֹיֵעַ לִפְ דְּבַעֲיָן לְשִׁמְכָה מִתְחַלְתָּ
עֲשִׂיתָן, וְכִדְחִינָא אֲבִי קוֹדֵשׁ לִרְיָךְ שֶׁתְּכֹא
חֲלִיבְתָן לְשֵׁם כְּקוֹדֵשׁ כו', וְאֹמֵר רִיחַ בָּשָׂם רִי
דְּבִרִייתָא דְּבִד שִׁכּוֹ חֲדָשִׁים תִּלִּיא בְּפִלּוּגְתָּהּ
דְּרֶשֶׁב־ג וְרַבֵּן וּלְמַדְנוּ דַּאֲף לַגְבוּהָ פְּלִיגִי.
וְכֹכ פִּלּוּגְתָּהּ דְּרֶשֶׁב־ג וְרַבֵּן יֵשׁ לְפָרֵשׁ בַּחֲרִי
אֲנִפִּי, א. דִּתְרוּיִיכּוֹ סִ"ל כֹּזְמַנְכָה מִילְתָּהּ כִּיא,
שֶׁאִם יִכּוֹל לְשִׁנוֹת אֲפֵר שֶׁכְּזִמִּין לֹא שִׁיךְ
לְאַחְרוּכִי לְשִׁמְכָה, [עִיבּוֹד כִּינּוּ כֹזְמַנְכָה], וְאִיכ

וּמִשְׁכָּ"ק מִשְׁקִלִים פִּיב כִּיכ דְּפִרִיךְ מִכָּא דָּנִם
גְּדוֹל כִּי בִלְחַב־פִּי כו' וְלֹא פִרִיךְ מִכָּא דָּלָא
כְּסִרִּית בָּשֶׁר כְּקוֹדֵשׁ מַעֲלוֹם, בְּרִא"ש חֲמִיד
שֶׁם אֲמִנָּם כְּעַתִּיק קו' כִּירו' מִכָּא דָּלָא
כְּסִרִּית בָּשֶׁר כְּקוֹדֵשׁ מַעֲלוֹם, וְכֵן מִבּוֹאֵר
בְּרֶאֱז"ד שֶׁם שֶׁתְּכֹב דַּלְחַס לֹא פִרִיךְ וְיִנְעִבְד
דְּכַסְפָּא דֹאכָא לֹא מִשְׁנֵי מִיִּדֵי עֵיִישׁ וְעִי
בְּמִשְׁנָה אֲלִי שְׁקִלִים שֶׁם]. וְנִפֵּ דַאֲף לְמִ"ד
אֲפִייתָן בְּחוּץ מִנְחוֹת לִכִּבִּי כִי כְּשׁוֹלְחָנוֹת כִּלְלוּ
וְאִיכ לְמַדְנוּ שֶׁאֲף בְּקוֹדֵשׁ דְּמִים שִׁיךְ מַעֲלִין
בְּקוֹדֵשׁ וְלֹא מוֹרִידִין [עִי תוֹס' סוֹכֵב מִ"ה א'
דִּכִּי שִׁנִּי, וּמִיכּוֹ כְּתִים אֲפֵשֶׁר דֹּאֵי לֹא קִדִּישׁ אֲף
קוֹדֵשׁ דְּמִים לִיכָא, וְכֹא דְּפִסְחִים לִידִי בִי אֲבָל
בְּפִכ לֹא עֲבִיד רַבָּן מַעֲלָה כו', וּמִשְׁמַע שִׁישׁ
קוֹדֵשׁ פִּכ בְּמִים אֲפֵשֶׁר דְּרַ"ל אֵם כְּקִדִּישָׁן,
וּמִיכּוֹ בְּרֶשֶׁי שֶׁם לִימ כֵּן [וְכִנְיָם שֶׁאֵין מִבִּיאִין
סוּלִין לְעוֹזְרָכ] וְלִיט]. וְחִינְא סוֹטֵב יִיד בִּי
סֹדֵר מִנְחוֹת כִּילָד כו' בְּקִלְתוֹת שֶׁל כֶּסֶף
וְקִלְתוֹת שֶׁל זָכָב, וְאֵם כְּעֶשְׂרֹן כִּי פָחוֹת מִן
כִּלְשִׁים שֶׁכּוֹ מִבִּיאִין בָּשָׂם כְּרִי כִי מוֹרִידִין
וּמַעֲלִין בְּקוֹדֵשׁ וְלֹא מוֹרִידִין [וְכִי כִי נוֹחֵנוּ
לְעֶשְׂרֹן כְּשֶׁכִּי מִבִּיאֵי כִדְאֵמֵר מִנְחוֹת נִיז בִּי
שֶׁבִיק עֶשְׂרֹן דְּקוֹדֵשׁ כו' וְכִלִּי מַעֲשֵׂכָה כְּקִרְבָּנוֹת
פִּי"ג] וְפִ"כ כּוֹלְרָכוּ לְעִשׂוֹת כְּמִדּוֹת
שֶׁל זָכָב, [וְלֹא נִרְאָה לְחַלֵּק בֵּין כִּלִּי כִדּוּיֹט
לְכִלִּי מְקַדֵּשׁ דּוֹדֵאֵי יֵשׁ לְכַדֵּר כְּפִי כַּאֲפֵּשֶׁר],
וְאֲפֵשֶׁר דְּמַכ־ט מִדּוֹת קוֹדֵמִין לְעִשׂוֹתָם שֶׁל
זָכָב מְכִלִּי שֶׁרַת אֲחֵרִים וְלִיט.

וְנִרְאָה דַּאֲף כְּכִיּוֹר עוֹשִׂין שֶׁל זָכָב אֵם מֵאֲכָה
יֹדֵם וְאֲף דְּכִתִּיב בִּי נַחוּשָׁתָהּ, (אֲף
שֶׁגֶם שֶׁאֵר דְּבָרִים כִּי נַחוּשָׁתָהּ בְּמִשְׁכַּן מִ"מ
פֶּרֶשֶׁכּ זוֹ דְּכִיּוֹר לִזְיוּי מִיּוֹחֵד כּוֹא וְכִי מְקוֹם
לְחַלֵּק).

אֲפִיָּין שְׁעָרֵי הָעוֹזֶרָה כו'. מִדּוֹת פִּיב מִ"ג

מילתא היא אפשר דנעו לשמך, ומייתי צרייתא דקחני צכדיא דלא נעו לשמך נשל גבוכ, ומייתא תו צרייתא דקחני דנעו לשמך וכיינו כרשנ"ג, ר"ח בשם רבנן חיפסר שגא מתרומח כלשכך וליח ש"מ כלום, אכא דר' חנניא בשם ר"י דמייתא מצרייתא דכעושכ כלי לכדיוט דלא נעו לשמך קאי, ומפרש דמיירי שגא מתרומח כלשכך ואף שטעכ לכדיוט לאו כלום הוא שחם ידע שכוה לגבוכ כרי מחשבתו ככאי ובטועכ נמי כלשמך דמי. [בן פ"י מרן שליט"א שם, ור"ל דדן לשמך כאמור כאן אינו כלשמך דעלמא אלא כעיקר הוא שיעשה לשם זכ כחכלית]. וכוי כעשכ לשם גבוכ, ואככיא דכעושכ כלי לגבוכ לא משני מירי. דודאי איכא למימר דאף אי כזמנכ לאו מילתא היא צעינן לשמך,

וּמַצִּינָן למידין דכל כלי כקודש לריכין לשמך ומתחלת עשייתן [דכיינו אריגכ]

ולר"ח בשם רבנן כו"ע ככי ס"ל ואף לר' חנניא בשם ר"י רשנ"ג ככי ס"ל וקיי"ל ככי, [ואנן קיימ"ל כרצא דנעינן לשמך אף אי כזלימ היא] וצרייתא דכעושכ כלי לגבוכ נמי כילכתא היא וקיימ"ל כרצא סנכודין מ"ז ב' דכזלימ היא וכדחניא שם מ"ס ב' גבי חיק של חסילין ומשנשמע צו גבוכ ודאי אסיר.

וּמִיָּהָן לר"ח בשם רבנן למדנו דכלי שנעשכ לגבוכ אס נשמע צו כדיוט אסיר לגבוכ

שכרי צרייתא דכעושכ כלי לכדיוט כו' מתפרש שכוה כשר לגבוכ מדין עשיי' לשמך [ומיכו אס כבר נשמע צו כקדש ודאי שאינו נפסל עיי' שימוש כדיוט וכ"מ כרש"י מעילכ י"ט ב' צמשר וככא בלא נשמע צו כקדש עדיין מיירין] ואס נשמע צו כדיוט פסול לגבוכ ולא מלאתי לרצו שזכור ד"ז ואפשר דלא קיי"ל כר"ס בשם רבנן.

ע"כ ס"ל לרשנ"ג דכזמנכ מילתא היא ואף רבנן נוכל לומר דלא פליגי עליי ככא, אלא דלשמך נשמע שכוה חול סגי ולא מלרכי כל עשיחו לשמך, [א"נ לית לכו לשמך כלל] ורשנ"ג נעו לשמך מתחלת עשייתו, ב. דחרווייכו ס"ל כזמנכ לאו מילתא היא ואפ"כ שייך צכו לשמך ואס לא נעשו לשמך פסולין [ובצניעה חכלת אף שאין צלילית שים קדושכ] וככא פליגי דרשנ"ג מלריך לשמך ורבנן לא מלרכי לשמך בכל בעבודות, ובעכ אס נחליט דלא שייך לשמך אי כזמנכ לאו מילתא היא וכפ"י כאי שכתבנו, אי"כ אס מלחנו מי שיסבור דכזמנכ לאו מילתא היא ע"כ פליג ארשנ"ג, וכיינו דאמרין כדא אמר אף לגבוכ פליגין דחני כעושכ כלי לגבוכ עד שלא נשמע צכן גבוכ רשאי לכשמע נכס כדיוט כו' ולמדנו דאף שכזמינס לגבוכ מותרים לכדיוט, וא"כ לא שייך צכו לשמך, כיון שאין ככזמנכ כלום וכש"ה, [כ"ז מוצא במלחמות סוככ ט' אי] וחני [כ"ז דל"ל ולא וכוה חני] כעושכ כלי לגבוכ אל ישמע צו כדיוט וא"כ למדנו דחנא דכאי צרייתא ס"ל כזמנכ מילתא היא ולמדנו דרשנ"ג ורבנן פליגי אף לגבוכ, [ואפשר דנעו לפרש דרשנ"ג ורבנן פליגי אי כזמנכ מילתא היא ואי מילתא היא לכוי"ע נעו לשמך ואי לאו מילתא היא לכוי"ע לא שייך לשמך]. ר' חנניא בשם ר' יוסא כמחלוקת דחני כעושכ כלי לכדיוט עד שלא נשמע צו כדיוט כו', וחני [כ"ג דל"ל] כעושכ כלי לכדיוט אל ישמע צו גבוכ, ואיכו מפרש כנראה כפ"י ככ' שכתבנו ולפיכך לא ס"ל דמצרייתא דכעושכ כלי לגבוכ שמעינן דלא נעו לשמך דאף אי כזמנכ לאו

אננים וקורות שחצבם מתחלה לביתכ"ג בו.
טכ"מ ובאור כגנוז [שינויי טקסאות
מתוספתות כח"י] בחוספתא מגילת שם הביא
נוסחא שכתוב בה כלשון רבנו.

וננלל כל הכלים שכתב רבנו אף מוצה החילון,
והיינו הא דתניא צירי שם אחני קודש
לריך בו וכמש"פ ברמב"ן במלחמות שם.
וכן שיינו במכילתא שלבי יתרו תעשה לי שלא
תנכו מתחלה לשום אחר.

פ ר ק ש נ י

שכוספו ד"א מן כמערכ וד"א מן הדרום
ואמר זכאים ק"א צ' שיתין כוסיו ולמכ
כוסיו וכרי אפשר להעתיקו ממקומו כל
שכוא בהוך ששים. אט"כ שאין רשאים להעמידו
אלא במקום שעמד צבית ראשון. ומאחר שלמדו
דשתיי כאליל הכרחו להוסיף. [וא"א לומר
שכוסיו מחמת קרא דוכאראיל שחים עשרה
אורך בו. דע"כ איירינן בהשא אס נפרש
דשחים עשרה דקחי ר"ל עס מקום קרנות
דאליה לא הווי פריך מ"ט, ודברי בחוס' ק"צ
א' ד"ה אחד אף אכאי סוגיין קאי. גם נראה
דוחק לומר דטעמא דשיתין הכריע להם
דאמקום מערכה לחוד קאי באי קרא]. ועיי
בפיכ"מ מדות פ"ג מ"א.

ונראה דמה שיכולים להוסיף עד ששים היינו
ט"ז אמות מכל לז אמצע שטעב
שלמה, אבל יותר מט"ז אינם רשאים להוסיף
בשום לז אף שלא יכוי ששים. וזה שכוסיו
ד"א מן הדרום וד"א מן כמערכ ולא צ"א מכל
לז לטעמא דשיתין כוסיו ניחא. [ולא כוסיו
עוד ד"א מן המזרח ומן כלפון משום קרא
דיחזקאל וכו' אראיל, ומשום שלא הולכו
ליותר].

ואין משנין אותו במקומו לצולם בו. זכאים
ק"צ א' אלא מזנה מנא ידעי. ונראה

ה"א המזנה מקומו מכיון ביותר. אפשר
דכאי דיכול להוסיף עד ששים כדאמר
זכאים ק"צ א' מ"מ אס הוא פחות מששים
אינו רשאי להעמידו אלא במקום שעמד
במקדש ראשון דהכל בכתב בו אף אכא קאי
[ואפשר שיש לפרש כן קרא דיחזקאל מ"ג י"א,
וישמרו את כל צורתו ואת כל חוקותיו ועשו
אותם וכבר הבאנו לעיל פ"א כ"ד, מש"פ
הגר"א דר"ל שיעשו מעין צית ראשון ומעין
דברים המפורשים ביחזקאל והיינו שישמרו
לורתו ויוסיפו עליו וכדכתיב שם מ"ג. ט"ז,
וכאראיל שחים עשרה אורך בשחים עשרה
רוחב בו ואמקום כמערכה קאמר וכמש"פ
מנחות ל"ז ב']. וכ"מ מהא דפריך זכאים שם
בשלמא צית מיוכרא לורתו אלא מוצה מנא
ידעי. ולכאורה תמוכ שכרי ודאי ידעו אס
מוצה בלפון או בדרום. [דאי לא ידעו א"כ
למדנו שאין הדבר מפורש בשום מקום וא"כ
עיקר הפלוגתא אי מזה בלפון או בדרום או
ממולע מבוססת על מה שציבלו וא' מהם
טעב בקבלתו וזה ודאי אינו נכון]. גם דוחק
לומר שלא ידעו שטם צין האולם ולמזנה
בקירוב. ולמש"כ ניחא, דצעינן שידעו בדקדוק
מקום המזנה שאין רשאים להעמידו אלא
במקום שעמד במקדש ראשון. וכ"מ ממכ

שכל מה שהלריך רבינו כאן ובחר הכי, הוא
לכוכים שמקום מזבח החליץ מקודש נולד
עלמותו למזבח ואינו קביעת מקום במקדש
כמזבח הזהב, ולפיכך הקפידה על כוון מקומו
גדולה ביותר.

ובמקדש נעקד יצחק אבינו. זכאים הם ור"י
נפחה אמר ראו אפרו של יצחק
שכוא מונה כו', ועיי' צ"ר פ"כ.

ה"ב ומסורת ביד הכל כו'. כאן פרט שהעקידה
הייתה במקום המזבח והיינו מהכח
דזכאים שם, ולשו' מקורח ביד הכל ר"ל
שדבר זה אינו מפורש אלא קבלה היא.

והוא המקום שבנה בו גח כו'. צ"ר פ"ד
ראב"י אומר על מזבח הגדול שבירושלים
כו'.

והוא המזבח שהקריבו עליו קין והבל. פרקי
ד"ר"א פ"א ע"ש.

ובן הקריב אדם הראשון כו'. צ"ר פ"ד
ראב"י אומר על מזבח הגדול כו' ששם
הקריב אדם ר"ל.

ומשם נגרא אמרו חכמים כו'. ירו' נויר פ"ז
כ"ב ובצ"ר פ"ד.

ה"ג מדות המזבח מכוונות הרבה. עיי' בפיה"מ
מדות פ"ג מ"א, ודקדקו בו בטעמים
עיי' מנחות ל"ז ב'.

וצורתו ידועה איש מאיש. זכאים ק"ב א',
ג' נביאים עלו עמכם מן הגולה כו'
על המזבח כו'.

ומזבח שבנו כו' כעין מזבח כו'. דמזבח
שעשה שלמה כ"ח על כ"ח וכדחנן
מדות פ"ג מ"א ועיי' מש"כ לקי ריש ה"ז.
ואין להוסיף על מדתו ולא לגרוע ממנה.
שכרי קרא כחוב ביחזקאל מ"ג ט"ז.
ובאראלי שחיס עשרה אורך בשחיס עשרה

רוחב כו', ואמקום מערכה קאי וגמלא מזבח
ל"ב על ל"ב, [עיי' מנחות ל"ז ב'] וכל הכחוב
ביחזקאל הוא ליווי לבית שלישי, ומה שאמרו
זכאים ק"ב א' מה בית ששים אף מזבח
ששים, היינו שדוד קידש מקום למזבח שיוכלו
לכוסף עד ששים, אבל משנלטונו ביחזקאל
שמדחו ל"ב על ל"ב ודאי אין לכוסף ולא
לגרוע, ומיחו אם הכוסף או גרע דיעבד
לא מיפקיל בכו' וכדחניא שם מדת ארכו
ומדת רחבו אין מעכבין, ולק' ה"ז, וכו' וכו'
דאמר שם י"ח א' לא לריבא דבבלי דלורי,
וכן מדת קומתו אין לשנות, אלא שדיעבד
אינו מעכב, ועיי' חוסי ק"ב א' ד"כ אף.

ה"ד ושלשה נביאים עלו עמהם מן הגולה
כו' וא' העיד להם על מדותיו כו'.

זכאים ק"ב א' וכפ"י תו' שם ד"כ אחד
ודלא כפרש"י, [לשו' על המזבח הזה שחוסף
רבו היינו לפי שמשמט שכולן העידו על ענין
אחד והיינו המזבח, וכן לשו' העיד להם
מחפרש כפי שהעיד להם על המזבח הזה].

ה"ה מזבח שעשה משה כו'. צרייתא
דמלאכ"מ פ"א, [וכוזאכ. בפיה"מ
מדות פ"ג מ"א ע"ש], וקיי"ל כר' יוסי לגבי
ר"מ [ולפוס גירסא דקוגיין, זכאים כ"ט ב'
ר' יחודה במקום ר"מ וקיי"ל גמי כר' יוסי
נגד ר' יחודה], וכן קתמא דקוגיין שנה
ל"ב א'.

וזה הכתוב בתורה כו'. ר"ל משפט קובץ
ולמעלה וכדאמר זכאים ק' א', [ועיי'
י"ד א'], ועיי' יחזקאל מ"ג ט"ו.

ומזבח שעשו בני הגולה וכן כו'. מדות
פ"ג מ"א וביחזקאל מ"ג ט"ז.
וכמש"פ מנחות ל"ז ב'.

זת ה' ואפשר שלש' ל"ש הכי ול"ש הכי לא
 הי בגירסת רבנו, ומפרש מה שאמרו ואמה
 רוחז כניסה דאכל כניסות קאי ומה שאמר
 ר' יוחנן ואמה רוחז קובצ בינו לפי שכול
 מוקיף קובצ, אבל עדיין זכ דוסק, ואפשר
 בגירסת רבנו ז"ל היתה אלא חיק האמה
 ל"ש הכי ול"ש הכי ואמה רוחז כניסה וגבולה
 אל שפתה קביצ גובהה מצד כמה כווי כו',
 אבל ל"ע אחרי שאין לנו צוה דברים מפורשים.
ומה שדחק לרבנו לפרש מאי דקאמר חיק
 האמה בגובהה דאף אכניסה קאמר,
 אפשר שהיה גירסתו דבריהא דלוי כ"ד א'
 בגירסת הסטמ"ק שם וחוזר ומציא מלצן
 שהוא שלשים ושני טפחים על שלשים ושני
 טפחים כו', ולפ"ז ע"כ שניסות היקוד היתה
 באמה זת ה', ומיכו צפיה"מ מדות פ"ג מ"א
 העהיק בגירסתא שלפנינו בהעדר הטפחים.

עלה שלשים טפחים דו'. מדות שם ומנחות
 שם וזנחים כ"ד א'.

ה"ח גובה כל קרן כו'. מנחות ל"ז ב' וגבולה
 אל שפתה קביצ גובהה [בגירסת
 הסטמ"ק שם וכש"נ].

ורבוע כל קרן אמה על אמה. מדות פ"ג מ"א
 מקום קרנות אמה וזנחים כ"ד א'
 ושכיו צנות ו"ט, כ"כ בהכרח לדעת רבנו
 שניסות היקוד והקובצ באמה זת ה' דאליה
 מקום כמערכה כ"ה כו'.

וארבע הקרנות חלולות היו מתוכן. זנחים
 כ"ד ב' ומלשון רבנו משמע שכי חוכן
 חלול לגמרי ממש כחזק וכן מצואר בלשונו
 לקי' הט"ז. אבל דעת רש"י ז"ל שם שכיו צנח
 נקבים אבל לא שכיו לגמרי חלולין. ומיכו
 קרא דיליף מיני משמע כדעת רבנו. [ועי' חוקי'
 שם ד"ה ומלאו וגראה שגם דעתם ז"ל שכיו

ה' י' אמות של גובה המזבח כו' וגובה
 כל המזבח כו'. מנחות ל"ז ב' ל"ח א'
 ועי' בסקמך הלכה ז'.

ה' ז' וכן היתה כו'. דמזבח העתיד להצנות
 גובה היקוד ב' אמות בדכתיב יחזקאל
 מ"ג י"ד, וכמש"פ רש"י שם, וזה א' מהדברים
 שטעו מעין בית ראשון [עי' לעיל פ"א ה"ד],
 ודלא בדכתיב ביחזקאל וכל הכרעות האלו
 נראה שכיו על פי נבואה.

עלה ה' טפחים וכנס ה' טפחים כו'. מדות
 פ"ג מ"א ומנחות ל"ז ב' ל"ח א'.
 ולפרש"י שם גובה היקוד באמה זת ה'
 וכניסתה באמה זת ו', וכניסתה קובצ באמה
 זת ה' וכן גובה הקרנות צנת ה' וכניסתן
 אפשר שהם באמה זת ה' ואפשר שהם באמה
 זת ו' וזהו מה שאמרו שם ל"ש הכי ול"ש
 הכי. ול"ע שכרי קרא דוגבולה אל שפתה
 קביצ זרת האחד מפרשין אקרנות ור"ל
 שכשתמדוד מאמלע הקרן כווי זרת לכל רוח
 וכמש"פ רש"י וחו' שם וזרת כרי היא מדה
 מקוימת ג' טפחים. [עי' צכ"ה פ"ט מהלכות
 שבת כ"ז דזרת הוא ג' טפחים] ואין פירושה
 חלי אמה אלא שיעור ג' טפחים הוא. וא"כ
 ע"כ שאו גובה הקרנות או אורכן ורוחבן
 באמה זת ו' ואיך יתכן לומר שגם גובהן
 וגם ריבוען הוא באמה זת ה' כרי קרא
 כתיב זרת האחד. איצטרא שיש לנו לפרש דמה
 שאמרו צגמי' ל"ש הכי ול"ש הכי דר"ל או
 גובהן או ריבוען, אבל לומר שגם גובהן וגם
 ריבוען באמה זת ה' זה לא יתכן. ולפי גירסת
 הילקוט ביחזקאל וכן בגי' בשטמ"ק וגבולה
 אל שפתה קביצ גובהה ל"ש הכי ול"ש הכי
 א"א לפרש כמש"כ דל"ש הכי ול"ש הכי או
 או קאמר דגובהן כנר פסיק ותני שכיו באמה

ואחרי שידענו שהר"א ז"ל בא לפרש דברי רבנו איך יתפרש מה שפירש בדבריו כר"ע ז"ל במש"כ ושני הטפחים כו', וכרי לדעת רבנו הקרנות הם ו"ט על ו"ט. וכרי כרי לדעת רבנו התפוח אינו אלא הדשן המונה שם ואיך ימנע ממקום המערכה, ובכלל לא מתפרש לשו' רוחב על ט' טפחים וט' טפחים שמפסיק ביניהם כ"ב אמה.

ועוד תימא שלדבריו דעת הר"א ז"ל שכניסת היקוד והקובצ והקרנות כולם היו באמה בת ה' וזה נגד קוגיית הגמ' מנחות ל"ז ב' דפריך אבאי אוקימותא דאי הכי מקום המערכה כ"ב כווי ודחינן ומסקינן אלא חיק כו' סוף דבר דברי הראב"ד ז"ל לא נתפרשו ול"ע.

נמצא חצי גובה המזבח כו'. מנחות ל"ח א' פלגי' דמזבח כמה כווי כו'.

מסוף הסובב ולמטה. לא נתפרש ואפשר שנשחרצ מכלכה ט', ובהר המורי כחצ שכאן ז"ל כששה טפחים מקיף הקובצ ולמטה ובה"ט לא גרסינן לי' ולא נכירא דבה"ט מתפרש שפיר טפי.

ה"ט וחוט של סיקרא הי' חוגר כו'. מדות פ"ג מ"א.

כששה טפחים כו'. בתוי"ט שם כתב שכיון כזה, בא דכורות י"ז ב' דמרווח זה פורחא.

ונמצא גובהו כו'. כ"ה לפי החשבון נ"ג טפחים.

ה"י יסוד המזבח לא הי' מקיף כו'. מדות פ"ג מ"א וכתב זכאים נ"ד א' דחוקינן לחרולי כולי מחניתין אליבי' ופשטא דלישנא דמת' כותמי דייקא, ועוד נראה דמימרא דרב יהודה ק"ב צ' שני כנשים קטנים כו'.

כל כרי קרנות חלולין ולא השיגו על פירוש רש"י ז"ל אלא על הטעם שפירש אבל ודאי כל כרי קרנות היו חלולין. ובהר המורי בעתיק דעת חו' שלא היו כל הקרנות חלולין ולא מלאחי כן בדברי החו'.

ונונה מקום המערכה כו'. נ"ד א' וחוזר ומציא מלבן שהוא כ"ה כו' והוא מקום המערכה. ועי' יחזקאל מ"ג ט"ו.

ועי' בהשגות א"א ל"י כו'. ובס' לח"ש להר"ע ז"ל פירש כוונתו אחרי שהנכה חשבון התפוח שהוא כ"ב על כ"ב נמצא מקום המערכה ט"ז על ט"ז ועדיין אנו חסרים צ"ט חכו מש"כ הר"א ז"ל ושני הטפחים כו' עי"ש והננו להעיר על קדר דבריו, מש"כ וליקשי איבו ז"ל לנפשי' איך אפשר זה להיות כו' התפוח מובלע כו' אי"כ גדלה החמ"י כו', ובאמת כרי בקרא כתיב והארציל שחיס טערה כו' ומפרשינן מנחות ל"ז ב' דאמקום המערכה קאמר וליקשי והרי התפוח באמלע אלא שאין זו קושיא שהתפוח כו' על מקום המערכה.

כתב עוד שהר"א ז"ל למד שמדת התפוח הוא כ"ב על כ"ב ממה ששנה כאן ורוחב מקום המערכה י"ח טפחים, ולא מלאחי מקום שכתוב צו כנוסחא הוא זולת בדבריו רבנו והר"ע ז"ל בעלמו הבין כן צקוף דבריו שהר"א ז"ל בא לשנש הנוסחא שבספרי רבנו. וא"כ היכן מלא מקום ללמוד ממנו שגודל התפוח כ"ב על כ"ב, וגם אם מלא באיח מקום שכתוב וגובה מקום המערכה י"ח טפחים יוחר נראה לפרש ככוונה כמו שמתפרש הר"א ז"ל צקוף דבריו ולא לגרום רוחב ולחדש שגודל התפוח כ"ב על כ"ב.

ק' י"א א ובק'ן מערבית דרומית כו'. פ"ג
דמדות מ"ב.

וה' הנקראין שיתין. לא נחפרשו דברי רבנו
זכ' דשיתין הם הנקבים שבראש המזבח
ששם היו מנסכין וין כדתן קוכה מ"ח א',
וכיין היו יורדין או לחכום כדעת רבנן שם
מ"ט או לצור מיוחד שהוא מתחת למזבח.
וכראב"ל שם אבל ודאי לא הי' יולא לנחל
קדרון וכדתן מעילה י"א א' נקבים בתחלה
כו' ירדו לשיתין כו', ודס קתני יולא לנחל
קדרון, וכן אמרו זכחים ק"א ב' שתיי'
כאכילה שהנקבים יבלעו במקום המזבח וא"כ
ודאי שהשיתין הם הנקבים שבראש המזבח
ששם היו מנסכין הנקבים [ועי' צפ"ב מה'
מעב"ק ובהשגת בראב"ד ז"ל שם אבל ודאי
נראה כמש"פ בלח"מ שם שאף דעת רבנו שהיו
מנסכין בקפלים למעלה שאל"כ הרי היו
הנקבים יולאין לנחל קדרון [שלא מלינו נקבים
ביקוד זולת אלון], וזה נגד כל בקוגיא
דמעילה שם, א"ו היו מנסכין למעלה]. ועי'
צפ"ב מ"ג מדות פ"ג וי"ג כבר ביארנו כו' והם
מתקבלין ג"כ במקום אחד תחת הארץ יקרא
שית ע"כ, ואין זכ' ספק שלא היו הנקבים
יולאין לנחל קדרון, ולפיכך נראה שתיבות וכן
הנקראין שיתין ט"ס הם ותלמיד טועה כתב
כן בגליון ספר רבנו ונשחרצב לפנים.

ובתפארת ישראל כתב ששית הוא ענין מיוחד
לשירי הדמים ושיתין הם ענין
מיוחד לנקבים. ולפ"ז אפשר ש"ל וכן הנקראין
שית [או וכן ביורדין לשית]. ובהי"צ נמי ז"ל
שכן יורדין לשית וזה דלא כמש"כ רבנו
צפ"ב מ"ג, וכ"ז ל"ך רב.

וה' שלא הזכיר רבנו מאומה מן השיתין נראה
שפסק כרבנן דראב"ל ששיתין מחוללין

ומובדלין מן המזבח כמלא נימא, דלא כלוי
ללוי הכבש שהי' הולך לקובץ הי' נפקק
באמלע כשהגיע ליקוד ומאחר שלא הזכיר
ש"מ שלא הי' יקוד בקרן מזרחית דרומית
והיינו כרב, [והכבש הגדול אף שהי' פורה
על הקובץ לרב ועל היקוד והקובץ ללוי ולא
מלינו שהי' מובדל כשהגיע כנגד היקוד או
הקובץ, שאני הכס שלא שנינו זו שהי' מובדל
מדין קביב כלל]. ומיכו אפשר שהכבש ההולך
לקובץ הי' ע"ג עמודים.

ונתו' ק"ב ב' ד"ה שיתין פירשו כא דקאמר
שם נמלא פורה כו'. כלוי וגראה
שפירשו כא דמשני נ"ד א' אימא כנגד אמה
יקוד דר"ל אחרי שהוא קתמא דלישנא אין
להקשות ממונו ואה"נ דלרב אינו פורה על
היקוד אלא כנגד אמה יקוד, ולפיכך כתבו
דלישנא דקוגיין ק"ב ב' כלוי, אבל רבנו ז"ל
נראה דמפרש דאף לשו' נמלא פורה אמה על
היקוד מתפרש שפיר לרב, ור"ל על אותו אמה
יקוד שהשכנו למזבח ל"ב הי' הכבש פורה,
ולפיכך העתיק רבנו לק' ביה"ג לשו' הגמ'
ק"ב ב' מבלי שינוי.

ואזכ' בדרום אמה אחת ובמזרח אמה אחת.
שם, ור"ל כנגד הקובץ ונמלא שתי
אמות במזרח ושתי אמות בדרום כ"כ בביאור
הגרי"א במשניות מדות שם, ועי' בספר מרן
שליט"א לקדשים סט"ז סק"ג.

וועי' רש"י זכחים נ"ד א' ד"ה אימור, ואפשר
שם לפרש אס עשו בליטה ומת' לא
מיוירי אלא מדין למעלה, [ועי' צר"מ פ"ו
ממעב"ק ה"כ וגראה שמפרש כפיר"ח צחו'
שם]. ועי' תר' זכחים פ"ז ב' ד"ה עולה
העוף].

ולא מלאתי בדברי רבנו. ושמואל אינו אלא לראצ"ל אבל לא מלאתי הכרח לומר כן ול"פ. **ה"י ג** וכבש הי' בנוי כו'. מדות פ"ג מ"ג, ופשוט נראה שכבש הי' ממוצע באמצע המזבח בין מזרח למערב. וכ"ה ברש"י זכחים ק"ד הי' ד"ה לבר, אבל ראיתי בביאור הגר"א ליחזקאל בפסוק ומעלחכו פנות קדים (מ"ג. י"ז). שפירש דר"ל שלא הי' הכבש ממוצע בין מזרח למערב אלא הי' משוך ללד מזרח יותר ולא נתבאר כמה הי' משוך, גם לא נתבאר אם דעתו ז"ל שגם בצית שני הי' כן או רק לעתיד לבא ול"ע.

וה"י אוכל בארץ כו' ופורח ממנו כו'. זכחים ק"ז ב' ועי' תו' שם ד"ה שיתין ובמש"כ לעיל הלכה י'.

ואו"י מעט הי' מפסיק כו'. זכחים ק"ז ב', ואף לר"פ לא בעי אויר קרקע ממש אלא באויר יקוד קני ובמש"כ תו' שם ד"ה אויר.

ולשון מעט שכתב רבנו ובהי"ד כתב ומוזדלין מן המזבח כמלא נימא, אפשר דר"ל כמש"כ תו' גם דמשום קצב הי' אויר בין כבש למזבח ומחמה מלוות זריקה לריך אויר יותר גדול, [ועי' בדבריהם פסחים ע"ז א' ד"ה אויר שכל האויר לא הי' אלא שע"י כך יזכור לזרוק ועי' בקשר מרן שליט"א לקדשים סי"ז סק"ה שכיוון דבריהם עם קוגיין דזכחים]. אבל באמת ל"ע שמחמת דין קצב הי' לריך שיהי' אויר גם במקום שהגיע הכבש כנגד הקוצב, שהרי גם בקוצב יש דין קצב וכדקאמר שהי' הכבש ההולך לקוצב מוזדל מן הקוצב, וזה לא מלינו שהכבש הי' מופסק באמצע ולריך לומר שהכבש לא הי' נוגע בקיר הקוצב, ומיכו

עד ההכוס וכרצ"ח אר"י קוכה שם שמששת ימיו בראשית נבראו, וה"נ מושמע קוגיאל דזכחים ק"א ב' שיתין הוקיפו, ואם השיתין הוא צור שגרר דוד הרי היו יכולים להעתיקו תחת המזבח ולמח הוקיפו על המזבח א"י שיתין אינם מעשה ידי אדם ולפיכך א"א להעתיקו ממקומו ומאחר שלמדו בשתיי' כאכילה בוצרו להוסיף על המזבח, ולפ"ז אפשר שלא הי' צור למטה אלא קדק בארץ ובזה ברווחנו קו' תו' ק"ז א' ד"ה ולא, שאפשר שלא הי' הקדק בשיעור מחילה.

ומתערבין באותה הקין כו'. נראה שהדם הי' יורד דרך הנקבים לארץ ומשם במזחילה לאמת המים, ולא נתבאר איפה הי'תה אמת המים עוברת בעזרה ורבנו כתב בזהותו הקדק ולא נתפרש מנין למד כן. ובקשר מעשה רוקח כתב שבכ"י ליתא לתיבות בזהותה הקדק.

ה"י ג ולמטה ברצפה כו' שבו יורדין לשיתין כו'. מדות פ"ג מ"ג. ולמש"כ שלא הי' שם צור מלמטה אלא קדק קטן אפשר דמנקין דקאמר ר"ל הנקבים ואף שאפשר לנקוחם מלמעלה תיקנו שיוכלו לנקות מלמטה, או משום שלפעמים בא העפר וסוחם את הנקבים ונוח יותר לנקות מלמטה. או שמלמעלה אין זה כבוד המזבח א"נ בקדק פעמים שנקרש שם יין. וכ"נ מלשון רבנו שכתב ומנקין אותו ואי הנקבים קאמר כו"ל לומר אותו. ולמש"כ לעיל בשם החפא"י מנקין דתני קאי אמוקם שנפגשים הנקבים והמזחילה ושם הי' חלל מעט, ולפעמים שנקרש שם דם.

ובסוכה מ"ט ב' אר"ל בשעה שמנקיין יין ע"ג המזבח פוקקין את השיתין כו'

דשיעור מעלה גדול מזה ואמנם לא נתבאר
שיעור מעלה בכמה ולי"ט. אבל לדעת רבנו
ניחא.

ובתו' זכאים פ"ז ב' ד"ה אויר כתבו בשם
ר"ח דהא דא"פ אויר קרקע מפסקו
אויר קרקע ממש צעין ולא קני באויר קובץ
ולפ"ז ע"כ שבי' הכבש מופסק כשהגיע
כנגד הקובץ ולשונם שם קשה לבין דודאי
לא הי' נגמר הכבש יותר מאמה לפני
התחלת המזבח שא"כ איך יעברו שם
הכבשים, גם פסיעה גסה אסורה במזבח,
ולכדיא אמרו ק"צ ב' נמלא פורח אמה על
יקוד ואמה על קובץ, וכבר חמה כן מרן
שליט"א שם. וכוונתם נראה שהכבש הי'
מופסק כשהגיע כנגד התחלת הקובץ אבל
לשונם לריך תיקון. [ומיכו לפ"ז באמה כבש
שפורח על הקובץ לא הי' מחובר לכבש וזה
א"א שא"כ אינו כבש אלא קובץ ושינה לורתו.
ואפשר שהאויר קרקע הי' מפסיק באמתיות
לפני המזבח באופן שהאמה כבש שפורח הי'
יכול לעמוד מבלי להשען על הקובץ, ולי"ע
בכל זה].

ונגבה הכבש כו'. זכאים ק"ג א' כל כבשי
כבשים כו' חוץ כו' וכבר נתבאר
למעלה.

הי"ד ושני כבשים קטנים יוצאים כו'.
זכאים ק"ב א' ובמרחק הי' לקובץ
ובמערב לאמה יקוד שבי' בדרום, ולא נתפרש
לן אם הם קדושים בקדושת כבש או לא.
ושמענו מפי מרן שליט"א שהם קדושים
בקדושת כבש. [וכבש ההולך ליקוד נראה
שהוא קדוש בקדושת יקוד עי' תו' יומא
מ"ה ב' ד"ה קודרן ובספר מרן שליט"א
לקדשים סי"ט ק"ק כ"ג].

בג הקובץ לא נתפרש אם הי' נוגע הכבש
או שבי' מוגבה ומקתבר שלא הי' נוגע
ול"ט.

ושיעור האויר לא נתבאר, ונראה שיש
להכריע שיעור באויר ממש"כ רבנו
באר הכי וגובה הכבש ט' אמות פחות שחות עד
כנגד המערכה. ובגמ' ק"ג א' אמר רמב"ח כל
כבשי כבשים ג' אמות לאמה חוץ מכבשו
של מזבח שבי' שלש אמות ומחלה ואלבע
ושלש אלבע, והשבון זה מכיון אם תחשוב
אורך הכבש לי"ב אמות בנוח ששה טפחים
וגבהו ט' אמות בנוח ששה טפחים. ואחרי
שלמדנו לעיל ה"ז שכניסת היקוד והקובץ
באמה בת הי' נמלא חקר שני טפחים ובגובהו
נמלא חקר טפה. והנה לגובה טפה לריך
שטח של חלי אמה וחלי טפה וששית אלבע
וא' מי"ח באלבע [א' מששה מן החשבון
החמור בגמ' לחמה]. ואנו לא ברווחנו אלא
ב' טפחים בשטח הרלפה וגמלא האויר טפה
וחלי טפה וששית אלבע וא' מי"ח באלבע.
[ויש לדקדק ביותר בחשבון זה, דנראה שאינו
קבלה אלא ממה ששינוי שאורך הכבש לי"ב
למד רמב"ח ששטח ג' אמות ומחלה ואלבע
ושלש אלבע נמלא גובה אמה]. ומיכו אפשר
שלא הי' אויר אלא טפה ואף שנשאר עודף
חלי טפה ועוד, לא חש רמב"ח למהשגי'
שלא יעלה לכל אמה אלא פחות מרביעית אלבע
ובתו' שם ד"ה חוץ נתקשו לפרש"י שנמלא
ראש הכבש גבוה מראשו של מזבח.
ונראה שלא ראו לפרש שהוא הי' האויר
לפרש"י כניסת היקוד באמה בת ו' וא"כ
לנערך לומר שרוחב האויר הרבה יותר משני
טפחים וזה לא מקתבר. [מש"כ תו' שם
ומיכו אין לחוש לא נתפרש. ואפשר דכוונתם

ומנדלין מן המזבח כמלא נימא. שם, [ועי' מש"כ לטיל כ"י], ובגמ' שם איפלגו בטעמא איכא למ"ד משום קניב ואיכא למ"ד משום רבוע. ודין זה הוא בין ביקוד ובין בקובץ כדמוכח מממנא זו דר"י ובין במזבח כן מבואר בחו' שם ד"ה אויר.

ונראה שאין נפקותא בין שני הטעמים וכן מוכח בקוביא שם דקעציד לריכותא. ודבר שאין דעתו להשאירו, כי יוכי דלא פקיל משום רבוע, [כמבואר בחו' זכאים ק"ב ח' ד"ה אף ובחולין פ"ג ב' ד"ה קמוסיף], כ"נ לא פקיל מדין קניב וכ"מ חולין שם דלא פריך לא ליבטלי נמי קמוסיף אבנין לפמשי"ט בחו' שם דמשום רבוע קאמר.

וחל"ה היתה במערבו כו'. מדות פ"ג מ"ג, ורבוצה היתה לו במערבו כו' ולשו' רבנו הוא לשו' הכוספתא פ"ז דזכאים ובעתיקה רבנו צפיה"מ מדות שם, חלון היתה כו', [חלון, ר"ל צד הכבש כמו חלון בקיר אלא שלא כו' חלול, ובקיר מערבי של הכבש כו' החלון, [ובא"ח מקום בגבחו לא נחבא ונראה שאין קפידא בדבר ומיכו בגובה שיוכל לזרוק מקרן מערבית דרומית של מזבח לשכ], ורבוצה, מתפרש כמו ארובת שהיא מלמעלה למטה לא צד אלא גומא באורך שיפועו של הכבש, עי' חו' קובץ ט"ז ב' ד"ה פירקין]. ומאחר שלמדנו בחוספתא שכו' חלון ונקרא רבוצה, הית לן לפרש כוונת המשנה נמי לחלון ששינוי בחוספתא. [ואף שכלשו' אינו נוח כל כך דקתני ורבוצה היתה לו, ולפירוש רבנו לא היתה רבוצה אלא חלון], ולפיכך בעתיק רבנו לשו' הכוספתא, וברייתא דמייחא פסחים ל"ד א' לול ה' בין כבש למזבח כו', נראה לרבנו דפליגא אחת' דמדות

לשו' המשנה משמע שהי' בכבש עלמו, דאל"כ הי' למת' למיתני ורבוצה היתה למערבו כו' ולשו' היתה לו במערבו מתפרש שהי' בכבש עלמו וכתוספתא בהכרח פליגא דחלון א"ל להיות אלא בכבש עלמו, ולפיכך הכריע רבנו כלשו' המשנה וכתוספתא דזכאים [וכ"ה בביאור צפיה"מ מדות שם דרבוצה ר"ל גומא בכבש עלמו].

ודעת הר"א ז"ל דרבוצה דקתני במת' דמדות, ר"ל צד הכבש ולא בכבש עלמו וכינוי ברייתא דפסחים שם, וכתוספתא דזכאים הוא ענין מיוחד שהי' גם חלון לאורך פסולי חטאת העוף, וז"ש לא כי החלון לצד ורבוצה לצד, ומיכו לע"ק דלמה הולכנו לשני מקומות לענין זה [ולו"ד הראב"ד ז"ל, הי' אפשר לפרש דתוספתא דזכאים פליגי אברייתא דפסחים ואמתניתין דמדות ולכו"ע לא הי' אלא או חלון או רבוצה אבל לא שכו' גם חלון וגם רבוצה].

אם דין עיבור צורה חלוי בפסול לינה. למדנו שאין חלון שבכבש קדוש בקדושת כבש, דאל"כ היקשי למ"ד אין לינה מועלת ברש"מ זכאים פ"ז א' ונ"פ דה"כ כבש עי' במפרש לחמיד רפ"ב ובהו' יומא מ"ה ב' ד"ה קודר', [ובה' לא היקשי שהרי בדין אם עלה לא ירד שוב כבש למזבח כדחנן זכאים פ"ו א' וא"כ יעלה מדין אם עלה לא ירד, חדא שהרי צריך להוליאו מן החלון ולהעלותו וכו"ל ירוד, ועוד דעיקר המקום נחקן בשביל פסולים במליקה וכל הפסולים כאלו הם עלו ירדו]. וטעמא דמלתא נראה שאין בכבש קדוש מלך עלמות אלא מלך שהוא כבש למזבח, וכל שאינו משמש עלי' למזבח אינו קדוש בקדושת כבש. [ומה"ט נראה שאין פסול בכבש אם יש

ממעבין. ורבונו, מעכב, משא"כ כבש שאין מעכב הכבש האמור למעלה אלא ענין כבש בכללו ואף אם הקטין שיפועו ופיחת בארכו ועשאו רחב אמה והעמידו בלד זולת דרום נמי המזבח כשר שאין דין כבש מעכב למזבח, אלא שאין הכשר מזבח אלא ביש לו דרך לעלות, ומקברא ידעין לעשות כבש למזבח וכמש"כ לעיל פ"א הי"ז, אבל ודאי דינו הכבש אין מעבין בהכשר המזבח, וגררר שאף אם בנאו מאבנים פגומות ושגג בהם ברזל שהכבש פקול כמש"כ רבנו לעיל פ"א הי"ד ט"ז מ"מ המזבח כשר. ומה שהכבש פקול היינו שאין לו קדושת כבש. [ומה"ט הי' נראה קלת שהכבש מותר לבנותו ע"ג כיפוס ומחילות שאין בו ענין מלד עלמותו אלא בזה שחור משמש כבש למזבח ובמשל"מ לעיל פ"א הי"ג נסתפק בזה]. ולפי"ז לא הי' יכול רבנו לכתוב בבבא קמייחא, וכבשו, שהי' במשמע שהכבש האמור למעלה מעכב, וזה אינו אמת, אלא ענין כבש בכללו מעכב, וזהו שכתב רבנו וכל מזבח שאין לו כו' וכבש כו' הרי הוא פקול שארבעתן מעבין. ר"ל ענין כבש בכללו.

רבו שמעכב. בכללו אם יש אחיז בליטה במזבח, עי' חולין פ"ג ב' תוד"ה קמוקיף זכחים ק"צ א' ד"ה אף. ועי' רש"י זכחים נ"ד א' ד"ה אימור שהי' בליטה למטה במזבח. ואפשר שיש שיפור לבליטה המפקידה ברצוע. ומיזה אפשר דהתם בלא"ה נוחא, עי' חו' שם ד"ה רב.

וא נעשה נקב במזבח, אם במקצוע, אם באמצע, יש לפקול מדיו רצוע ולא נחבאר השיעור בכמה, וכתו' קוכה מ"ט א' ד"ה שכל, פירשו דהיינו מחלוקות ראב"י ורשב"י חולין י"ח א', אבל ברש"י שם י"ז ב' ד"ה מזבח מבואר דהפגם הוא ענין מיוחד דלפינן מוזנחת עליו דבטינן

סתתיו מחילות שאין קדושתו מלד עלמו ובמל"מ לעיל פ"א הי"ג נסתפק בזה]. וגומא שגג הכבש יש להסתפק אם קדוש בקדושת כבש. ול"ע.

ה"ט י"ן ושני שולחנות כו'. משנה שקלים פ"ו ה"ה. וגררר שהשלחנות קדושים בקדושת כבש מדיו אור, ול"ע.

ה"ט י"ן כשביגין המזבח בונין אותו כו'. זכחים נ"ד א' ושי' ק"א ב' ור"ל שממה

שלמדו שחיי' כאכלה החירו לעשות נקבים במזבח לירד הנקבים שם, אבל לבד הנקבים האלו אין לעשות שם חלל אלא כולו אטום.

ונותן בחור הבנין כו'. שם ב' וכן במקום הנקבים שלמעלה ליין דתנן קוכה מ"ח א', ובנקבים שביקוד דתנן מדות פ"ג ת"ב, עי' חו' שם ד"ה ומלאו, ורבנו לא הזכיר אחרי שלא נזכר בגמרא.

ה"י י"ן ארבע קרנות של מזבח ויסודו ורבונו מעבין וכל מזבח כו' וכבש כו'. זכחים

ק"צ א' ת"ר קרן כו', ויש לעי' אם שיעור היקוד מעכב וכן שיעור הקרנות וריבוען אם מעכב, וגררר שכל אלו הדברים מעבין דאקרנות דכתוב בקרא למדנו שמעבין וכן איקוד דכתוב בקרא, וכן מבואר בתו' קוכה מ"ט א' ד"ה שכל, שריבוע הקרן מעכב [לו"ד הי'

אפשר לפרש דהתם מדיו רצוע המזבח קאמר ומיירי שנפגם הקרן במקצוע השוכ למזבח ומדיו רצוע המזבח שמעכב פריך התם, ולא היו בקרנות כנוקים לפנים כלום

כדעת רבנו לעיל ה"ז ודלא כדעת הר"א ז"ל שם]. ולפי"ז יש ליישב על שלא הזכיר רבנו כבש

ברישא, דברישא כתב רבנו הדיו דארבע קרנות של מזבח האמורים למעלה דהיינו מרובעים אמה על אמה, וחלולין, מעבין, וכן יקודו המבואר למעלה שגביו ה' טפחים וכן כניסתו

מזבח שלם, ולפ"ז לא למדנו שיעור פגם הפוסק
מדין רבוע, ולכאוי נראה דליכא נפקותא בזה
שלטולס יש לפסול מדין נפגם, ומיהו אפשר
דשיעור המפסיד הרבוע קטן משיעור נפגם,
[ואינטריך לדין נפגם בנפגם למעלה שאין לפסול
מדין רבוע]. ולא נדע שיעורו.

ובדעת רבנו אין הכרע, אם דעתו ז"ל שנפגם
הוא פסול מיוחד דבעינן מזבח שלם, וכדעת
רש"י, או דמדין רבוע אחינן טלה, וכדעת חוק',
וקל"ה משמע מהמשך לשוני ז"ל כאן דנפגם
הוא פסול מיוחד, שחלק דין נפגם בהלכה
מיוחדת, [וממנו שלא הזכיר רבנו שאין
פסול נפגם אלא בלדדים ולא למעלה, ליכא
לנשמע מהא דדעתו כדעת רש"י ז"ל, שאחרי
שלא נזכר בגמרא לא הולך רבנו להזכיר]. ועי'
בפ"ג מפה"מ הכ"ז ולא הוכרע בידינו לע"ע.

ולדעת חו' דפלוגתא דראב"י ורשב"י צדין
רבוע. יש להסתפק אם גם שיעור
הפוסק רבוע הקרן הוא למר כדאית ל"י ולמר
כדאית ל"י, או"ד כיון דקרן קטן טובא גם
שיעור המפסיד רבועו קטן הוא, ונראה
דשיעור המפסיד הרבוע אחד. הוא בין במזבח
ובין בקרנות, ול"ע.

אבל מדת ארכו ומדת רחבו ומדת קומתו
כו' והוא שלא יפחות כו' בדים שלש
אמות כו'. זנחים ס"ב א' ומפרש רבינו מה
שאמרו שם ובלבד שלא יפחתו ממזבח שעשה
משה דקאי גם אקומתו, וכ"מ ממה שהעתיקו
בגמ' שם לשון הברייתא ונודת קומתו אין
מעכצין, ולכאוי ה"י נראה מזה שאין גובה
המזבח פחות מעשר אמות כמזבח שעשה משה

ע"י זנחים ס"ב א' צענין ברכוב ורבנו לא
הזכיר מאומה וכבר נתקשו בזה
אחרונים ז"ל. ול"ע.

ה"י ׀ מזבח שנפגם כו'. חולין י"ח א' ופסק
רבנו כראב"י ועי' כ"מ, וע"ע בחכס לבי
קימן י"י.

והוא שלא יהי' בנשאר כו'. עי' לעיל פ"א
כ"ד, ט"ז.

פרק שלישי

אבל בולקוט הרומה הביא מזכריותא דמלאכ"מ כ"ד עשה כללאל את המנורה עשאה כמין קורא ועשאה מרובע למטה, ומשמע לכא' דאריך קאי, וא"כ מסתבר שהיו לה ארבעה רגלים. ובדאי נתפרש לכו לרבותנו באיזה מקום שלא היו לה אלא ג' רגלים ואנחנו לא נדע.

ושלשה כפתורים אחרים כו' שמהן יוצאים כו'. שמות כ"ה, ל"א. ונראה מלשון הכתוב שהקנים היו נמשכים מראש הכפתור ולא מתחתיתו ולא מאמצעיתו דכתיב וכפתור תחת שני הקנים מומה, וכ"מ בגמ' מנחות כ"ט א' משפת קנים ולמעלה. **ונכל** קנה וקנה מהן כו'. שמות כ"ה. ל"ג שלשה גביעים כו'.

והכל משוקדים כו'. [לא קאי אלא אגביעים כפתורים ופרחים ולא ארגלים]. יומא נ"ב ב' מספקא לן בקרא דובמנורה ארבעה גביעים כו', אי משוקדים קאי אגביעים, או אכפתורים ופרחים, ואחרי שלא הוכרע עבדינן משוקדים מוספיקא כי' מרן זכ"מ בשם הרי"ק, ונראה שאין שיקור מעכב אף אגביעים, ולפי' למדנו שיותר לעשות שיקור אף בדבר שלא נאמרו לעשותו בשיקור, [עיי' מש"כ לק' בשם ריטב"א ולפי' אין ראוי מדברי רבנו אלא מדברי הרי"ק].

ועי' מל"מ שכתב שלא נסתפקו בגמ' אלא בכפתורים ופרחים שבגוף המנורה אבל שבשפת הקנים ודאי שלא היו משוקדים, שהרי בקרא דשלשה גביעים משוקדים הפסוק צנקה האחד בין משוקדים לכפתור ופרח, וכתב שכן

ה"א, המנורה מפורשת צורתה בחורה. הנה שיעור הכפתורים והגביעים והפרחים לא נתבאר, רק בכפתורים שמהם יולאים הקנים אמרו בגמ' מנחות כ"ה ב' וטפה כפתור, ורבנו בפיה"מ שם א' כתב שהכפתורים כולם שווים וכן הגביעים והפרחים, ולפי' שיעור כל כפתור טפה, ומה שאמרו שם ב' הרגלים והפרח ג' טפחים וטפחיים חלק וטפה שבו גביע כפתור ופרח, ע"כ שלא היו צנוכה זה תחת זה, אלא בצביצת הקנה שליש גביע ושליש כפתור ושליש פרח וכמו שפי' רש"י שם, ומיכו שיעור הגביעים והפרחים לא נתבאר, ואפשר ששיעורם קטן מטפה, ולפי' הא דאמרין בהם נשתיירו שם שלשה טפחים שבהם ג' גביעים וכפתור ופרח, אפשר שהיו זה תחת זה צנוכה אבל אם גם שיעור הגביעים טפה ע"כ שהיו גביע וכפתור ופרח בטפה אחד בצביצת הקנה וכמו שהיו למטה, וכו' תוי' שם ד"ה וטפה ומשמע לכא' שלא היו שלשה בטפה אחד; אלא למטה, ולפי' יש להכריע ששיעור גביע פחות מטפה [ושיעור פרח נמו נראה שהוא פחות מטפה דלא מסתבר דשיעור גביע שליש טפה], וכ"ז לריך רב.

וארבעה גביעים כו' ועוד פרח שלישי כו'. מנחות כ"ה ב' כ"ט א'.

ה"ב ושלש רגלים היו לה. לא נתפרש מאיפה למד בן רבנו, ואמנם גם רש"י ז"ל כתב בן צפי' התורה, ואילו ה"י הירך עגול ה"י מסתבר שהי"י שלש רגלים שכן הוא בדבר עגול שאין מספיק לו שנים ואין עושין בו ארבעה,

מזואר צפירוש רש"י ותו' יומא שס, ולא
 נחפרש איפה מלא כן צדבריהם ז"ל, ופשטא
 איפכא משמע שהרי אס נפרש משוקדים
 כפתוריי ופרחיי [ע"י צסמוך צסס ריטצ"א
 שאמנס בוכרע כן דמשוקדים קאי אכפתורים
 ופרחים], נמי נדע שהגביעים שצקה האמלטי
 היו משוקדים, לפי שלא מלינו שחי לורות
 שונות של גביעים, ור"ג שלא נסתפק כפתורים
 ופרחים שצקנים לפי שצפירוש למדנו שכפתורים
 ופרחים, משוקדים, ואין שחי לורות של כפתורים
 ופרחים, ולא שייך להוכיח מקרא דשלשה
 גביעים כו', שהפסיק צנקה האחד בין
 משוקדים לכפתור ופרח, שאין כפתורים
 ופרחים משוקדים, אלא כל זמן שלא למדנו
 לשום כפתורים ופרחים שיקוד, אבל אחרי
 שלמדנו שיקוד כפתורים ופרחים ודאי כל
 כפתורים ופרחים משוקדים, וזה דברי התוס'
 יומא שס, אבל ודאי אין שחי לורות שונות
 של כפתורים ופרחים.
 וְעַי' בריטצ"א יומא שס שפירש דהא דאמרינן
 אין להם הכרע ר"ל שאין התיבות
 מכריעים אבל ודאי הטעמים מכריעים, ולפ"ז
 למדנו שכפתורים ופרחים משוקדים, שהרי
 גביעים צאתנה, ואפשר שכן גם דעת רבנו,
 אבל אין כן דעת תו' יומא שס שכתבו דעיקר
 בקפק מחמת האתנה ומחמת קרא דשלשה
 גביעים משוקדים [וע"י צברייתא דמלאה"מ פ"י].
 וְ"ל גמצאח כל הגביעים כו'. מנחות כ"ח ב'.
 וְנִתְּן מעכבין זא"ז כו' מעכב אח כולן. שס,
 גביעים מעכבין זא"ז כו' גביעים
 כפתורים ופרחים מעכבין זא"ז, ונראה שאין
 מעכבין אלא במלכות גביעים כפתורים ופרחים
 אבל המנורה כשירה, וכן מורה פשטות לשון
 רבנו שכתב מעכב אח כולן, וזו נראה דעת

הש"ך יור"ד סי' קמ"א. ס"ק ל"ה, וכ"מ צביאור
 הגר"א שס ס"ק ל"ד, [ולפ"ז אפשר דלא קשה
 קו' תו' מנחות כ"ח א' ד"ה שצבא], אבל
 הכתובות שור צחידושיו לר"ה כ"ד כתב
 צפשיטות דצשל זהב גביעים כפתורים ופרחים
 מעכבין ותמה צדצרי הש"ך, והעתיקו הגרע"א
 ציו"ד שס, ולא נחפרש מאין פשיטא לי' כל
 כך, וע"י צרמנ"ן תרומה צפי' מטעה המנורה
 ואין הכרע צדצריי ז"ל שס. ומיכו צרמנ"ן
 צהעלותך מזואר צבדיא שאין גביעים כפתורים
 ופרחים מעכבין, וכתב שכן אמרו רבותנו צספרי
 ובמנחות, ואפשר שכוונתו ז"ל כמש"כ לק' שלהי
 ה"ד צדעת רבנו שכל דבר המעכב צשל זהב
 מעכב גם צשל שאר מיני מתכות דזהב לא
 נרע משאר מיני מתכות, וא"כ ממה שאמרו
 אינה צבא זהב אינה צבא גביעים כפתורים
 ופרחים, למדנו שאין גביעים כפתורים ופרחים
 מעכבין וזו נראה גם כוונת הגר"א ז"ל שס.
 וְ"ך בדיא בשעשאוה זהב כו'. מנחות כ"ח
 א' צבא זהב צבא גביעים כפתורים
 ופרחים אינה צבא זהב אינה צבא גביעים
 כפתורים ופרחים, ואף לכחלה אין עושין,
 לא מיציעא אי אף צשל זהב אין גביעים
 כפתורים ופרחים מעכבין, [ע"י מש"כ לעיל
 ה"ג], פשיטא שצשאר מיני מתכות אף לכחלה
 אין עושין, אלא אף למש"כ שס צסס הכצו"ש
 דצשל זהב גביעים כפתורים ופרחים מעכבין,
 נמי נראה דצשאר מיני מתכות אין עושין אף
 לכחלה דקרא המלוח לעשות גביעים כפתורים
 ופרחים לא מיירי אלא צשל זהב, וכ"מ צרש"י
 שס שכתב אינה לריכה כו', וע"י תו' שס ד"ה
 שצבא, וכ"מ שס ב' דאמרינן שפודים של צרל
 היו כו' ופירשו שס צחו' דקרי לי' שפודין,
 לפי שלא היו צב גביעים כפתורים ופרחים,

אינה צאה זכר אינה צאה מקשה, ומפרש רבנו, שבמקשה כלולים ב' ענינים, א', שלא יהי חלול, [אפשר שרבנו מפרש בן מה ששינוי בקפרי בהעלותך מקשה אין מקשה אלא מן קשה מעשה אומן מעשה קורנא, ועי' בפיה"מ מנחות שם, שכתב הגביע לזרח כוס עשוי מקשה, ונראה דר"ל שלא הי' חלול, ושמענו שלשון מקשה מתפרש אטום בלתי חלול], וזה ודאי אינו אלא למנוח לא לעכב שלא למדנו בו עיכוב דאבא לא כתיבא הווי, [וכ"מ בילקוט בהעלותך בשם קפרי דקתני אין במורה גביעים כו' אלא בזמן שהיא צאה מן זכר מן קשה ומשמע שיכולה לבוא מן זכר ולא מן ככר.

ותיה' כולה מקשה מן העשתות. מנחות כ"ה א' מנורה היתה צאה מן העשת כו' ומקשה מפורש בקרא.

ושל שאר מיני מחבת כו'. שם צאה זכר צאה ככר אינה צאה זכר אינה צאה ככר, ור"ל שאף לכתחלה אין מקפידין על משקלה שיהי ככר, וז"פ שהרי אף בשל זכר אין ככר מעכב וכמש"כ לעיל, וא"כ שאר מיני מחבת שנתמעטו מככר, אף נמנלות ככר נתמעטו, וכן מובאר בלשון רש"י שם שכתב אינה לריכה לבוא ככר.

ואם היתה חלולה בשירה. עכ"מ שכתב נראה לפרש דהיינו לומר שאינה מקשה, ובדאי שכן מורה פשוט לשון רבנו, והנראה בדעת רבנו בזה, דק"ל דודאי לא גרע זכר משאר מיני מחבת, וכל דבר שכשר בשאר מיני מחבת אף בשל זכר כשר בדיעבד, [עי' מש"כ לעיל שלכי ה"ג], ולפ"ז גרוטאות דמפקלי בשל זכר כדתינא מנחות כ"ח א' מן הגרוטאות פקולה אף בשאר מיני מחבת פקולין, ולפ"ז לא יתפרש מה שאמרו שם צאה זכר צאה מקשה

אינה צאה זכר אינה צאה מקשה, ומפרש רבנו, שבמקשה כלולים ב' ענינים, א', שלא יהי חלול, [אפשר שרבנו מפרש בן מה ששינוי בקפרי בהעלותך מקשה אין מקשה אלא מן קשה מעשה אומן מעשה קורנא, ועי' בפיה"מ מנחות שם, שכתב הגביע לזרח כוס עשוי מקשה, ונראה דר"ל שלא הי' חלול, ושמענו שלשון מקשה מתפרש אטום בלתי חלול], וזה ודאי אינו אלא למנוח לא לעכב שלא למדנו בו עיכוב דאבא לא כתיבא הווי, [וכ"מ בילקוט בהעלותך בשם קפרי דקתני אין במורה גביעים כו' אלא בזמן שהיא צאה מן זכר מן קשה ומשמע שיכולה לבוא מן זכר ולא מן ככר.

ותיה' כולה מקשה מן העשתות. מנחות כ"ה א' מנורה היתה צאה מן העשת כו' ומקשה מפורש בקרא.

ושל שאר מיני מחבת כו'. שם צאה זכר צאה ככר אינה צאה זכר אינה צאה ככר, ור"ל שאף לכתחלה אין מקפידין על משקלה שיהי ככר, וז"פ שהרי אף בשל זכר אין ככר מעכב וכמש"כ לעיל, וא"כ שאר מיני מחבת שנתמעטו מככר, אף נמנלות ככר נתמעטו, וכן מובאר בלשון רש"י שם שכתב אינה לריכה לבוא ככר.

ותיה' כולה מקשה מן העשתות. מנחות כ"ה א' מנורה היתה צאה מן העשת כו' ומקשה מפורש בקרא.

ושל שאר מיני מחבת כו'. שם צאה זכר צאה ככר אינה צאה זכר אינה צאה ככר, ור"ל שאף לכתחלה אין מקפידין על משקלה שיהי ככר, וז"פ שהרי אף בשל זכר אין ככר מעכב וכמש"כ לעיל, וא"כ שאר מיני מחבת שנתמעטו מככר, אף נמנלות ככר נתמעטו, וכן מובאר בלשון רש"י שם שכתב אינה לריכה לבוא ככר.

ואם היתה חלולה בשירה. עכ"מ שכתב נראה לפרש דהיינו לומר שאינה מקשה, ובדאי שכן מורה פשוט לשון רבנו, והנראה בדעת רבנו בזה, דק"ל דודאי לא גרע זכר משאר מיני מחבת, וכל דבר שכשר בשאר מיני מחבת אף בשל זכר כשר בדיעבד, [עי' מש"כ לעיל שלכי ה"ג], ולפ"ז גרוטאות דמפקלי בשל זכר כדתינא מנחות כ"ח א' מן הגרוטאות פקולה אף בשאר מיני מחבת פקולין, ולפ"ז לא יתפרש מה שאמרו שם צאה זכר צאה מקשה

שאנים מכלל הכבר שכל דבר שאינו מחובר למנוחה אינו מכלל הכבר, וכמש"כ ברמב"ן תרומה, והכי איתא בילקוט בהעלותך בשם ספרי זוטא מה מנוחה נמשכת ואינה זזה כו', ולא עדיפי כלי השמן ממלקחים ומחחות, [ועי' ברמב"ן שם שלדד שאפשר שכלי השמן לא עשאו בללל אלא יחידים עשאו ומקרום לליבור, ולא משמע כן מדברי רבנו שהזכיר כאן, כלי השמן], ומיהו משמע בדברי רבנו דשל זהב ודאי היו [ואף שאינם נזכרים בפרשת עשיית המנוחה אלא בפרשת מקטות ולא כתיב בהו זהב כלל], כמו מלקחים ומחחות ואין צריך לדין ייפוי הבית לעשותם של זהב, ואפשר דכל כלי הכרת שיש לעשותם של זהב וליפין ממנורה וכלי' ולא מדין ייפוי הבית הוא, וכלי השמן כלי שרת הם, [ועי' ברמב"ן בהעלותך בפסוק זה מעשה המנוחה].

שקרי נאמר במנוחה זהב טהור וחור ואמר כו'. לא מלאהי ראי' זו בשם מקום ובצרייתא דמלאהי"מ שלפינו ליתא, וברמב"ן תרומה פי' בצרייתא דמלאהי"מ דליכא מאן דקבר שמלקחים ומחחות בלות מן הכבר, ועי' שממה שנאמר ומלקחי ומחחותי זהב טהור, ליכא ראי' מכרעה.

נ"א נאמר גרוחי' זהב טהור. לאו דמזה ראי' שהנרות מכלל הכבר, שהרי אפשר שאמנם אין עושין הנרות של זהב, ועוד דאף מאן דקבר שאין הנרות מן הכבר מ"מ זהב טהור ודאי היו, וכדפריך מנחות שם זהב צדיא כתיב בהו ועשית את נרותי' שצבא כו' ומלקחי ומחחותי' זהב טהור, ומנואר דזהב טהור קאי גם אנרות, (עי' רמב"ן תרומה) [או משום דדרשין סמוכים או משום דכתיב מתפרש קרא, [וביוקבל כתיב ויעש את נרותי']

ונמציו למידין, דמנוחה כבאה זכר מלוחה שהרי' אטומה ולא יכ' זה שום חלל, ושל שאר מיני מתכות מותר לעשות חלולה לכחלה, ונפ"ז יש לעי' בלשון רבנו שכתב ואם היתה חלולה כשורה, והרי גם לכחלה מותר לעשותה חלולה, ונראה שבדין חלול לא שייך לכחלה ודיעבד אחרי שאין שיעור לעובי הקנים וממילא לא ירויה צוה שיעשה חלולה, כלום, ולא שייך כאן שלכחלה יכול לעשותה חלולה, [גם אפשר שמדין ייפוי הבית יש לעשותה בלתי חלולה דנראה כעניות], ולא שייך כאן אלא להשמיטנו שאין פקול חלול, ועוד שאחרי שניה לנו רבנו דין זה בלשון דיעבד, נמלא דין זה אמת אף בשל זהב. כ"ז כחצו לפרש דעת רבנו אצל פשטות הקוגיא דמנחות משמע דגרוטאות פקולין בשל זהב ובשירין בשל שאר מיני מתכות, וענין חלולה לא שמיטנו, [עי' באב"ע שמות כ"ה, ל"ב, שכתב שהקנים היו חלולים ולמד כן כנראה מלשון קנה אצל אין כן דעת רבנו].

ה"ה ואין עושין אותה לעולם כו' ר"ל שאף דיעבד פקולה והכי תניא מנחות כ"ח א' מן הגרוטאות פקולה, ומש"כ במל"מ שאין כוונת רבנו אלא לכחלה תנוה שהרי בשל זהב ודאי פקול אף דיעבד. גם לשון לעולם שכתב רבנו אין לו פירוש לפ"ז.

בין שהיתה של שאר מיני מתכות. נחבאר לעיל שלהי כ"ד, [ועי' שם ב' שפודין של ברזל היו וחיפוס צבען, ומשמע דכה"ג לא מיקרי גרוטאות].

ה"ה המלקחים והמחחות וכלי השמן אינם כו'. מנחות פ"ח ב' מנוחה ונרותי' בלות מן הכבר ואין מלקחי ומחחותי' בלות מן הכבר, וכלי השמן שהזכיר רבנו פשוט

המנורה פקולה ובקנים מפורש כן שם, שאמרו יהוה פמוט מקרי, ושם צ' אצל עושה הוא של חמשה ושל ששה כו', ונרות ודחי מעכצין כדאמרינן שאין מנורה בלעדס ולא לריכי קרא, ובמצי"ט כתב שאפשר דנרות שמעכצין ילפינן מדכתיב נרותי חרי זמני צמד קרא.

והא שהולכנו לומר שגר אחד מעכצ וכן קנה, אע"ג דלא מושכח"ל שידליקו, שהרי אין מדליקין אלא בכל השבעה. דשפיר מושכח"ל כגון. שהתחיל להדליק עד שלא נגמר השביעי, שאם אינו מעכצ הרי המנורה כשירה וא"ל לכבות אלו שהדליק ולחזור ולהדליק כשנגמר השביעי, ואם מעכצין אין הדלקתו במנורה פקולה הדלקה, ולריך לחזור ולהדליק, אי"ל לענין חינוך, שאם כשנחקר נר נפסלה המנורה, טעונה חינוך, ואם לא נפסלה אינה טעונה חינוך.

בין שהיתה של שאר מיני מתכות. שם ואימא נמי צאה זכב צאה קנים כו' הוה פמוט מקרי, ונרות, פשוט כמש"כ שאין מנורה בלעדס, ועי' תוי' שם ד"ה שבעה,

וְכָל הנרות קבועים בקנים. מנחות פ"ה צ' ובר"ש דחכמים הכי ס"ל וכן סתמא דקוגיין שבת כ"ב צ' וכמש"כ תוי' שם ושם.

ה"ן ששת הנרות כו' פניהם כו' וזה הנר כו'. מגילה כ"א צ', ומלשון רבנו

שהעתיק דין זה בעשיית המנורה למדנו שהכוונה שהפה שיש לנרות דהיינו קמט להשעין הפתילות עליו, לריך לעשותו כלפי האמצעי, [ושל אמצעי כלפי מערב]. וזה מכוון נכח שמות, כ"ה, ל"ז. צדין עשיית המנורה וכמו שפירש רש"י שם. ומיכו גם בהדלקתם לטווינו לעשות בן צפרשת צהלות,

שבעה ומלקחי ומהותי' זכב טבור], אלא לאחר שידענו שהנרות מכלל הכבר הם. אמר הוא שלא הי' לריך להכתב נרותי' זכב טבור לפי שהם בכלל המנורה שכבר נאמר זה זכב טבור, [וכי' מתפרש לפ"ז שפיר טפי אם נגרום בדברי רבנו לא נאמר כו', דלשון ולא נאמר מתפרש שהוא במשך הראי', ואינו כן].

מפני שהנרות קבועים במנורה. מנחות שם ארי"ב דר"י אר"ש נר של מקדש של פרקים הי' כו' ככר ומוקפה כו', [וא"ל לעשות חוליות], וע"כ דל פרקים הי', עי' רש"י ותוי' שם, וכן אמרו שבת כ"ב צ' והא הכא דקביעי נרות כו'.

והם מכלל הכבר. כת"ק דר"ג מנחות שם, וגם ר"ש הכי ס"ל וכמו שאמרו שם. קצבר כי כתיב כו' אמורה ונרותי' כתיב, וכן סתמא דשבת כ"ב צ' והא הכא דקביעי נרות. וכמש"כ תוי' שם ושם, [ועי' דה"א כ"ה, ט"ו, ולכאורה משמע דהם דנרותי' מן הככר].

במנחות שם מימרא דר"ש נר של מקדש של פרקים הי' כו' מאן חכמים ר"א כו' כמין טס כו', ולא ראיתי מזה בדברי רבנו ז"ל, ול"ע.

ה"ן שבעת קני המנורה כו' ושבעת נרותי' כו'. מנחות כ"ה א, ובגמ' מ"ט חו"י

כתיב זהו ופרש"י כפתוריהם וקנותם מומה יביו, ובי"ט אינו אלא אקנים ולא אנרות ולריך לומר דנרות לא לריך קרא שאין קנה בלא נר ואין מנורה בלא נר, [ואפשר דמה"ט לא פריך דהם ואימא צאה זכב צאה נרות אינה צאה זכב כו' כדפריך אקנים, שאין מנורה בלא נרות, ומיכו אפשר דהם בלא"ה ניחא דנרות זכב לא כתיבי צמד קרא], וגי' פ' שהקנים והנרות מעכצין במנורה, ואם חקרים,

מכדור'ה אר"ה ס' קכ"ב. ועי' ז"ב ז"ט א'
ובהנכות הרי"ע ז"ל שם.

וה' מונח אורכו כו' חוץ מן הארון כו'.

מנחות ז"ו א' ז"ה א', וכן קטמא
דמא' ז"ט ז', ונראה דאף אכלים שבמזבח
קאי האי כלל, וקל' משמע כן מלשון כל
הכלים שבמקדש.

וכן נרות המנורה כנגד רוחב הבית בין
הצפון ובין הדרום. מנחות ז"ה ז'.

פלוגתא דראב"ש ורבי ופסק רבנו כראב"ש
אף דקיי"ל הלכה כרבי מחצירו, והכי חנן
קטמא בתמיד שלהי פ"ג, וכמש"כ הרי"א ז"ל,
נשום דברייתא שהי' מלמד פניהם ללא כרבי,
כן מבואר בפיה"מ שם דלמ"ד מזרח ומערב
מונחים היו פני כל הנרות למערב, [אמנם
זה חמור, דשפיר י"ל שאף לרבי היו הנרות
מלודדן כלפי האמלעי. אלא דלא מסתבר ל'י
שיקבע על נר האמלעי שם מערבי מחמת פי
הפחילה, וכן מבואר בהדיא בסקרי דבעלזא
דקתני שלשה כלפי מזרח ושלשה כלפי מערב,
הרי דאף למ"ד מזרח ומערב מונחין הי'
מלמד פניהם, ולע"ג]. וברייתא זו הוצא נמי
בקטמא דגמרא מנילה כ"א ז' ושם הגירסא
מלמד שהי' מלמד פניהם כלפי נר מערבי, וזה
ודאי כראב"ש. וכן כתב דר"ן שם דכמ"ד
לפון ודרום מונחין אחיא, ולפיכך פסק כן
רבנו. וכדעת רבנו כן גם דעת הרי"ש
במשנה ת"י, ובז"י אר"ה ס' תרע"א הביא
שכן גם דעת הקמ"ג.

וזה ששולחן פסק רבנו כרבי ובמזרח
כראב"ש, ותמה בזה בלח"מ פ"ה מח"מ
ה"ד ובנו"ב שם, נראה דרבנו מפרש דלא
פליגי אלא בעשר שולחנות שעשה שלמה,
אבל בשולחן של מצב תרומתו מודים שהי'

(ולא הולך רבנו להזכיר דמפורש בקרא, גם
לא ידליק הכהן את הפחילה אלא במקום
המיוחד לה).

והוא הנקרא נר מערבי. מנחות ז"ה ז'.

אלא הכתיב יערוך אותו כו', וכמו

שפירש רש"י ז"ל שם דלמ"ד ממזרח לפון
ודרום עומדת, מיקרי נר מערבי הכר האמלעי.

ה"ם הגביעים דומין לכוסות כו' והכפתורים
כו' והסרחים כו'. מנחות כ"ה ז'.

ולא נחבאר אם הגביעים היו חלולין בפנים
או שהיו אטומים. ונפיה"מ כתב רבנו הגביע
לורת כוס עשוי מקשה, ונראה דר"ל שהיו
אטומים ולא חלולים, (ולורתם לורת גביע
רק מבחוץ).

ה"י גיבה המנורה כו' וטעם שבו גביע כו'.
שם, ועי' מש"כ לעיל ה"א.

ונמשכים ועולים כו'. גז"ש, ונראה שהיו

נמשכים צעיוגל וכ"כ בספר מעשה

חושב [ולשו' רש"י שמות. כ"ה. ל"ב. לכאן

ולכאן באלכסון, ר"ל, לאפוקי שלא היו נמשכין

ברכוב]. וכ"כ באב"ט שם.

נשת"ידן שלשה טפחים כו'. גז"ש ועי' מש"כ

לעיל ה"א.

ה"י א' ואבן היתה כו'. משנה תמיד קופ"ג.

ומניח עלי' כלי שמנה כו'. זה לא מלאתי.

ואולי בכוז' היו מונחין, ח"ש במשנה

על מעלה שני', בקדר העבודה הוא, והזכירו

רבנו בפ"ג מח"מ ה"ז.

ה"י ב' השלחן הי' אורכו כו'. מנחות ז"ו

א' ובר"מ דקטמא דקוגיין ז"ה ז'.

ז"ט א' כוותי' דאי כר"י לא קשה הא

דפריך להם למ"ד לפון ודרום היו מונחין.

וכן קוגיא דפקחים ק"ט ז' אמחא באמחא

כיכי מטעלי. וכבר כתב כן בנו"ב

בית, הוא אף בשולחן. [שיכולים לסדר עליו
לחם"פ אף כשאין בית]. אם סידרו עליו כשאין
בית, רשאים להעמידו לפון ודרוס [לכ"א גם
לעס הרשון שהרי אין בית]. ולפ"ז אף
למש"כ המאירי שלא נחלקו רבי וראב"ש בשולחן
של משה. מ"מ נפקותא איכא גם בשולחן של
משה וכ"ז לריך רב.

ה' י"ג ארבע סניפין של זהב כו'. מנחות ז"ו
א'. ועל הרגלה עמדו כדאמר שם ז"ר
ז'. ולא הולך רבנו להזכיר, לפי שזה פשוט
שאין מקום על השולחן שהרי החלות ממלאין כל
רוחבו של שולחן, וגובהן של סניפין כגובהו של
לחם, והיינו ג' אמות (בנות ו"ט) וחצי [לדעת
רבנו דעפחיים כופל]. וכ"ה בחו' שם כ"ה ז'
ד"ה גובהה, ועי' ז"ל א' תוד"ה המזבח,
ודבריהם המזהבין וכמש"כ בגליון שם. ומיהו
למש"כ רש"י ז"ר ז' ז"ל א' שהסניפין היו כדי
לסמוך עליהם ראשי הקנים, נמצא גובהן של
סניפין ג' אמות וטפח, ולפ"ז יש לפרש כן
קרא דהמזבח עץ כו' וטפח לא קתשיב, ומיהו
נראה שאף לפרש"י היו הסניפין משמשים לסמוך
את הלחם, אלא שגם פילזו בהן פללים ללורך
הקנים, ולפ"ז ודאי גובהן של סניפין ג"א וחצי,
ול"ע. ונ"פ שהסניפים לא היו מחוברים לשולחן,
[וכשהיו מסדר את הלחם היו מזיזין ממקומן,
דל"ה לא משכח"ל טפחו של זה בדד טפחו של
זה]. ונ"פ"ז קשה לפרש קרא דהמזבח עץ ג"א.
[דקאי אשולחן]. דאגובהן של סניפין קאמר,
אחרי שאין הסניפין מחוברים לשולחן, ול"ע
בדברי החו' הג"ל. ורוחבן של סניפין חמשה
טפחים, כ"כ בחו' ז"ר ז' ד"ה דסמכי.

מפוצלין בראשיתו כו'. שם ז"ל א', ובבב"י
שם פירש שהרבה פיצולין היו כדי
לסמוך עליהם ראשי הקנים, ובדברי רבנו לא

עומד מורח ומערב, והכי דייקא כולה סוגיא
דמנחות שם, דבדין כל הכלים שהיו במקדש
אורכן לארכו של בית, לא נמצא חילוק, ואי
ס"ד דאף בשולחן של משה פליגי א"כ ראב"ש
דיליף מארון לשולחן ומנורה, ע"כ לית ל' ה"ז
דינא, אלא אדרבה כל הכלים שהיו במקדש
אורכן לרוחבו של בית, ולמה שנה מחלקות
בנידון שולחנות ולא קתני למחלקותם בבב"יתא
דכל הכלים. גם לבתר ששנה לנו ששלמה עשה
עשר שולחנות והיו מונחים מחלי הבית ולפנים,
שנה לנו פלוגתא דראב"ש ורבי אס מורח ומערב
מונחים או לפון ודרוס, וכ"כ בהדיא במאירי
יומא נ"א ז' דלא פליגי אלא בעשר השולחנות
אבל שולחן של משה לכו"ע מורח ומערב ה'י
מונח. אבל ז"ע לפירוש זה א"כ למה הולך
רבי ללמוד ממנורה ולא למד משולחן, וזה ז"ע.
ע"י זכחים י"ד א' ואי קסבר קדושת היכל
ואולם חדא היא כו', ומבואר דלמ"ד
קדושת היכל ואולם חדא היא, ראוי האולם
להעמיד שם את השולחן ולסדר עליו לחם"פ,
יש לעי' כינר יעמידו שם את השולחן אס לפון
ודרוס או מורח ומערב [שהרי ארכו של אולם
לפון ודרוס]. ונראה דלרבי יש להעמידו מורח
ומערב, ושני טעמים בדבר, חדא שמה שאמרו
אורכן לאורכו של בית הכוונה לאורכו של מקדש,
[והערוני שכן מבואר להדיא ממה שאמרו חזן
מארו, וקה"ק מרובע ה'י]. וארכו של מקדש
מורח ומערב, ועוד שהרי ילפינן לשולחן ממנורה,
ומנורה ודאי מורח ומערב עומדת [שהרי דין
מנורה מורח ומערב הוא מקרא דלפני ד'
ובזה אין חילוק בין אולם להיכל].

ולפי מה שפסק רבנו שולחן מורח ומערב
ומנורה לפון ודרוס, ליכא לעס השני
שכתבנו, ולפ"ז אס דין מקריבין אש"פ שאין

ה"ן וְשֵׁנִי שׁוֹלְחָנוֹת כּו'. מנחות ל"ט ב', ועיי' תו' שם ד"ה אחד, ובמש"כ לעיל פ"א הי"ט.

ה"י מִזְבַּח הַקְטֹרֶת כּו'. שמות. ל. ב. וכבר נתקשה בכ"מ על שלא הזכיר רבינו שהי' באמה בת ה', כדחקן כלים, פי"ז מ"י, ובספר מעשה רוקח לידד דאפשר דסתם אמה בדברי רבינו ז"ל באמה בת ה', אבל זה נסתר מלשון רבנו לעיל פ"ב ה"ח ע"ש, וגרסה שגש גבהו וגם רבועו הי' באמה בת ה', וכ"מ מנחות ל"ז ב', כזה יהו כל אמות כלים, ויש לעיי' מוצב הזהב של משה, חס הי' נמי באמה בת ה', ואח"ל שהיה באמה בת ה', ע"כ שאין חילוק בין רבועו לגבהו דסתמא כתיב אמה ארכו ואמה רחבו ואמתים קומתו, ואין כאן שתי אמות שונות, וכן אמרו זכאים נ"ט ב' גובהו פי שנים בארכו.

והוא נחון בהיכל מכיון כו' משיך בין השלחן והמנורה לחוץ. יומא ל"ג ב' מוצב ממוצע ועומד באמצע, ועיי' מש"כ לעיל פ"א ה"ז.

ושלשתי היו מונחים משליש ההיכל ולפנים. מנחות ל"ח ב', יל"ל דהיכל דקתני רבנו לא קאי אלא אקדש וקה"ק, ולא אהולם [אף שגם הוא בכלל ההיכל כמש"כ רבנו לעיל פ"א ה"ה] דבריייתא דקתני משליש הבית ולפנים ואמרינן דבהדי קה"ק קאמר, ע"כ בלאו אולם קאמר, דאל"ה ע"כ פליגא אבריייתא דקתני מחזי הבית ולפנים. [שהרי חזי הבית אף חס תחשוב בהדי אולם נמלא כ"ח ומחלה [הקודש, ארבעים, וכותל המבדיל בין הקודש לאולם, שש, והאולם אחד עשר, נמלא הכל נ"ז], והיינו שהיו עומדים בכ"ח ומחלה אמות הפנימיות שבקודש, ואם תחשוב בהדי קה"ק ותחשוב שליש נמלא כ"ו אמות פחות שליש, והיינו שהיו עומדים

נוכר מזה עיי' בהט"ו, ועיי' תו' ז"ד ב' ד"ה דסמכי ל', ול"ע למה היו מפולגין חס נא כפרש"י ז"ל.

והם הנאמרים כו'. שם ל"ז א'.

ה"ד וכ"ח קנים כו'. שם ל"ז א' ל"ז א'.

ה"ה וְשֵׁנִי הַבּוֹיָכִין כּו'. על השולחן בצד המערכות. כאבא שאל שם ל"ז א' דרבי הכי ס"ל שם ס"ב א' ז"ח א'. וכן שם כ"ז א' כי תיבעי לך אליבא דמ"ד על בסמוך, [כ"כ בכ"מ בשם הרי"ק בפ"ה מהו"מ]. והא דפ"ד ל"ז א' והאליבא בויכין, היינו לר' יהודה דע"כ היו הבויכים מונחים על הלחם שהרי אין מקום על השולחן, וכן ר"מ משמע במוחגי' דלא ס"ל כאבא שאל, ור' יוחנן אליבא דר"מ ור"י משמעו חס ושפיר פריך והאליבא בויכין. ומיהו שם ל"ד ב' פריך בשלמא למ"ד כמין תיבה פרוזה היינו דהוי יתבי בויכין אלא כו', וזה ודאי דלא כאבא שאל, ובסמ"ג מ"ע קס"ג כתב שהבויכין נחונים על המערכות, ואפשר דמה"ט לא פסק כאבא שאל, ול"ע.

הן הנקראין כו' נוחן החלה כו' מערכה

ומערכה שם ל"ז א' ושם ל"ז א' אמרו קנים שקועי משקע להו, ולא נזכר בדברי רבינו ז"ל, ואמנם לא נחבאר למה היו משקעים אותם, ואם לא היו הקנים נחונים על הכניפין, מסתבר שמעולם היו שוקעים מחמת משא הלחם שעליהם, שהרי הלחם רך הוא, ולפ"ז אפשר שיש לפרש מה שאמרו קנים שקועי משקע להו, שמעולם היו נשקעים בלחם, ומיהו לשון קנים שקועי משקע להו, לא משמע הכי, גם אף חס נאמר כן, אכתי הי' לו לרבנו להזכיר מה שאמרו שם דמנבה לה פורתא, ול"ע. — וממסגרת השולחן לא הזכיר רבינו מאומה, ול"ע.

א' מבואר שהשולחנות היו עומדים בכל עשר אמות הלפונות, ולפ"ז המזבח שה' משוך כלפי חוץ לא הי' עומד כנגד הפרכות שהרי השולחנות מפסיקים. ול"ע בכל זה.

ה' י"ן חכיור הי' לו כו' ומוכני כו'. יומא ל"ז א', ועי' לק' פ"ה מב"מ הי"ד, ומיהו ודאי אין תקנת מוכני כפי מה שפירשה רבנו כאן, מספקת, שהרי אין מקדשין מן הכיור אה"כ יש צו לקדש ממנו ד' כהנים, וכמש"פ רבנו שם הי"ג. וא"כ לעולם נשארים מים מקודשים, [ולא נראה לומר שהמים הנשארים מקידוש, כשרים, אף אם אין לקדש מהם ד' כהנים], וע"כ הולכין להשקיעו, אבל לא נחפרש למה נריך מוכני כיון שלעולם משקיעים אותו, גם בגמרא יומא שם משמע דמוכני היינו לגלגל דמשקע ל', ואין כאן שני דברים נפרדים, ול"ע.

נכך דבר שיתקדש כו'. מעילה ט' א' קידשו בכלי הוכשרו ליפסל כו' וכלינה, וסוכה כ' א' ואי מייתי במקודשת איפסלו להו בלינה.

בשליש אחד ושליש אמות הפנימיות שבקדש, וא"כ ודאי דפליגא], א"י בלאו אולם קאמר, והיינו מחלי הקודש ולפנים, ול"ע שהי' לרבנו לפרש מחלי הקודש ולפנים, ול"ע.

ומזבח הזהב שהי' מונח משליש הבית ולפנים, שנינו בחוספתא פ"ב דיומא, [ועי' מנחות ל"ח ב' בשלמא למ"ד מזרח ומערב כו'. ואם נאמר שגם בעשר השולחנות יש לקיים דין נוכח, וכדמשמע ברש"י יומא נ"א ב' ד"ה שולחנות, ומזבח הזהב הי' משוך גם מכנגד עשר השולחנות, א"כ גם למ"ד מזרח ומערב מונחים, תיקשי ממזבח הזהב שהרי אינו עומד משליש הבית ולפנים [עי' רש"י מנחות שם], ומיהו עדיפא מינה פריך שולחן דמשה כו'.

כנגד הפרכות כו'. לכאורה משמע שדן הוא שלא יפסיק דבר ביניהם לפרכות, [ולפ"ז הכנים שהיו בהיכל דתנן יומא כ"ג ב', ע"כ שלא היו מפסיקים בין השולחן והמזבח והמזורה, לפרכות]. ולא נחבאר מקור דין זה, ועי' יומא נ"ח ב' מזבח לפני ד' ואין כהן כו', ובמזורה ושולחן נמי כתיב לפני ד'. ומיהו במנחות ל"ט

פ ר ק ר ב י ע י

בחוי"ט פ"ה דיומא מ"ב, ומיהו מראי' דמייתי מגילה שם מארכין של כנפי הכרובים, לא למדנו אלא שהי' ממוצע בין לפון לדרום, וברש"י ב"ב ז"ט א' פירש דלכל רוח דקאמר, היינו ללפון ולדרום, והארוך היה עומד במערב קה"ק וממנו ולמזרח כ' אמה, וכדעת רבנו ז"ל, ומיהו לשון הירו' פ"ו דב"ב ה"ב משמע כדעת רש"י וחו' ז"ל. ול"ע, ובחו' ב"ב כ"ה א' ד"ה ולבא כחבו

ה' א' אבן היתה בקה"ק. יומא כ"ג ב'. **במערבנו**. לא נחפרש מגין למד רבנו כן, ואדרבה לא משמע כן במגילה י' ב' דתניא החם ארון שטעה משה יש לו עשר אמות לכל רוח, ומלשון לכל רוח משמע שאף למזרח ולמערב הי' לו י' אמות וכמש"פ רש"י שם ומנחות ל"ח א', וא"כ הי' עומד באמצע קה"ק, וכ"כ חו' שם ב' ד"ה דוחקין, וכבר חמה כן

בהוספה זו, אחרי שא"א לעשות כותל כדאמר ב"ב שס, וא"כ ע"כ לעשות פרוכת, ואין אנו מוסיפים בקדושת ההיכל או קה"ק, אלא באויר, ומיהו לפי מה שמשמע מקו' חו' יומא שס ד"ה ועבד אפטר שיש לעשות עובי הפרוכת אמה לפיז לא היו מוסיפים באויר כלל]. ועכשיו

שנסתפקו בקדושת איתא אמה, עשו ב' פרוכות וביניהן אמה, דממ"נ אחת מבלת בין הקדש ובין קה"ק. [ומה שנמלא שהעמידו פרוכת באמלע ההיכל או קה"ק, לא איכפת לן בהא, דה"נ לא הי' מקום זה פניו בבית ראשון].

[ע"י יומא נ"ב א', דמסקינן החס דודאי אף בבית ראשון הי' אמה טרקסין חוץ מחשבון

ארבעים דהיכל ועשרים דקה"ק, אלא שנחזקו

בקדושת אותה אמה, וכן סתמא דגמ' ב"ב ג'

א' ובמקדש שני מ"ע לא עבד אמה טרקסין

כו'. [והיינו אחרי שלא יכלו לעשות כותל דברוכב

אמה לא קאי וכדאמר ב"ב שס, והולרכי

לעשות פרוכת וא"כ אין לריכס לעובי אמהן

(ע"י חו' יומא נ"א ב' ד"ה ועבד, ולדבריהם

לא יכלו למלאות אמה זו משחזרו לרין פרוכת,

ולא ידעו קדושת האמה אי כהיכל אי כקה"ק

ע"י.ש.) וכסתפקו להיכן להוסיף אמה זו, ואחרי

שלא ידעו עשו ב' פרוכות], ולשון רבנו משמע

להדיא שהספק הוא אם אמה טרקסין היא

מחשבון ארבעים דהיכל, אם מעשרים דקה"ק.

וכן מבואר יותר בלשוננו בפיה"מ סופ"ד דמדות

זה נגד סוגיית הגמרא הנ"ל. ועיר תמוה

דמחמת ספק זה למה הולרכי לשתי פרוכות

וביניהן אמה, [אחרי שהוסיפו מקום למחילה

מחוץ לחשבון ההיכל וקה"ק] בפרוכת אחת

ובהוספת טפת לעובי' סגי, ועוד דמי רשאים

להוסיף ולשטט מקום ההיכל או קה"ק, וודאי אין

הספק אלא בקדושת אותה אמה, אבל ודאי

בשם ריב"א דהארון הי' עומד במזרח קה"ק, ובתו"ט פ"ב דב"ב מ"ט כתב לפרש, שלמד כן לתרץ קו' חו' מנחות שס.

שערי' היה הארון מונח. חוספתא יומא פ"ב אכן היתה כו' שמתחלה היה הארון עלי' נהון.

זלפניו צנצנת המן ומטה אהרן. יומא נ"ב ב'

משננו ארון כו' ואר"א איתא שמה

שמה כו', [וע"י חו"י שס, ואפשר שזה שכתב

רבנו ולפניו]. וחוספתא יומא פ"ב וסוטה פ"ג.

ומיהו ל"ע על שלא הזכיר רבנו ללוותים של שמן

המשחה ששנינו שס. ול"ע.

ונעת שבנה שלמה כו' ויאשיהו המלך כו'

וכל אלו לא חזרו בבית שני. יומא שס

במקדש שני מי היו ארון כו' משננו ארון כו'

ואף דסתם משנה שס ב' שגלה לבבל לא קי"ל

הכי, דברייחא דמשננו ארון כו' מזכרת דהוריות

ובכריתות וכן אמרו יומא נ"ד א' וחכ"א ארון

בלשכת כו' ארנב"י אף חן נמי תנינא כו' וזה

משנה ברפ"ו דשקלים. ומאחר דמפרשינן קרא

דויאמר ללוויים כו', אגניזה א"כ הא דכתיב

בבית אשר בנה שלמה, הכוונה בבית

אשר בנה לגניזה הארון. ומש"כ במעמוניות

עמוקות ועקלקלות, אפשר שכתב כן לכיון עס

מה שאמרו שס ארון בלשכת דיר העלים

הי' גנוז.

ואף אורים ותומים כו'. יומא כ"א ב', ועכ"מ

ובחו' שס ד"ה ואורים.

ה"ן בבית ראשון הי' כותל מבדיל כו' וכיון

שבנו כו' תמימות כו'. ב"ב ג' א'

יומא כ"א ב' ואיסתפקא להו לרבנן כו', וה"פ

שאם היו יודעין קדושת אמה טרקסין אי כלפנים

אי כלחוץ, היו עושים פרכת אחת ומוסיפים

האמה על מקום קדושתה, [ולא איכפת לן

ובאמה בת חמשה, [ולפ"ז נחא קלח ק"י המפרש לתמיד כיזר יכול הכהן להלך].

אנף במקדש ראשון כו'. ע"י כ"מ שכתב דר"ל משכן, וע"כ שכן דא"א לפרש אפרוכת דבני, דפרוכת דבני לא היתה המבדלת בין הקדש ובין קה"ק, ולא עשאוה מחמת קרא דוהבדילה הפרוכת אלא לנניעותא בעלמא, וכן מבואר בפיה"מ סופ"ד דמדות, שכתב שאף אם שטח אמה טרקסין הי' מחשבון ההיכל, מ"מ פרוכת דבני היתה עומדת במזרח אמה טרקסין, וא"כ ה' קמן שלא היתה מבדלת בין הקדש לקה"ק, וכן כתב רש"י מנחות ז"ח א' ד"ה בפרוכת, שלא היתה אלא לנניעותא בעלמא ולא להבדלה, וודאי כוונת רבנו אמשכן, ועי' בלחם שמים

ק"י ההיכל שבנו בני הגולה כו'. מדות פ"ד מ"ו, ודוקא בבית שני הי' כן, אבל בבית ראשון לא הי' גובה ההיכל אלא שלשים, כדאמר ב"ב ג' א'. ושם ז"ח ב' רומו כחצי ארכו וכחצי רחבו, והיינו שהי' גובה שלשים וכמש"פ רש"י שם. אבל ז"ע אחאי לא יליף מבית שני שהי' גבוה מ', וכבר נתקשה כן בתוי"ט שם. וי"ל דבמקדש שני כיון דלא הוואי כותל בין הקדש לקה"ק, א"כ אורך הבית ביהי קה"ק ששים, וחצי ארכו ורחבו מ', וילפינן אף מבית שני, ואפשר שאמנם מזה למדו לעשות בבית שני גובה ההיכל מ' אמה, שהרי לא למדו אלא שהוא גבוה מן הראשון, אבל כמה, לא נתפרש להם, ולמש"כ אחרי שלא יכלו לעשות כותל דבטפי מחלחין לא קאי (כדאמר ב"ב ג' א') והוכרחו לעשות פרוכת וא"כ חשבון חצי ארכו וחצי רחבו הוא עס קה"ק וגמלא גובהו ארבעים, שו"מ כן בביאור הנר"א למשניות ב"ב שם.

גובה ששה אמות אטום סתום כמו יסוד

היתה מחוץ לחשבון ארבעים ההיכל ועשרים דקה"ק. [בגמ' יומא שם ודילמא לא מהני עשרים ולא מהני כו' חדע דכל היכא דחשיב כחלים חשיב להו לדידהו דתנן כו', ולא נתפרש לשון חדע דכל היכא כו' הרי להדיא מפורש כן במח' ששטח אמה טרקסין מחוץ לחשבון ארבעים ההיכל ועשרים דקה"ק, ובודאי זו כוונת הגמרא דבהדיא מפירש כן, אבל לשון חדע דכל היכא כו' אין לו פירוש. ול"ע]. ודברי רבנו ז"ל ז"ע.

א"א עשי שתי פרוכות כו', וביניהן אמה. כ"ה לשון המשנה יומא נ"א ב' וביניהן אמה, ויהו לא הי' שטח האויר שבין שתי הפרוכות אלא ד' טפחים, שהרי עובי כל פרוכת טפה, וכמש"פ רש"י חולין ז' ב' מח' דשקלים, וכ"פ רבנו ב"פ מהלכות כה"מ הט"ז. וביניהן אמה דקחני היינו עס עובי הפרוכות. [ועי' במפרש לתמיד כ"ע ב' שכתב שלא נשאר אויר אלא ג' טפחים, ותמה כיזר יכול הכהן להלך שם. ולא נתפרש, שהרי ודאי נשאר ד' טפחים דאמה טרקסין באמה בת ששה דאמה בנין היא וכדאמר להדיא ב"ב ג' א'. אלא דגם בד' טפחים קשה להלך]. ולמש"כ הו' יומא שם ד"ה ועבד שכתובה יש דין שמתחלת עובי' ולפנים יהי ק"ק, א"כ הפרוכת המערבית היתה עומדת בתוך כ' אמות של קה"ק. (והא לא קשיא, איך מיעטו שטח קה"ק והכתיב הכל בכתב כו', וכדאמר ב"ב ג' א'. שמשחזרו לדין פרוכת ודאי מותר להם לשים הפרוכת בשטח קה"ק דה"נ במשכן הי' כן, א"נ בדבר מועט ליכא משום הכל בכתב עי' שבעות ט"ז א' שבהיכל צוין מבחוץ, וא"כ גמלא האויר שבין שתי הפרוכות חמשה טפחים, ולפ"ז אפשר לפרש ביניהן אמה, דקחני מח' האויר שביניהם

האולם משמע שלא הי' עליי' על גבי האולם. שפירש לשון כותל האולם מחמת הכותל שלמעלה עד ק', עיי"ש.

ומן של ברזל כמו סיף כו'. שם ואמה כלה עורב, ועי' רש"י ערכין ו' א' ד"ה אמה.

ה"ך מן המערב למזרח כו'. מדות פ"ד מ"ו. ושם איחא מן המזרח למערב.

ארבעה כותלים זה לפני זה. במשנה שם איחא, כותל ההיכל שש והתא שש וכותל התא חמש, וכפי מה שפירש הר"ש שם במ"ג [וכן דעת רש"י ביחזקאל, מ"א, ו', וכן דעת הרא"ש במדות, וכן דעת הרשב"ם ב"ב ס"א א', וחו' שם ד"ה תא, ויומא נ"ב א' ד"ה כותל]. הכונה שבמערב הי' ממזרח למערב תא אחד, והי' נחלק בין לפון לדרום לגי חלקים, והיינו דתן מדות שם שבמערב שלשה, וכן בלפון ובדרום לא הי' מלפון לדרום אלא תא אחד ובין מזרח ומערב הי' נחלק לה' חלקים, וגמלא י"ג תאים, הי' בלפון וכן בדרום וג' במערב ורוחב התאים הי', והיינו דתן במ"ד התחמונה הי' והא דתן במ"ז כותל ההיכל שש והתא שש בשורה תיכונה קחשיב, אבל בשורה התחמונה לא הי' רוחב התאים אלא חמש, וכותל ההיכל שבע, וניחא לי' לתנא למינקט בשורה תיכונה ולמיתני כותל ההיכל שש, כי היכי דליהוי כי כותל מזרחית של היכל שהי' עובי' שש, כ"כ בחו' ב"ב ויומא שם בש"ס ר"י, והראב"ד בהשגות לק' ה"ט, כתב שהשורה התחמונה של התאים היו באווס, ותנא קחשיב למעלה מן האווס.

עוד פרי' שהמגרעות היו בד' כותלי התא, חלי אמה בכל כותל וכותל, ולפירוש זה הי' עובי כותל ההיכל למטה כנגד שורה התחמונה

לו כו'. מדות שס. ועי' שם בפירוש הרא"ש שכתב שא"א לומר שזה הי' בקרקע. שא"כ לא הי' נחשב בכלל הגובה, וע"כ שזה הי' על ההר, ועי' תוי"ט ובביאור הגר"א שם שזה הי' בכל שטח האולם וההיכל וקה"ק, והמעלות שהיו עולין בהן לאולם הן הנה לעלות על האווס שנצבה ו"א, וי"ב מעלות היו שם רום מעלה חלי אמה, ויש לעי' דבלשון רבנו לק' רפ"ו מבואר שהמעלות שהיו באולם, מחמת שיפוע ההר היו ולא מחמת האווס. ועוד דבסוטה ט"ו ב' תנן ומקום הי' שם אמה על אמה כו' שהוא מגבי' וגוטל עפר מחמתו, ומנין הי' שם עפר הרי הי' שם ששה אמות אווס בבנין, וא"א לומר שהי' שם כמין בור כרוי ושמו שם עפר, דמשמע שיש שם עפר, ובגמרא שם אמרו יש שם הבא אין שם תן שם. וכי"ז יש שם אס לא נחנו שם. ונראה שלא הי' כל שטח שש האמות סהום בבנין, אלא שבשטח מאה אמות עלה שיפוע ההר לו' אמות ועשו בכל השטח הזה אווס, ובלדדים הי' גבוה וי' אמות, ובאמצע לא הי' גבוה מן ההר כלום, וכל האווס הי' כדי ליישר שטח ק' אמות של היכל, [ועי' בהשגות לק' ה"ט, ולמש"כ, לא מסתבר שחפרו בקרקע לעשות שם תאים]. ומה שפירש הר"ש והביאו בכ"מ, תמוה, דגמלא גובה ההיכל מ"ו אמהי וזה לא שמענו, [גם משמע דגובה של עליי' כגובהו של היכל וזה א"א לפי החשבון]. ועוד שא"כ למה לא מנה התנא מ"ו להיכל, ולמה לו למנות המפתח. גם מלשון המשנה משמע שהאווס הי' על פני כל שטח ההיכל, ולשון רבנו מתפרש שפיר כפי' הרא"ש והגר"א והתוי"ט.

ועי' בניי' על גביו כו'. ויש לעי' אס גם על האולם היתה עליי' או גובה האולם י"א אמה, ובדש"י יומא נ"ב א' ד"ה כותל

רש"י יחזקאל, מ"א, ו',] נמלא כ"ד חלקהו לה' נמלא י"א אמות פחות חמשים אמה, והתאים המערביים, שטח כל אחד מהם מלפון לדרום ה' אמות פחות שליש, כינדר, כותל ההיכל שבע, וחוכו עשרים אמה, וכותל ההיכל שבע, נמלא הכל ל"ד, לא מהן כ' לר' כתלים, נשאר י"ד, חלקהו לג' נמלא ה' אמות פחות שליש, [והא דכתיב חמש באמה רחבה, אע"ג דבתאים המערביים אורך הוא, משום דכרוב התאים רוחב הוא].

ואם תחשוב שהמקצועות משמשות לתאים המערביים, נמלא אורך כל תא מן התאים הלפוניים והדרומיים, תשע אמות פחות חמשים אמה, כינדר, כותל ההיכל שש, וההיכל עם קה"ק ס"א, וכותל ההיכל שבע, נמלא הכל ע"ד, לא מהן ל' לו' כתלים, נמלא מ"ד חלקהו לה', נמלא תשע אמות פחות חמשים אמה, והתאים המערביים, אורך כל אחד מהם י"א אמות ושליש, כינדר, כותל התא חמש, והתא חמש, וכותל ההיכל שבע, וחוכו עשרים אמה, וכותל ההיכל שבע, והתא חמש, וכותל התא חמש, נמלא הכל כ"ד, לא מהן כ' לר' כתלים, נמלא ל"ד חלקהו לג', נמלא י"א אמות ושליש. **ולפירוש** ר"י תנינא, אם תחשוב המקצועות ללפון ולדרום, אורך כל תא מן התאים הלפוניים והדרומיים י"א אמה פחות שליש [כמו לפירוש קמא דר"י]. והתאים המערבים, ד' אמות ושליש. [שהרי פחתנו אמה מעובי כותלי ההיכל, שלא היו אלא שש ומחלה], ואם תחשוב המקצועות לתאים המערביים, נמלא אורך כל תא מן התאים המערביים י"א אמה ושליש, [כמו לפירוש קמא דר"י], והתאים הלפוניים והדרומיים, אורך כל אחד מהם, שמונה אמות וג' חמשים אמה ועשירית

של התאים ששה אמות ומחלה, וכותל התא שכנגד כותל ההיכל חמש וחצי ונקט התנא בשורה הסיכונה, לפי דנינא ל' למיקט אמות שלמות, [כ"כ במהרש"א ב"ב סס].

ובתו' יומא שס כתבו עוד בסס ר"י שצבית שני ה' אמת רוחב שורה התחתונה של התאים ששה אמות, ודלא כדכתיב במלכים, וכן לידדו ב"ב סס, וכבר תמה במהרש"א ממחיתין התחתונה חמשה כו', ולידר דאפשר דהיינו בתאים שמלך לפון ודרום, ותמוה דהא גם בחשבון מן הלפון לדרום חשבינן לתא שס, ומה שלידר עוד דמחיתין צבית ראשון קאמר, דוחק גדול הוא, דכל מסכת מדות אבית שני קאי.

עוד הביאו בתו' יומא שס פירוש ר"י הבחור כי כותל ההיכל ה' עובי' שס כנגד כל התאים וכן כל התאים הלפוניים והדרומיים היו שש מלפון לדרום, והתאים המערביים שש ממזרח למערב, וקרא דהלוי' התחתונה חמש באמה רחבה, התאים הלפוניים והדרומיים ממזרח למערב, והתאים המערביים מלפון לדרום, והמגרעות היו בכותלי התאים המבדילים בין התאים.

והנה לפירוש ר"י למדנו שרוחב התאים בשורה התחתונה חמש אמות [בתאים הלפוניים והדרומיים, מלפון לדרום, ובתאים המערביים ממזרח למערב]. ואורכן לא נכתב, ולפי החשבון לפירוש ר"י קמא, אם תחשוב שהמקצועות [מקצוע מערבית לפונית, ומערבית דרומית], משמשות ללפון ולדרום, נמלא אורך כל תא מן התאים הלפוניים והדרומיים י"א אמות פחות חמשים אמה, כינדר, כותל ההיכל שש, וההיכל עם קה"ק ס"א, וכותל ההיכל שבע, והתא חמש וכותל התא חמש נמלא הכל פ"ד לא מהן ל' לו' כתלים, שכל כותל עובי' ה' כמס"כ

ותלוונה, משמע שכותלי התאים היו משמשים לבית החל פות, אבל ביחזקאל, מ"א ו', לא מנה לה' התאים אלא ה' כתלים בתשבון ל' אמה ולפ"ז ה' נראה דכותלי בית החליפות היו משמשות לתאים. [ולפ"ז ע"כ שלא היו כותלי בית החליפות של מוזרח ומערב עוביים חמש]. וממילא ליכא אלא ה' כתלים, ועי' בתוי"ט דמות סופ"ד.

והר"ש בפ"ד דמות מ"ג כתב, שלפי החשבון נריך ליתן לתא וכותלו ע"ז אמה, וחשבון זה עולה בקירוב למש"כ אס נחשוב המקצועות לזפון ולדרום שנמלא פ"ד אמה, וה' פעמים ע"ז עולה פ' נשתיירו בידינו ד' אמות לכותל השטית, נמלא עולה בקירוב,

אנ"י בתו' יומא וצ"ב שס, כתבו שהא' ה' מרובע ה' על ה', וכן לפר"י הבחור ביומא שס כל תא אורכו ששה ורוחבו חמשה, [בתאים שבדיוטא התחתונה], וזה לא נחפרש כי איך יפרנסו שטח האורך ול"ע.

וה שנסתפקו במקצועות אס משמשים למערב, או לזפון ולדרום, ולא למדנו מפרש"י הנ"ל, שמנה שטח התאים הפנימיים והדרומיים ל' אמה, וזה בהכרח עם המקצועות. לפי שבבית העמוד לא יהי במערב אלא תא אחד, וכמש"פ רש"י שס ולפיכך מן הראוי שהמקצועות ישמשו לזפון ולדרום, אבל בבית שני שהיו ג' תאים במערב. לא שמענו להיכן היו המקצועות משמשות.

ודעת רבנו שהל"ח תאים המזכרים במשנה, אין הכוונה שהתא שבזפון הי' נחלק להי' חלקים ממוזרח למערב, אלא כותל ההיכל הי' חלול בתוכו, ויה תא א', התא הב' הוא התא המוחלט, וכותל התא הי' חלול בתוכו וזה התא השלישי, והמסכה גם היא מכלל התאים, וזה התא הרביעי, וכותל מסכה הי' חלול בתוכו וזה

אמה, [שהרי פיתחנו חלי אמה מעובי כותל ההיכל המערבית].

נ מה שכתבנו הוא לדעת הר"ש סופ"ד דמות שהי' משך האולם מלפון לדרום שבעים אמה, ולפ"ז ודאי שלא הי' משך התאים ממוזרח למערב אלא עד האולם, וכחשבון שכתבנו, אבל דעה רש"י ז"ל ביחזקאל, מ"א, ו', ששטח התאים ממוזרח למערב הי' ל' אמה, וזה פשוט בבית העמוד שלא יהי' אורך האולם מלפון לדרום אלא עשרים אמה וכדכתיב שס, מ', מ"ט, ועי' ברש"י שס, מ"ה, והשאר יהי' בית החליפות ומשך בית החליפות ממוזרח למערב לא יהי' אלא עשר אמות וכמש"כ רש"י יחזקאל, מ"א, י"ב, ולפ"ז מסתבר שהתאים היו גובלים עם בית החליפות, ונמלא שטח התאים ל' אמה, ודעת רש"י ז"ל שאף בבית שני הי' אורך האולם מלפון לדרום רק עשרים אמה כמבואר בדבריו יומא נ"ב א' ד"ה כותל האולם, [שנדחק ליישב מה נקרא כותל האולם] וכן כתב בהדיא מגמות כ"ח ב' ד"ה אכסדרה [וכן דעת תו' ע"ז מ"ג א' ד"ה אכסדרה ועי' בדבריהם ר"ה כ"ד א' ועי' ברש"י ב"מ ל"ג א' ד"ה ואחד] וגם משך בית החליפות ממוזרח למערב לא הי' אלא עשר וכמש"כ ביומא ל"ו א' ד"ה אבל, [וע"ע ברש"י יבחים נ"ה ב' ד"ה שני וגראה דכוונתו האולם ולא אבית החליפות]. ולפ"ז ודאי אף בבית שני הי' משך התאים ל' אמה, עי' רש"י ב"מ שס ולשון התא שטל פני י"א אמות של אולם וקצת מן ההיכל, נריך ביאור שהרי לא הי' אלא על פני ו' אמות של האולם. והיו התאים המזרחיים גובלים עם בית החליפות ולא נחפרש אס כותלי בית החליפות היו משמשים לתאים, או שכותלי התאים היו משמשים לבית החליפות, ומלשון רש"י סוכה נ"ו א' ד"ה

ארכו מ"ד אמה, ורחבו אמה וחצי [כ"ז וכמשי"כ לעיל בכותל מסבה].

ואם נימא שהמקלועות היו משמשים למערב כזה.

מזרח

נמלא, החל שכותל ההיכל הפנימי והדרומי, רחבו ד"ח וארכו ס"א אמה, והחל המוחלט, רחבו ששה וארכו ס"ו אמה, [שיש לגרוע אמה עובי הכותל], והחל שכותל החל, רחבו ג' אמות וארכו ע"ג אמות ושא"ר ד' האחים כנ"ל. וההאחים המערביים, החל שכותל ההיכל, רחבו ד' אמות, וארכו ל' אמה, [כנ"ל שיש לגרוע אמה], והחל המוחלט רחבו ו' אמות וארכו מ"ד אמה, והחל שכותל החל רחבו אמה וחצי [וכמשי"כ לעיל] וארכו נ"ב אמה.

ואפשר שרצו סובב כדעת רש"י שהאחים היו נמשכים לו' אמות שבחולם, ולפ"ז אם כותל בית החליפות היתה משמשת לאחים נמלא אורך החל פ"ה אמה, אבל יותר נראה כדעת רבנו שכותלי החל היו משמשים לבית החליפות, והי' חלל בית החליפות ה' אמה, ואורך שטח האחים פ' אמות, וכמו שיתבאר בה"ה.

גובה האחים ה' אמות, כדכתיב מל"א. ו', י', ולא מלינו שגשגה בבית שני ובהשגות הר"א לקמן בה"ט מובאר שגובה האחים ו' אמות, ונראה דבהדי אמה תקרה קחשיב.

ואלה המדות הן כו'. ל"ד שהרי החל שצין כיתל שני ושלישי הי' שש בחללו מבלי

החל החמישי, וכנגדם בדרום, וגי' במערב, חלל בכותל החל, והחל, וחלל בכותל ההיכל, [ועי' בספר חנוכה הבית שנתקשה הרבה לדעת רבנו]. **ואורך** האחים ורוחבן לדעת רבנו, אם נימא שהמקלועות [מערבית לפניו ומערבית דרומית], היו משמשים לאחים הפנימיים והדרומיים כזה,

מזרח

נמלא, החל שכותל ההיכל הפנימי והדרומי רחבו לערך ד' אמות [דמסתבר שכל כותל עוביו אמה], וארכו ס"ו אמה [בחסבון עולה ס"ז אלא שיש לגרוע אמה עובי הכותל במערב], והחל המוחלט, רחבו ששה וארכו ע"ג אמה, והחל שכותל החל, רחבו לערך ג' א', [כנ"ל], וארכו ע"ז, [בחסבון עולה ע"ח אלא שיש לגרוע אמה עובי הכותל במערב], וכן החל הנקרא מסבה, רחבו ג' אמות וארכו ע"ז אמה [וכנגדו בדרום בית הורדת המים], והחל שכותל מסבה, רחבו לערך אמה וחצי, [שעובי הכותל החיצון הי' לכה"פ אמתיים וחצי וכמשי"כ בתו"ט מ"ד, כדי להניח ראשי הקורות של היזעיס, ומסתמא הי' כן גם בדרום בכותל בית הורדת המים, ובמערב בכותל החל, שהרי היזעיס מקיפים לבית מג' רוחית], וארכו ע"ז אמה. והאחים המערבים, החל שכותל ההיכל רחבו לערך ד' אמות, [כנ"ל], וארכו כ' אמה, והחל המוחלט, רחבו ששה וארכו ל"ב, והחל שכותל החל,

ה"ן הפשפש כו' ושני פשפשין כו'. מזה
פ"ד מ"ב, ולא נחפרש אם הפשפשין היו
ממש כנגד התא או שהיו קרובים לפתח ההיכל
וה' הנכנס פונה לפון ואח"כ למערב, ומשם
להיכל, ולדעת הראשונים ז"ל שנחבא לליל

ונובך של אבנים כו'. שם, ולא נתפרש אס גס
תחת האמלחרא התחטונה הי' נדבך של
אבנים או לא.

ה"ן ההיכל הי' בנינו כו'. מדות פ"ד מ"ז,
ופירש הר"ש רחב מלפניו מאה אמה וזר
מאחריו שבעים אמה, וכוונת רבנו צפיה"מ לא
נתפרשה וכמו שנתקשה ברע"ב, ודעת רבנו
כאן אפשר לכיון עס דעת הר"ש למש"כ לעיל
ה"ה בדעת רבנו, ומיהו בכ"מ שם לא פירש כן.
ויציעים כו'. פ"ד מ"ד וכמש"פ הרע"ב, ול"ע
מה שאמרו ב"ב ס"א א' הוא יליע נ"ו.

וכן סביב לכותלי האולם כו'. פ"ג מ"ו
וכמש"כ רבנו צפיה"מ.

ה"י כל אלו כו' נמצאו התאים כו'. פ"ד
מ"ג, וכבר נתפרש לעיל ה"ד, ומשך

ב' התאים שלמעלה במערב לא נתבאר.

ה"א ג' פתחים כו'. שם, (ולע"ק דהתאים
שבדיוטא האמלעית הי' להם ד' פתחים
א' למעלה וא' למטה וב' לזידוק והתאים
שבזרדין למטה לא הי' להם אלא ב' פתחים).
בקרן מזרחית צפונית כו'. גז"ש ועי' תוי"ט
שם, ודבריו דחוקים ודעת רבנו ז"ל
לריק רב.

ה"י ג' ומסבה כו'. פ"ד מ"ה, ולדעת רבנו
ל"ע איך הי' עולה דרך המסבה הרי
ע"ג המסבה היו שני תאים זה על גבי זה,
ואם שהי' עולה דרך התאים א"כ מאי איריא
מסבה הרי דרך כל התאים הי' יכול לפנות,
ואולי בכל התאים לא הי' מעלות לעלות לתאים
שעל גביהם, אלא במסבה, א"כ בכל התאים
שבדיוטא העליונה לא הי' להם פתח לגביהם.
אלא בתא שעל גבי המסבה.

ה"י ג' ובפתחה כו'. שם ועתי"ט.

ופעם אחת כו'. פ"ג מ"ד.

ה"ד שאין שטח האולם מלפון לדרום אלא כ'
אמה כנגד ההיכל א"כ ודאי שלא היו מכוונים
כנגד התאים, וכ"מ ממה שיחס אותם לשער
הגדול, ואם לא היו בניסופי השער, לא שייך
ליחסם לשער הגדול, וכ"מ בר"ש, ועי' רש"י
ב"מ ל"ג א' ד"ה אחד, ובלשון הראב"ה שהביא
התוי"ט, ולק' הי"א.

ה"ן השער הגדול הי' רחבו כו'. מדות פ"ד
מ"א ושם איתא פתחו של היכל ורבנו
לפי דנקט ל' בהלכה הקודמת בשם שער
הגדול נקיט ל' הכא נמי הכי.

לכסות אחר הדלתות. במשנה מסיק שכל הבית
טוח בזהב חוץ מאחורי הדלתות, וגראה
שאין זה טעם. דאפיכא מהתברר שלא עשו זהב
אחורי הדלתות לפי שהדלתות יכסו, (אלא לפי
שאמת הוא שהם נפתחים לכסות אחורי הדלתות,
נקיט ל' התנא הכי), ואמנם יש לעי' למה לא
עשו זהב גם אחורי הדלתות, ומה בכך שהדלתות
יכסו, ובמד"ר שה"ש פ"ג איתא אר"י דא מתניתא
דתנין לבנין השני אבל לבנין הראשון אפילו
אחורי הדלתות הי' מחופה זהב. ע"כ, וגראה
שבב"ש לא עשו זהב מחמת עניות, ומה"ט לא
מוכר זה בדברי רבנו.

ונראה שהדלתות עלמן היו מחופין זהב משני
זידיהן.

ה"ן פתחו של אולם כו'. מדות פ"ג מ"ז.
ולא הי' לו שערים. שם פ"ב מ"ג.

וחמש פלתייות כו'. שם פ"ג מ"ז, ובעירובין
ג' א' אמרו דילמא תבנית היכל כתבנית
אולם, וע"כ רלשון דילמא לאו דוקא אלא פשיטא
ל', דאל"ה לא שייך למיפרך מכא ודילמא,
וכמש"פ הריטב"א ז"ל שם, ול"ע על שלא
הזכיר רבנו שהי' כן גם בהיכל, ועי' במאירי
שם, ולא נתפרשה כוונתו ז"ל.

פ ר ק ח מ י ש י

ק"א הר הבית והוא הר המוריה. דה"ב. ג. א.
 ק"י חמש מאות אמה כו'. מדות פ"ב מ"א,
 ופירש הרע"ב מוקף חומה סביב, ור"ל
 דודאי ההר עלמו הי' יותר גדול מת"ק על ת"ק,
 אלא שמה המקודש להר הבית ושהי' מוקף חומה
 הי' ת"ק על ת"ק, וכן מובאר בפ' הרא"ש
 שם, שהביא קרא שממנו למדו לעשות הר הבית
 ת"ק על ת"ק, ובביאור הגר"א למשניות הביא
 כן בשם הירושלמי, וכ"ה בפסקי חו' למדות
 סימן ה'.

ק"י מוקף חומה. היינו מת' דלעיל וכמו
 שפירש הרע"ב וכמו שנחבאר, וכן כריש
 מדות שהי' לו שערים, וביחזקאל מ"ב, כ'.
 ונ"פין על גבי כיפין כו'. פרה פ"ג מ"ג,
 הר הבית והעזרות תחתיהן חלול מפני
 קבר הכהנים, ושהיו כיפין ע"ג כיפין זה פשוט
 ממה ששנינו שם במ"ו גבי כבש, וכמש"כ בכ"מ,
 והתנא לא הולך למינקט כאן כיפין ע"ג כיפין,
 לפי שאין לורך לעשות כן, שכן עשוי מבית
 ראשון, משא"כ הכבש שלריך לעשותו נקיט לן
 איך לעשותו, אבל ודאי אף המקדש הי' בנוי
 כיפין ע"ג כיפין, וזה ששנינו שם במ"ב ע"ג
 סלע שאני חלרות שהם קטנים וא"ל שם כיפין,
 וזה שלא הזכיר רבנו וכיפין ע"ג האוטם דתנן
 שם במ"ו גבי כבש, לפי שזה פשוט אחרי שפירש
 הטעם מפני אהל המזמאה, וגם אין זה נוגע
 למעשה [כמשנ"ת], אלא סיפור דברים הוא שכן
 הי', לא דק רבנו לפרש. שו"ר שאין אמת
 במש"כ דודאי זה נוגע למעשה שאפשר שנחממו
 הכיפין, וז"ע.

נב"ל הי' מקורה כו'. ירו' העניט פ"ג הי"ט
 ופסחים י"ג ב' וברש"י שם, ומלשון
 וכולו ש:כח רבנו משמע שהי' מקורה אף שלא
 כנגד האילטבאות, ואפשר שלמד כן מלשון
 הירושלמי, ומיהו העזרות נראה שלא היו מקורות
 עי' ע"ז מ"ג, א', חזר כנגד עזרה, וכ"כ
 בחפא"י מדות פ"ב מ"א, וכ"מ בחו' יבמות ז'
 ב' ד"ה זה, בסו"ר, (ועי' ברע"ב תמיד פ"א
 מ"ג).

ק"ב וחששה שערים כו'. מדות פ"א מ"א, ומ"ג.
 רוחב כל שער כו'. פ"ב מ"ג, וסוף השערים
 הי' ו' אמות, לפי הכתוב ביחזקאל, מ'
 ה', והתם כתיב שגובה הכותל המזרחית לא הי'
 אלא ו' אמות וכמש"פ רש"י שם. וזה לא יתכן
 לפי גובה השערים ששנינו, ואולי הכותל שמעל
 לשער לא הי' אלא ו', ונמצא גובה הכותל
 המזרחית כ"ו, עי' חו"י יומא ט"ז א' ד"ה
 חוץ, וז"ע.

ק"ג על שלא הזכיר רבנו שכל השערים הי'
 להם שקופות חוץ משער עדי דקתני
 במדות שם.

ק"ד לפנים ממנו סורג כו'. מדות פ"ב מ"ג,
 ומש"כ רבנו מוקף סביב, לא נחפרש
 היכן מפורש כן, אמנם כן דעת הרא"ש,
 כדמוכח ממש"כ הכ"מ בשמו, וכן הביא החו"ט
 בשם הראב"ה, אבל לשון רש"י יומא ט"ז א'
 ד"ה לפנים ממנו סורג משמע קצת שלא הי'
 אלא במזרח.

ק"ה שהסורג הי' פתוח כנגד השערים שנחומה
 הר הבית, וכן החיל, עי' תפא"י.

ה"ה כל שער מהן כו'. פ"ב מ"ג, (ודקדק רבני לכתוב מהן, שלא ילערך לומר חוץ משל אולם).

מחופות זהב. דה"ב, ג'. ז'. ומל"א, ו'. ל"ב. **חוץ משער מורחי** כו'. מדות שס. ומפרש הטעם מפני שנעשה בהן גם או מפני שנחשטן מלהיב, ולע"ק שהרי גם בבית ראשון היו דלתות שער המזרחי של עזרה מחופות נחושת, וכדכתיב דה"ב, ד', ט', (ואשער מזרחי של עזרה קאמר התם כי בשטח עזרת ישראל לא הי' אלא שער אחד במזרח, כי שאר השערים היו סמוכים למערב וכמש"כ רבנו לעיל ה"ד), וא"כ אף בבית שני היו לריכים לעשות כן משום הכל בכתב כו', ואולי אכנן דא ליכא משום הכל בכתב.

דומה לזהב. יומא ל"ח א'. **ושער** זה כו'. סוכה נ"א ב' וירו' עירובין פ"ה ה"א.

והוא שער ניקנור. שס, ומדות פ"א מ"ד. **ה"ן העזרה** כו'. פ"ב מ"א וכמש"כ בפיה"מ, ושיעור הרוחק לא נחפרש. **ה"ן ולפני העזרה במזרח** כו'. (ע"י סוכה נ"א ב'), מדות פ"ב מ"ה.

וארבע לשכות כו'. שס, וג"פ שהלשכות היו בפנים, וכמש"כ התוי"ט, (וכ"ה בהכרח אם החיל לא הי' אלא עשר אמות בשטח הקרקע, ואם היו מבחוץ א"כ פרטו בחומת החיל), וברא"ש הנדמ"ח כתוב מבחוץ ובודאי הוא ט"ס.

ה"ן ומה כו'. שס.

ה"ם עזרת הגשים כו'. שס, וסוכה נ"א ב', ופרש"י שהיו זיזין בולטין אבל לא הי' עליהם קירו, ובכל מולאי יו"ט הראשון של חג, היו מסדרין לוחות על הזיזין שיוכלו לעמוד שם,

ולפנים מן הסורג החיל גובהו עשר אמות. שס. וע"י בר"ש שפירש דעשר אמות היינו שטח החיל ממזרח למערב, וגובה כותל החיל לא נחפרש, אבל ודאי הי' כותל מיוחד לחיל, ולא הסורג הי' משמש כותל לחיל, וכן מבואר ברא"ש שכתב כי אין תוספת מעלת הקדושה מן הסורג ולפנים כי מחומת הר הבית עד החיל הקדושה אחת עכ"ל, אבל הנר"א בביאוריו למשניות כתב שמן הסורג ולפנים הי' אסור לעכו"ם להכנס, ולמדנו מזה שהסורג הי' משמש כותל לחיל וכ"כ התוי"ט, (וע"י רש"י יומא ט"ז, א', ד"ה לפנים).

ועליו הוא אימר כו'. המוה וכמש"כ בתוי"ט.

ה"ך לפנים כו' וכל העזרה כו'. פ"ה מ"א. **ושבעה שערים** כו'. פ"א מ"ד.

סמוכין למערב. פ"ב מ"א, ואף דהתם אבא יוסי בן יוחנן הוא דקאמר לה, אבל לא מלינו שנחלקו בזה והן חותם השערים דפ"ק וכמש"כ תו' כחוצות ק"ו א' ד"ה שערים, וע"י בתפא"י מדות שס, ולפלא שבניור התוי"ט והתפא"י לא נזכרו בזה, וזאת הר"י בליור שבגמ' נזכר בזה, [שו"ר בתוי"ט פ"ה מ"ג שמפרש מה שאמרו סמוכים למערב, דר"ל שמחיל למנות ממערב ושער העליון הי' סמוך למערב יותר מכולם ושני לו שער הדלק ושער הבכורות ושער המים. אבל אין כן דעת רבנו].

ואחד במזרח מכון כו'. פ"א מ"ד וברכות כ ד א'. (ומש"כ באמל"ט ע"י יומא ט"ז א'), ולא כתב כן בשער מזרחי של הר הבית ע"י יומא שס, לפי שלא שנינו בהדיא דמח' דברטת מפרש רבנו אשער ניקנור ע"י פ"ז ה"ה.

וּנְלִשְׁכָּתָה הטלאים אמרו יומא י"ז ח' הא' לשכה אקלוי מקליא ודאחי מדרוס מחזוי לי' בצפון כו', ופירש רש"י שלא היתה עומדת ממש במקוע דרומית מערבית אלא היתה עומדת בקיר מערבי סמוך יותר לדרוס, ורבו סחס, ולשון רבנו בפיה"מ מדרוס שם משמע שמפרש מה שאמרו דאחי מדרוס מחזוי לי' בצפון, דהכינוג שהיתה עומדת בדרומית מערבית של בית המוקד ובצפונות מערבית של עזרה, אבל ודאי היתה עומדת בבית המוקד ממש במקוע דרומית מערבית, (ובקושים ריב"א בתו' יומא שס). ולפי זה שפיר סחס רבנו, אבל ל"ע כמה שאמרו בגמרא יומא שס ומסתברא דבמערבית דרומית כו', והרי זה עיקר תירוטו של רב ארז ברי' דר"י, ומאי ראי' מייתי מר"ה בדר"י, הו"ל לזימור וכן אמר ר"ה בדר"י. אחרי כיתבי ראיתי בספר מרן שליט"א ליומא סי' ד' סק"א, שכתב להרץ דר"ה בדר"י אמר דתנא דתמיד חשיב דרך שמאל לתרץ שיהא לשכת לחה"פ בקודש, ואכתי לתנא דמדות בדרומית מזרחית ולתנא דתמיד בדרומית מערבית אבל לר"א ברי' דר"י דלכו"ע לשכת הטלאים בדרומית מערבית ניחא לגמרי, דלכו"ע לשכת לחה"פ בדרומית מזרחית, והיינו דמסקינן דמסתברא דלשכת הטלאים בדרומית מערבית, דלפ"ז אין שום סתירה בין משניות תמיד למדות.

ובתו' יומא שס כתבו דא"א לפרש דתנא דתמיד, בצפונות מערבית של עזרה קאמר, דבית המוקד לא הי' במקוע העזרה, וזה ל"ע לדעת רבנו, וגרסא שבית המוקד הי' כנגד כותל הצפונות של האולם (עי' לעיל ה"ד) ושם לא הי' ריוח בין כותל העזרה לכותל האולם אלא י"ז אמות ומחלה ובית המוקד הי' נכנס קצת לתוך

(ואפשר שהיוון הבולטין היו של כרזל, והלוחות שהיו מסדרין היו של עץ, וזו נראה דעת הראב"ד ז"ל בפ"ו מהלכות עכו"ם ה"י, שכתב לשטחה היתה, ואף שהיוון היו עומדים בקביעות, ומיהו אפשר שאין בלוחות משים לא חטט, שאין איסור אלא בבולט ובמש"כ רבנו לעיל פ"א ה"ט), ומיהו מלשון רבנו משמע שכל הגזעטרא היתה לעולם קיימת, ולא היו מתקנין במולחי החג, אלא שיפורים למיזאת הגשים שם, וניחא מה שעשו כן בחול המועד, והי' אפשר לעשות כן מערב יו"ט, (עי' במאירי סוכה שס), לפי שאין זה מלאכה, [ומיהו בפ"ח מהלכות גולב הי"ב כתב רבנו שהיו מתקנין מערב יו"ט, וגרסא דמפרש מה שאמרו ומתקנין שם חיקון גדול דמעיקרא קאמר].

ובית גדול כו'. פ"א מ"ח, בצפונה. שם מ"ה. **מבחוץ.** לא נחפרש מנין למד כן רבנו, ובתוספתא דמעשר שני פ"ב תניא בנזי' בקודש ובחול ופתחה לקודש ולחול, כגון בית המוקד כו', מבואר להדיא דבית המוקד בנזי' בקודש ובחול, [עי' תו"י יומא כ"ה א' ד"ה חז"י, אבל ודאי הגירסא שלפנינו אמיתית וכמש"כ וכן מוכח כו'], וכן כתב רש"י יומא ט"ו ב' ד"ה שחיס, וכן דעת הראב"ד ז"ל, (הנדמ"ח) בפירושו לחמיר פ"ג, ומיהו נראה דאף דעת רבנו שהלשכות הדרומיות היו בשטח העזרה, ועי' בפירוש הר"ש מ"ה.

בין העזרה והחיל. לשון זה נע"ק שהרי כל השטח נקרא חיל, ואין שום שטח בין העזרה והחיל, ורבנו כנראה מפרש לשון חיל רק על המחילה, (ועי' רפ"ו) ול"ע.

והי' בנוי כו'. מ"ח, ושני פתחים כו'. מ"ז.

הי' וארבע לשכות כו'. שם מ"ו.

של אונקליות, דקחתי צמתניסין, ועי' פ"ו ממעה"ק ה"ו.

ה' י"ד מקים השולחנות שמונה אמות. פ"ה מ"ב, מן הטבעות לשולחנות ד' מן השולחנות לנגסין ד', ושטח מקום השולחנות לא פירש, וע"כ שבשטח זה נכלל גם שטח מקום השולחנות, ומפרש רבנו מה שאמרו מן הטבעות לשולחנות ד' דר"ל מסוף הטבעות עד אמצע השולחנות, ומן השולחנות לנגסין היינו מאמצע השולחנות עד ההחלת הנגסין ד', וכמש"כ בכ"מ, ואף שזה דוחק, אבל אחרי שלא למדנו שטח מיוחד למקום השולחנות ע"כ עלינו לכללם בחשבון זה, אבל רש"י ביומא ט"ז ב' ד"ה רובא, פירש שיש לגרוע מן המותר ד' אמות למקום השולחנות, (ועי' במאירי יומא שם).

ובן שולחנות כו' שמניחין עליהם הנחתים ומדיחין את הבשר לבשלו כו'. שקלים פ"ו מ"ד, אבל שם איחא שמדיחין את הקרביים, ועי' פ"ו ממעה"ק ה"ו, ולי"ע.

ועי' בתו' יומא ט"ז ב' ד"ה מן השולחנות שלידו דאפשר שהיו עוד שולחנות אחרים בין הנגסין כדתן תמיד סופ"ג, על שולחנות של שיש שבין העמודים, ודעת רבנו לא מלאהי הכרע עי' פ"ו ממעה"ק ה"ו, [והגר"א בביאורו למשניות כתב שאלו הן שולחנות היו בין העמודים אלא שאחד הן בין הטבעות לעמודים, והיינו דקחתי מן הטבעות לשולחנות ד', ומן השולחנות לנגסין ד', דמקום השולחן שהי' מחוץ לנגסין ד'].

ובצד מקום כו'. מדות פ"ה מ"ב, ומש"כ ששם שוחטין פשוט הוא, שהטבעות נעשו בשביל הכבשים שלא ינועו.

ה' ט"ו ובין מקום כו'. שם.

חלל העזרה ונמלא ממעט כל רוח מערבית של עזרה סתום ושפיר יש לקרוא למקום לשכת הטלאים מקטוע לפנות מערבית של עזרה.

שתיים קודש ושתיים חול. הדומיים קדש והלפומיים חול, (עי' פ"ה מתו"מ ה"ז).

ה' י"א היורד לבית הטבילה כו'. המיד פ"ה מ"א, ומדות פ"ה מ"ט, וגרסא שהי' בהג"ס סמוך לבית הטבילה לפי שכל המסוך את רגליו טעון טבילה כדתן יונא כ"ח א', (עי' רש"י ברכות ס"ב ב' ד"ה לאי).

ה' י"ב אורך העזרה כו' מכיתל מערבי כו'. מדות פ"ה מ"א, ול"ע דההם קחשיב ממזרח למערב ורבנו קחשיב ממערב למזרח, וכן בה"ג קחשיב מלפון לדרום ומת' קחשיב מדרום ללפון, וכן לעיל בפ"ד ה"ד, ובודאי יש טעם בזה, ול"ע, ועי' בספר הר המורו'.

ה' י"ג ורוחב העזרה כו'. שם.

מכות' צפוני ער בית המטבחים כו'. שם, מן הנגסין לכותל ח' אמות, [ועי' פ"ג מ"ה].

בית המטבחים י"ב אמות ומחצה. פ"ה מ"ב, והמותר בין כבש לכותל ומקום הנגסין, ונשארו מן החשבון כ"ה חן חליו לבין כבש לכותל, נשאר למקום הנגסין י"ב ומחלה.

ושם תולין ומפשיטין את הקדשים בצדו. פ"ג מ"ה, ועליו ח' עמודים נגסין כו', ואין נופל לשון עליו אלא לשון ובו, (עי' הי"ד), ומפרש רבנו ועליו בסמוך לו וכמו ועליו מטה מנשה (מנחות ז"ו א'), ומיהו ז"ע שהרי כל המקום הזה נקרא בית המטבחים, ומאי שייך לשון בלדו, ול"ע.

ולא נתפרש למה לא הביא רבנו שהיו ח' עמודים נגסין והיו עליהם ג' סדרים

מפרש הא דאמר ראב"י זכאים נ"ט א' יומא ל"ז
 א' לפונה שיהא לפון פנוי מכלום אפילו מן
 המזבח, שבא לקבוע שאין לפון לשחיטת ק"ק
 אלא מקיר מזבח וללפון, וקיי"ל כראב"י דמשנתו
 קב ונקי, וסתמא דיומא ל"ז א' מוקמינן כוותי',
 וגמלא שטח הקרוי לפון לשחיטת ק"ק הוא מקיר
 מזבח וללפון כל שטח העזרה ממזרח
 למערב, [וכדקתני בא לו למזרח העזרה,
 וכדמוקמינן בבין האולם ולמזבח], וכמש"כ רבנו.
 קיי"ן שמונה כו' ג' בצפון וג' בדרום כו'.
 מדות פ"ה מ"ג, וכגירסא שביומא, וכמש"כ
 התוי"ט, ובח"נ.

לשכת המדיחין כו' קרבי הקדשים. עי' פ"ז
 ממע"ה ק"ו ובתוי"ט מדות סס.
והשלש שבצפון לשכת הגזית כו'. שם
 מ"ד, ורבנו הפך סדר הלשכות, ועי'
 תוי"ט שם.

וחציו הי' קודש כו'. יומא כ"ה א', ונ"פ
 שחציו של קדש הי' בדרום והחציו של
 חול הי' בצפון, שהרי היחה בצפון העזרה, [ואין
 סברא לומר שהיחה חצי' במזרח העזרה דלא מסתבר
 שהלשכה חכנס לשטח עזרה הנשים בלשכה
 שבמקלוע לפנות מערבית], ולפ"ז ז"ל דמה
 שאמרו יומא שם פייס במזרח וזקן יושב
 במערבה, דקושטא דמילתא הוא דהכי הווי,
 אבל אין הלשכה נחלקת לקדושה בין מזרח
 למערב, והזקן הי' יושב במקלוע לפנות מערבית
 והפייס הי' במזרחית דרומית, [ואפשר שהפחה
 שהי' לקודש הי' במקלוע דרומית מזרחית,
 ולפיכך הפייסו במזרח דהיינו תיכף משנכנסו
 ללשכה], אבל הריטב"א והמאירי יומא שם
 ורבנו בפיה"מ מדות שם לא פירשו כן, אלא
 שהלשכה היחה נחלקת בין מזרח למערב
 והמערב הי' חול ובמזרח הי' קודש, ולא יכולתי

ובין הכבש ולכותל דרומי כו'. דהמותר כ"ה,
 ונחלק חציו למקום הנגסין וחציו לבין כבש
 ולכותל דרומי.

ונמצא לפ"ז מקום המזבח כ"ה בדרום ושבע
 בלפון, ולא מלינו מי שיסבור כן, דלא
 מלינו אלא ג' מחלוקות בדבר, או כוליו בלפון,
 או כוליו בדרום, או ממולט, וראב"י דמוקמינן
 ביומא ט"ז א', דסתם מדות ראב"י היא ס"ל
 זכאים נ"ט א' דכוליו מזבח בדרום קאי, ומה"ט
 כתבו התו' ביומא י"ז א' דיה רובא, דאף תנא
 דמדות ס"ל כוליו מזבח בדרום קאי, [והמותר
 אינו נחלק בשוה אלא י"ט ומחלה למקום הנגסין
 והי' ומחלה לבין כבש לכותל], (ועי' לח"מ פ"ב
 מתו"מ ה"ח), ובעת רבנו כבר כתב מרן
 שליט"א בספרו לנגעים ס"ב סק"ט, דהא דאמר
 ראב"י לפונה שיהא לפון פנוי מכלום אפילו מן
 המזבח, לא בא לקבוע בזה מקום המזבח אלא
 בא לקבוע שטח המקום הנקרא לפון לשחיטת
 ק"ק, וגרע משטח הלפון את השטח שהמזבח
 עומד בו, ואי כוליו מזבח בצפון נגרע
 משטח הלפון ל"ב אמה, ואי חציו בצפון נגרע
 ט"ז אמה, ולפ"ז שפיר אפשר דס"ל לראב"י
 דהמזבח עומד כ"ה בדרום ושבע בלפון,
 וכדמשמע סתם מת' דמדות דקתני דהמותר
 בין כבש לכותל ולמקום הנגסין ומסתמא נחלק
 בשוה, וכיון דסתם מת' דמדות הכי הוא, קיי"ל
 הכי, (עי' בתו"כ ויקרא רפ"ז, ולמש"כ י"ל
 דהא דקתני המזבח מכון כו', אינו מדברי ראב"י,
 אלא סתמא דברייתא הוא).

מכותל צפוני כו'. בהר המור' כתב שכאן
 מתחלת ה"ט, וכן נראה אמת.

ה"ז כל המרובע הזה כו'. כבר תמה בתוי"ט
 פ"ג דיומא מ"ט, דרבנו פסק דלא כמאן,
 אבל כבר כתבנו לעיל בשם מרן שליט"א דרבנו

אבטינס, או שהיא לשכת פרהדרין. וסובר רבנו שנפשת הספק ממה שאמרו שם דאלת"ה כו', וכ"כ הלח"מ בפ"א מעבודת יוה"כ, ובח"ג מדות שם.

ושתי לשכות כו' אחת מימין כו'. מדות פ"א מ"ד, ודימין מפרש ברישא וכמש"כ אחת מימינו ואחת משמאל.

לכיון עמדת הלשכה ופתחי' לפי דבריהם ז"ל (ועי' רפ"ד מחו"מ ובלח"מ שם).

ובחצי של חול כו'. מדות שם, ויומא כ"ה א' דאי ס"ד כו' והאמר מר אין ישיבה בעזרה כו'.

והיא הנקראת לשכת פרהדרין. ביומא י"ט א' מספקא לן אי זו היא לשכת בית

פ ר ק ש ש י

עשוי מחומר אחר שלא כאבני הרלפה, ומה"ט נקרא דוכן.

ושלחה חצי אמה. פ"ב מ"ג. ושטח המעלה הגבוהה אחת לא נפרש ומסתמא אף היא הייתה חצי אמה.

ה"ך ומהלך כל עזרת כו' ובין האולם ולמזבח כו'. יומא ט"ז א'. ועי' מדות פ"ג מ"ו ובבבאור הגר"א שם, ולפי"ד ז"ל לא הי' שום שטח חלק בין האולם ולמזבח אלא תיכף מתחילין המעלות, אבל רבנו לשיטתו לעיל פ"ד ה"ט.

רומ כל מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה. כ"ה בספרים שלפנינו אבל ודאי נראה דט"ם הוא וז"ל ושלחה אמה. וכדקנן פ"ג מ"ו, ושם א"א להניח שהרי בפ"ב מ"ג חנן חוץ משל אולם, וכ"מ בפיה"מ שם (וגם שם נפל ט"ם וז"ל ושלחה אמה). וביומא ט"ז א' נמי הכי גרסינן וכמש"כ חו"י שם. וכ"כ בספר מעשה רוקח שמאל בכ"י של ספר רבנו שכחוב ושלחה אמה.

והאולם וההיכל כו'. שלא מכרו שם מעלות. ואי היכל ואולם שתי קדושות הם מבואר. כן בגמ' יומא שם.

ה"א המקדש כו'. כדמפרש ואזיל. **מהלך** עד סוף החיל בשוה. ר"ל שלא הי'

בכל השטח הזה שום שיפוע כלל. וכן מבואר יומא ט"ז א'. ודבר הימה הוא שבשטח העזרות עלה שיפוע ההר לכ' אמה בערך. ומהר הבית עד העזרות לא הי' שיפוע כלל, (עי' לעיל פ"ה ה"ו). ושם עשו כן את ההר שישרו עד העזרות ומן העזרות ולהלן עשו המעלות. וכ"מ קלח בפ"ב מ"ה כנגד ט"ו מעלות שבתהלים. אבל ז"ע מכין פשיטא לן כ"כ ביומא שם שלא הי' שום שיפוע בכל השטח שמסער מזרחי של הר הבית עד עזרת נשים. אולי הי' שם שיפוע וממילא איכסי פיתחא ומח' דמדות אף ללא כראב"י.

ועזרה מן החיד כו'. פ"ב מ"ג ויומא ט"ז א'. **ה"ך** מהלך כו' ועזרה ממנה כו'. פ"ב מ"ה. **שהוא** תחלת העזרה. פ"ה מ"א. רום כו'. פ"ב מ"ג.

ה"ג ומהלך כו'. פ"ב מ"ו ועי' מש"כ לעיל פ"א שלהי ה"ז.

ועלי' דוכן כו'. אפשר שלא הי' מחובר לרלפה עזרת כהנים. או שמה הי'

ה"ה נמצא גובה כו'. יומא ט"ז א' ועי' תוי' שם.

ה"ה ולשכות כו'. פ"ב מ"ו.

ועל הדוכן כו'. ערכין י"ג ב', ויומא נ"ג א', ועי' רש"י סוכה נ"א ב' ד"ה שעליהם.

ה"ה הלשכות כו'. פסחים פ"ו א'.

שהננין והעליות כו'. שם פ"ה ב', ולא הביא רבנו דין זה אלא במקדש, אבל בירושלים לא נזכר בדברי רבנו. אבל בגמ' שם מבואר דאף בירושלים הדין כן, דפריך מהא דא"ר כותא פיסחא והלילא פקע איגרא. וכבר נתקשה בזה במנח"ח מזה שם"ב.

ויש' לעי' אי מיפסל ביוזא בגנין ועליות, ויש' לה"ר ממאי דפריך שם פ"ו א' ממח' דקתני החלונות ועובי החומה כלפנים. והרי אינם שווים לקרקע והו"ל גנין וגנין לא נתקדשו. וא"א שאין פסול יולא בגנין א"כ מאי פריך, דילמא הא דקתני שהם כלפנים היינו שדינם בירושלים ואין פסול יולא בקדשים הגמלאים שם. אבל ודאי לא עדיפי מגנין שבירושלים שאין אוכלין בהם, א"ו גנין ועליות כחץ לחומה נינהו ופסלי ביוזא. [וכן הערוני מדברי החו' שבועות י"ז א' ד"ה תלה].

ה"ה היו בנזיות כו'. זבחים נ"ו א'.

ונזותיהן כו'. פ"ג דמע"ש מ"ח, ודין בנזי' בקדש ובחול ופתוחה לקדש ולחול השנוי במשנה שם דמכנגד הקודש ולקודש קודש ומכנגד החול ולחול חול, לא נזכר בדברי רבנו, וכאב בשעה"מ שסמך רבנו על לשכת הגזית שכתבה בסופ"ה. אבל עדיין נ"ע על שהשמיט רבנו בנזי' בקודש ופתוחה לקודש ולחול, ובנזי' בחול ופתוחה לקודש ולחול, השנוי בחוספחא דמע"ש שם.

ה"ה המחיצות כו'. פסחים פ"ו א', ועי' שם ס"ז ב' בתוד"ה מחילות. ונתפרשו לי

דבריהם מפי מרן שליט"א, וז"ל, אין כוונת חו' להקשות מעמד בגומא דודאי הגומא היא עלמות עזרה, ואם יעמיקו כל העזרה מעט או הרבה הלא זו עיקר הרלפה וה"נ בהעמיקו מקלח אינו ענין למחילות. וענין בנזיות בקדש ופתוחות לחול או בנזיות בחול ופתוחות לקדש לישנא בעלמא הוא, דמהלכות המקדש בענין הלשכות דאפשר להוליאן מחומת עזרה ולחון ופתיחתן חוץ עזרה ותהיינה קדושות לאכילת ק"ק ואז מיקרי באמת בנזיות בקדש, אלא פירס שהחלטנו לקדשם מפני פתיחתן נקראו בנזיות בחול, וכמו כן בנזיות בקדש ופתוחות לחול חול, הרי הן בנזיות בחול. והתוס' ידעו כל זה בקושיאם, ומפני שאפשר נומר שהמקום גורם שאי אפשר לקדש בעומק וזהו מחילות לא נתקדשו, לזה כתבו שאין הדבר כן דאפשר לעשות רלפת עזרה בעומק לכו"ע וכדמוכח זבחים כ"ד, אלא עינינו שמחילות אינן עיקר המקדש שהרי עזרה פתוחה לחול ומקודשת, אלא מחילות כשאר לשכות ובעינן תנאי פתוחות לקדש, ואין דברי חו' ענין כלל למש"כ בספר, (א"ה הוא בספר קדשים סימן ה' סק"ג), וכן הא דאמרו זבחים נ"ח א' מחילות, היינו עזרה תהי' עמוקה וזו עיקר עזרה, והי' אפשר לומר דהמזבח בנזי' על הכיפה, ובאמת זו כונת הגמ' דתחת הכיפה מקרי מחילות. עכ"ל.

מחילות הפתוחות להר הבית אף קדושת הר הבית אין להם עי' בשעה"מ.

החלונות ועובי החומה כלפנים כו'. פסחים פ"ה ב' והר"א השיג דהו"ל לפרש בשו"ע לקרקע עזרה וכדאמרו שם פ"ו א'. ואפשר דלשון עובי החומה שבדברי רבנו

שהם נראים לפנים הבית וכנון שנעשם חור
בכותל או בכותל שאינה מגעת לחקרה דומיא
דחומה שהיא נראית בפנים, וכ"כ צ"י א"ח
סימן נ"ה, וכותל המגעת לחקרה הרי היא
גג, וכן לענין חפלה לנרף למנין ודאי החלונות
ועובי הכתלים כלפנים, וגנין ועליות כלחץ, וכן
הוא בשו"ע א"ח סימן נ"ה סי"ד וצ"י שם,
ובמג"א שם ס"ק י"ב הק' דבגמרא מצוה
דבעינן שיהי' לקרקע, ולמש"כ לא למדו דין גנין
ועליות מקידוש, אלא דין מיוחד הוא שאין גג
בכלל בית, וחלונות ועובי הכתלים כלפנים.

ה"י ב"ד שרצו להוסיף על ירושלים כו'.
שבועות י"ד א'. ור"ל שיש רשות להוסיף
על ירושלים והעזרות אבל ודאי אינו תלוי
ברצון ב"ד לחוד, ולריך הסכמת מלך ונביא
ושאלה בא"ח, וכמש"כ בה"א.

ויש להם למשוך כו' מהר הבית. ז"פ דמקום
העזרה בזה הבית ועל הר הבית לא מלינו
שיכולים להוסיף, ועי' באו"ש.

עך מקום שירצו. יש לעי' אם יכולים למשוך
חומת ירושלים אף למקום שלא הי' ארץ
ישראל בכיבוש ראשון, (עי' פ"א מה' תרומות
ה"ג).

ה"י א' אין מוסיפין כו'. אלא על פי הפלך
כו'. לשון על פי לא נזכר במשנה, אבל
ודאי כן הכוונה. וכ"ה בתו' שם ט"ו א' ד"ה
וכן, וכן שם ט"ז א' אמרו ועזרא קדושי קדים
אע"ג דלא הוי אורים ותומים, וע"כ ר"ל שאין
נשאלין, דא"ת הוי וכמש"כ רבנו לעיל פ"ד
ה"א.

ובאורים ותומים. בכלל זה כ"ג עי' רש"י ט"ו
א' ד"ה וכן.

ומשה רבנו מלך הי'. ירו' סנהדרין פ"א
ה"ג, ושם פריך דלמה לן נביא ואו"ת

מחפרם על שטח הפתח, [שלא הוזכר דין חוך
הפתח בדברי רבנו. ובגמ' שם פ"ה ב' אמרו
דשערי עזרה נתקדשו לזכר משער ניקנורא, וענין
עובי החומה היינו ששטח עובי החומה קדוש ולא
משכח"ל אלא בחוך הפתח. והא דנפסחים שם
פרכין ממה' לרב ומוקמינן לה דוקא בששטה
לקרקע עזרה. החס שאני דמח' מיירי בירושלים
ושערי ירושלים לא נתקדשו כדאמר בגמ' שם.
והילכך לא מחפרם עובי החומה אלא על
החומה ממש ושפיר פריך. (לשון שזה לקרקע
עזרה שבגמרא ל"ד ועיקרו ר"ל ששטה לקרקע).
ומיהו עדיין ל"ע מחלונות גם בחומה גופא הי'
לו לרבנו לפרש שיש מקום לטעות דעל החומה
עדיף מגנין. וז"ע. וצ"באור הגר"א א"ח סימן
נ"ה ס"ק כ"ו כתב דרבנו לא גרס בגמ'
מתקן וכו' עי"ש.

ובגמ' מהלכות ק"פ ה"א. אחר שכתב רבנו
דין חוך הפתח לענין איסור הולאת
הפסח מן הבית כתב החלונות ועובי הכתלים
כלפנים. הגגים והעליות אינם בכלל הבית. ויש
לעי' על שלא פירש רבנו דחלונות ועובי
הכתלים כלפנים דוקא בששטה לקרקע הבית.
וגראה דודאי מדין גנין ועליות לא נתקדשו, אין
ללמוד דגנין ועליות אינם בכלל הבית לענין
איסור הולאת הפסח מן הבית. דודאי קידוש
ענין מיוחד הוא שלא קידשו אלא למטה, ודין
שגנין ועליות אינם בכלל הבית למד רבנו ממה
שאמרו שם פ"ו א' לא דאכלי בארעא ואמרי
באיגרא ופריך איני והתקן אין מפטירין אחר
הפסח אפיקומן ואמר רב שלא יעקרו מחבורה
לחבורה. הרי למדנו דגג לאו בכלל בית הוא.
וממה שאמרו החלונות ועובי החומה כלפנים.
דהיינו שהם בכלל ירושלים. למדנו דחלון שבבית
בכלל הבית הוא. [ועובי הכתלים, היינו באופן

בחד סג' ולא נמלא שם תירון מפורש על זה, ולכא' ז"ע דיש לפרש דבעינן דעת אדם הראוי להתנבא, אבל אין לריך שיאמר בשמו יתברך, ואפשר דבעינן נביא, שאם אין רצונו יתברך בהוספה יאמר לנו ע"י הנביא אבל ודאי או"ת שפיר טפי, אלא שיש להקשות אחרי שיש או"ת למה לן נביא, אלא דבירושלמי שם פריך איפכא, דא"ל או"ת, וגם לזה יש לומר דע"י או"ת א"א לשמוע אלא אם להוסיף או לא אבל בפרטים א"א לדעת ע"י או"ת, (כגון כמה להוסיף ולאיה רוח) ולזה לריך נביא, שאם אין סדר הוספתו נכונה יודיענו, ומיהו מקו' הירו' נראה דלריך שיאמר הנביא בשמו יתברך, שרשאים להוסיף, וכל שלא בא הדיבור אל הנביא א"א להוסיף, ומשמע שכלל הנבואה הוא סידע דעת המקום על דבר ששואלין אותו, ולעולם יוקדם אליו הדבור על דבר שעתידין לשאלו, וכן מבואר בה"ב שפ"פ הנביא שורפין את זו ואוכלין את זו.

ה"י"ג וכיצד מוסיפין כו'. שבוטות י"ד ט"ו ט"ז, ועי' כ"מ ומל"מ, וגראה שטרס שצאו לקדש לריכים למשך החומה למקום שרואים לקדש, שזו שלימות הנורה הראוי לקידוש, וכדאמר שם ובש"ד דאי לא קידשה לעתיד לבוא א"א לקדש אלא אם הקיפו במחילה, והולרכו לעשות קלעים, (ועי' לשון רש"י זכאים ק"ז ב' ד"ה לאו), ועי' בהוספות שביעית למרן שליט"א שצבוק ספר נגעים פרה סק"ב.

ויראה שמשמשכו החומה, נתקדש המקום כדן צנו' בחול ופתוחה לקדש, ובעזרה קדוש לאכילת ק"ק, כדלעיל ה"ח, [שוב שמעתי מפי מרן שליט"א דאין רשות להוסיף לשכה לעזרה, ואם הוסיפו אינה קדושה אלא בכל הני], ובירושלים קדוש להחמיר שאין פודין שם,

לפי מה שפסק רבנו צפ"ב מהלכות מע"ש ה"ז, [כגראה שקדוש מספק ומחמירין שלא לאכול ושלא לפדות וז"ע, ועי' תוספתא שלהי ערכין], ועי' שבוטות שם אבא שאול אומר שני בלעין כו' עליונה שלא נתקדשה בכל אלו ע"ה נכנסים לשם ואוכלין שם קק"ל אבל לא מע"ש כו', ולכאורה מאי קמ"ל, שעשו שלא כדיון, ולמה הניחו להם, (ואולי כדי שימסרו נפשם עליה), ולמש"כ ה' קדוש כדיון פתוח לקדש ומה שאין אוכלין שם אינו אלא להחמיר, ועדיין ז"ע בכל זה.

ה"י"ג [וכן אם כו'. שבוטות ט"ו א', ומשמע דבחד מנחה סג' ואוכלין כל שירי', ואין נפקותא איזה מין מנחה אם סולת או מאפה חנור וכו', ומיהו לריכה להיות של צ"ד.

ה"י"ד כל מקום שלא נעשה בכל אלו. י"ד ב' וכרב הוגא ט"ז א'.

וכסדר הזה. לא נתפרש מקורו.

אין קדוש גמור. ט"ז א' אבא שאול אומר כו' עליונה שלא יהיה קדושה גמורה כו', ובאמת לא נתפרש לשון זה דודאי אין לה שום קדושה אם חסר אחד מכל אלו. וז"ע. (ועי' שלהי ה"ב מש"כ שם).

וזה שצשה כו'. שם, וכרב הוגא. לא פליג כו'. גז"ש אלא בעולי גולה שלא צמלך ושלא באו"ת.

והנה נתקדשה בקדושה ראשונה כו' וקידשן לעתיד לבוא. כ"ה בשבוטות שם דרבי יהושע ואבא שאול וחד תנא אליבא דר' ישמעאל דרבי יוסי, ורב הוגא, כולו ס"ל דקדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא, ובזבחים ס' ב' ס"ל כן לר' יוסי משום ר' ישמעאל (לגירסת חו' שם). ושם ס"ב א'.

הנא רב"ז אומר ג' נביאים עלו עמם מן הגולה
 כו', ואחד העיד להם שמקריבין אע"פ שאין בית,
 וכן אמר התם רבב"ח משום ר' יוחנן, וכן
 ק"ז ב' ס"ל לר' יוחנן דהמעלה בחוץ בזמן
 הזה חייב דקדושה ראשונה קידשה לשעתה
 וקידשה לעתיד לבוא, ולא פליגי אכל הני,
 אלא חד הנא אליבא דר' ישמעאל בר"י ורב
 נחמן וריש לקיש. (ועיי' חו' שבועות י"ד ב'
 ד"ה וגמלם).
ומה שהשיג הר"א מהא דאם אין מקדש
 ירקב, כבר תירץ במל"מ וכן כתב
 המג"א סימן תקס"א, דהתם משום שאין
 מזבח וכדאמר ר"י משום ר"י זבחים ס' ב'
 ופסק כן רבנו צפ"ב מהלכות מ"ש ה"א,
 חדע דבשבועות שם ובמגילה שם ובזבחים
 ק"ז ב' דחקין לאשכוחי מאן דס"ל לא קידשה
 לע"ל, ולא מיייתי הני מחנתיין דאם אין מקדש
 ירקב (פ"א דמ"ש מ"ה), [עי' תוי"ט פ"ח
 דעדיות מ"ו]. והא דב"מ וסנהדרין דנפול
 מחילת, ע"כ ר"ל שחרב הבית עי' בשבועות
 ב"מ שם ובספר מרן שליט"א לשביעית סימן
 ג' ס"ק י"ג י"ד, וכוונת המל"מ בזה לא
 נתפרשה.
ומיהו ל"ע דבגמרא שבועות שם ומגילה שם
 מבואר דקדושה בתי ע"ח דמי לקדושה
 מקדש וירושלים, דמיייתי מר' ישמעאל בר"י
 דס"ל לא קידשה לעיל בצע"ח דה"ה לקדושה
 מקדש וירושלים, וכ"כ חו' שבועות שם
 דהטעם שהאני קדושה ירושלים ומקדש מקדושה
 שאר ח"י הוא משום דקדושה מחילות לא
 בטלה וה"ה לקדושה בצע"ח וה"ט דמדמה
 להו בגמרא. אבל לפי הטעם שכתב רבנו
 בסמוך בהט"ז, ודאי בתי ערי חומה דמי
 לקדושה הארץ, ואמנם כן פסק רבנו צפ"ב

מהלות שמו"י הט"ו דקדושה בתי ערי חומה
 בטלה, ותמיה דא"כ היכי מדמה להו בנמי
 שם, ובתוי זבחים ס"א ח' כתבו נמי דקדושה
 בצע"ח דמי לקדושה הארץ, ומלאכי ברמב"ן
 וריטב"א שבועות שם, שכתבו אמנם להוכיח
 מזה שאין חילוק בין קדושה מקדש וירושלים
 לקדושה הארץ, דאל"ה אין לה"ר מצע"ח
 לקדושה מקדש וירושלים, (בריתב"א שם כתב
 הטעם שיש לחלק, משום קרא דאשר לו חומה
 ונראה דהוא ט"ס וז"ל משום קרא דירושלים
 איקרי נחלה וכ"כ במגילה שם, דאי משום
 קרא דאשר לו חומה ודאי בצע"ח כקדושה
 מקדש וירושלים דקרא דאשר לו חומה
 בצע"ח כתיב). ודוחק לומר כמש"כ שם
 בשם מקלת ראשונים, דאמנם יש לדחות דאף
 ר' ישמעאל בר"י ס"ל בקדושה מקדש וירושלים
 דקידשה לע"ל אלא דמיייתי לדר"ג דשמא ר"ג
 לא מחלק בהכי ובמגילה שם לרב יצחק
 דאפשר דאיוו נמי לא מחלק בהכי, ובספר
 אהל דוד לשבועות כתב לחרן, דלמש"כ רש"י
 ערכין ל"ב ב' ד"ה וקידשום דלקדש בתי
 ערי חומה לריך אותם הדברים דתן בהוספת
 עזרה וירושלים, וא"כ גם בזה פליגי אי בכל
 אלו או באחת מכל אלו, ומיייתי מר"י בר"י
 דבאחת מכל אלו תנן דאל"ה כיצד יכול הי'
 עזרא לקדש, ומיהו ג"ז דוחק. ועוד דאכתי ל"ע
 בסוגיא דמגילה שם דמאי מיייתי התם הא דר"י
 בר"י, (עי' חו' זבחים שם, ואינו מספיק
 לקושטא). ואין לומר דמאן דס"ל באחד מכל
 אלו ס"ל לא קידשה, ז"א דודאי אף אי ס"ל
 קידשה לע"ל יש לומר דבאחת מכל אלו סגי,
 וכדמוכח ממאי דקאמר הני באחת מכל אלו
 וכ"כ מרן שליט"א. בספרו לשביעית ס"ג ס"ק
 ט"ז ובתוי שבועות שם נשאר. בקושיא, אלא

יש ללמוד דקדושה ירושלים לא בטלה, [ומיהו מקרא דאשר לו חומה, א"א לומר שלמדו ממנו ולא בטלה קדושה ירושלים, לדעת רבנו דקדושה בתי ע"ח בטלה, וכמש"כ לעיל בהי"ד], והסברא שכתב רבנו כנראה שסברת עלמו היא זו, שלא מלאתי בשום מקום.

ואמרן חכמים בוי, מגילה כ"ח א'.

אבל חיוב הארץ בוי אינו אלא ספני שהוא

כיבוש רבים וכיון שנלקחה בוי, וכיון

שעלה עזרא וקידשה לא קידשה בוי ולפיכך

בוי, עיי' כ"מ, ונראה דבביאה ראשונה לא

הולרכו לשום קידוש להתחייב במצוות התלויות

בארץ, שכיון שנלטו שכניסתן לארץ ינהגו מצוות

אלו, מכיון שנכנסו נתחייבו ממילא, שלא הי'

אלא תנאי ביאתם לארץ, וכשגלו מן הארץ בטל

החיוב שלא היו מחויבין אלא בזמן שהן בארץ,

וכשבא עזרא לא היו מחויבין בשום מצוה

ממצוות התלויות בארץ, שאין זה כיבוש ולא

ביאת כולם ולא נלטו להתחייב במצוות התלויות

בארץ כשיבואו, אלא עזרא קידש את הארץ (עיי'

חז"ל יבמות פ"ב ב' ד"ה ירושה), להתחייב בכל

המצוות, [ענין הקדוש לא נאמר], ועל קידוש

זה לא נעשה משולס דבר, שיבטלו, וממילא

קדושת עזרא קיימת, והי' נראה שזו גם כוונת רבנו

אלא שלשנו ז"ל לא קידשה בכיבוש אלא בחזקה

בוי, נע"ק, שו"ר בספר מרן שליט"א לשביעית

סימן ג' סק"א שכתב כן דבביאה ראשונה לא

לא הולרכו לקידוש אלא משכנסו ממילא נתחייבו

וכתב כן בדעת רבנו, ובביאה שני' כתב וז"ל

ענין הקידוש לא נאמר בוי, ובר"מ פ"ו מה'

בה"ב משמע דהחזיקו ע"מ שיוקדש היינו

קידושו וע"מ שלא יוקדש לא קדשי עכ"ל ושם

סק"ק ט"ו כתב ג"כ ומש"כ רבנו דעזרא החזיק

ר"ל דלא היתה קדושה ממילא בוי' אלא החזיק

לריד להגי', ולמש"כ ודאי אפשר דאף מאן

דס"ל קידשה ס"ל דבאחת מכל אלו סני, סוף

דבר דברי רבנו ז"ע, ועיי' בהוספות שביעית

למרן שליט"א שבסוף ספרו לנגעים פרה סק"ב.

ה"ס"ן לפיכך מקריבין הקרבנות כולן בוי.

שבוטות ט"ז א' ובש"ד. ולא נאפרש

אם למ"ד לא קידשה לע"ל בעיני מחילות

קיימות וכל שאין מחילה פקעה הקדושה

וכשמהדשים המחילה לריד קידוש, או שאין

לריד קידוש אחר ואף כשאין המחילות קיימות

מוותר להקריב ולא בא למעט אלא חרב הבית

דכיון דלא קידשה לע"ל, לריד עכשיו קידוש, ואין

יכולים לקדש אלא כשהמחילות קיימות דבעיני

שתי' הערה הראוי' לקידוש בשלימותה בשעת

קידוש [ומלשון הר"י מינא"ש בשבוטות שם

משמע ק"ת דלמ"ד ל"ק לע"ל בעי לעולם מחילות

קיימות עיי"ש], ועיי' בספר מרן שליט"א

לשביעית סימן ג' סק"י"ד, ובהוספות שביעית

שבסוף ספר נגעים פרה סק"ב.

ה"ס"ן ודמה אני אומר במקדש וירושלים

בוי ובקדושת שאר איי בוי, מבואר

כן בגמרא וכמש"כ חז"ל יבמות פ"ב ב' ד"ה

ירושה ושבוטות ט"ז א' וחכמים ס' ב' ס"א א',

ובדין קדושת א"י לא נחל אלא ר"י ביבמות

שם שאומר דלא קידשה, ולא נחל מי שסבור

דקידשה, אלא דבחולין ז' א' אמרינן קסבר קדושה

ראשונה קידשה לשעתה ולא קידשה לע"ל,

ומשמע דאיכא מאן דפליג, כ"כ מרן שליט"א

בספרו לשביעית שם סק"י"ג, [ואי קדושת

בתי ערי חומה כקדושת הארץ עיי' מש"כ לעיל

בהי"ד, א"כ ר"י דר"י דאמר שם גבי בתי

ע"ח דקידשה לע"ל איהו ס"ל דקדושת הארץ

נמי לא בטלה], ורבנו כאן דן בסברה החלוקה,

ועיי' בתי יבמות שם שכתבו כמה קראי שמהם

ואם איזא שיש ענין של קידוש, לא יתכן לחייב שום מצוה קודם קידוש, ולא לפטור שום מצוה אחר קידוש, א"ו בכיבוש לחוד תליא מילתא ואין שום ענין של קידוש.

וְחִיּוֹן כו' על הדרך כו'. נראה דר"ל דין ביאת כולכם, שכתב בסוף פ"א מה"ס, וכ"כ מרן שליט"א שם ס"ק ט"ו.

ע"מ לקדש וקדושת הארץ היסוד בהחזיק ע"מ שיתקדש עכ"ל, וכיון דעצרא קידש לא בטיל קידוש זה אף כשגלו, ולא מלינו דקידוש בטל, ושם בסק"א הביא מרן שליט"א רא"י דבביאה ראשונה לא הי' ענין של קידוש אלא ענין כיבוש וממילא נחתיבו, ממה שדנו בקידושין ל"ז מתי נחתיבו במצוות התלויות בארץ אם בכניסתן או לאחר ירושה וישיבה, ובמה נחתיבו מיד,

פ ר ק ש ב י ע י

רפ"ה דמשמע להדיא כפירוש רש"י. ומיהו בנירסא שלפנינו איזא החס באפודתו בלי נו"ן, ומיהו בתום ערכין פ"ה איזא באפודתו ומשמע להדיא כדעת רש"י ז"ל, ול"ע. — ועי' במל"מ, ובאמת ז"ע בטעם שהשמיט רבנו. ולשון בעזרה שבמשנה שם זע"ק אמאי לא נקט בהר הבית ואפשר דבהר הבית שאינו אסור אלא מדרבנן [כמש"כ לעיל בשם המחזיר] לא החמירו לאסור ולא אסור אלא בעזרה, ומיהו עיקר נראה דלישנא בעלמא הוא וה"ה בהר הבית. **אן** במצות הצוררין לו בסדינו כו'. שם ס"ב ב', ועי' חו' כ"מ כ"ו א' ד"ה בהר הבית, ובפסחים ז' א', שהכריחו דבלינעא מותר, ורק בפרהסיא בסדינו אסור, [לא נתפרש אם תרתי בעינן, שלא יהיו צוררין וגם לא בפרהסיא, או בחד מינייהו סני], ומיהו לדעת רבנו אין הכרח לזה עי' בפ"ג משקלים בסופו, ובפ"ו ממע"ש ה"י, [ומיהו ז"ע אמאי לא גיחוס שגפלו בשעה שהביאום ללשכה והם קודש, ול"ע. — וגראה דלהחזירם להקדש ודאי לריק].

אָלָא אם גזדמן לו רוק כו'. זה פשוט, ועי' ברכות כ"ד ב'.

ה"א מצות עשה ליראה מן המקדש כו'. ז"פ, ובספ"מ מ"ע כ"א, ובסמ"ג מ"ע קס"ד. **וְלֹא** מן המקדש אתה ירא כו'. יצמות ו' א' יכול יחירא אדם ממקדש כו' אל כו' לא ממקדש אתה מסירא אלא ממי שזוה על יראתו, (ועי' בראב"ד לחו"כ קדושים פרק ז' שפירש מהו יראה ממקדש גופי' למאי דס"ד).

ה"ב ואי זו היא יראתו כו'. שם, ועי' חו' שם ב' ד"ה יכול, ואינטריך לפרש יראתו כינר, דבאדם מהפרש בפשוטו, משא"כ בבית המקדש.

וְהָרָה הבית כו'. שם, ובמאירי שם כתב דבהר הבית האיסור מדרבנן, ובעזרה מדאורייתא, (עי' בסמוך).

אן במנעל שברגליו כו'. שם וברכות ס"ב ב'. ואפודתו, אית דמפרשי חגורה חלולה שמתחין לחוכה מעות. ואית דמפרשי בגד תחתון המיוחד לזיעה, ואין רגילין ללבוש לבד בלי בגד עליון, ואסור להכנס בו לחוד בהר הבית, וכן פירש רבנו בפיה"מ שם ג"ד א'. ובהגהות בן ארי' העיר מתו"כ בהר

מכיון, ולפיכך מפרש רבנו דאשער מזרחי של עזרה קאמר, ומיהו נראה דאף אס עומד מחוץ להר הבית כל שרואה שער מזרחי של עזרה אסור לו להקל ראשו, [ובהר הבית אפשר שאסור להקל ראשו, וממילא עיקר הדין דלא יקל ראשו כנגד שער המזרח הוא כשעומד מחוץ להר הבית, ורואה פתח העזרה, ואפשר דבהר הבית אין איסור להקל ראשו, ועי' במאירי ברכות ס"א ב'].
ומיהו עיקר דברי רבינו ל"ע דנגמ' שם ס"א ב' אמרו אהאי מתניתין, לא אמרו אלא מן הלופים ולפנים וברואה ובשאיין גדר מפסיק ובזמן שהשכינה שורה, ורבנו סחס ולא פירש מאומה, ובהלכה ז' כתב בדהיא דאף כשחבר ביהמ"ק לא יקל אדם ראשו כנגד שער המזרח, ובה"ח כתב דין מן הלופים ולפנים, אף שלא כנגד השער אלא כל שהוא רואה את המקדש לא יקל ראשו, (ונפ"מ בהא דנגד שער המזרח דאסור אף בזה"ז), וכ"ז לריך רב דנגמ' שם מבואר דקאי אמתניתין, ואולי גירסא אחרת היתה לו לרבנו, ול"ע, שו"מ במנח"ח מלוה רנ"ד שהניח זה בלע"ג.

קלות ראש, פי' במאירי ברכות שם דהיינו לעמוד ערום, או להסתפר, [עי' נויר מ"ה א'] ועי' בפיה"מ.

וכל הנכנס לעזרה כו'. ז"פ, ולא מלאתי מבואר בדהיא, ומה שהביא קרא דוהי' עיני כו' עי' ברכות ס"ב ב', ועי' בפ"ה מהלכות דעות ה"ח.
ה"י ואסור לכל אדם כו'. יומא כ"ה א', [ועי' בחו' שם] ובש"ד, ועי' במל"מ ובשעה"מ, ובצורת נשים מותר וכדאמר ביומא ס"ט ב', ובסוטה מ' ב'. סמיכה שרי, ירו' סוטה פ"ז ה"ז.
ה"י אף על מי כו' יבמות ו' ב'.

ולא יכנס לו כו'. מגילה כ"ח ב'. לענין בית הכנסת. וק"ו להר הבית, ויש לעי' במה שאמרו שם דאי בעי למיקרי לחברי' דיכנס ויאמר דבר הלכה, ויקראנו, אס גם בהר הבית הדין כן, או"ד הר הבית חמור טפי וכל שאין עיקר כניסתו לדבר מלוה אסור.

לדבר מצוה. מלשון זה יש ללמוד דאף אס אין שום קשר בין המלוה להר הבית, ויכול לעשותה בכל מקום שהוא, מ"מ כל שהוא דבר מלוה מותר לו להכנס, ועי' במסכת סופרים פי"ט הי"ב.

ה"י וכל הנכנסין כו' חוץ ממי שאירעו דבר כו'. מדות פ"ב מ"ב, ובפ"ו דשמחות הניא דאף מי שנאבדה לו אבדה, או שיש לו חולה בתוך ביתו, ה' מקיף דרך שמאל, והיו אומרים לו מה לך מקיף לשמאל כו', ואפשר דבכלל שאירעו דבר, נכללו כל הדברים שמבקש להם ברכה מוולתו, והי' מקיף דרך שמאל שיברכוהו, ומיהו בפשטו נראה דדוקא הני ד' דברים, ול"ע על שהשמיט רבנו הני דתניא בשמחות שם, ועי' במסכת סופרים שם.

ה"י כל שהשלים עבודה כו'. יומא כ"ג א'. ועי' כ"מ, ובספר מעשה רוקח כתב שיש גירסאות בספרי רבנו שלא כחוב בהם חיבה בנחת, וכן נראה עיקר, ועי' בפ"ה מהלכות דעות ה"ח.

ה"י לא יקל אדם את ראשו כו' של עזרה כו'. ברכות כ"ד א', ושם איתא שער המזרח, ופירש רש"י דר"ל שער מזרחי של הר הבית אבל רבנו מפרש דאשער מזרחי של עזרה קאי, ונראה שלא רצה לפרש כפרש"י לפי שמשער מזרחי של הר הבית אי אפשר לראות פתח ההיכל מחמת גובה שיפוע ההר, וכדאמר יומא ט"ז א', וממילא לא שייך לאסור כנגדו מחמת שהוא

ועי' מנילה כ"ח וברכות ס"ב. ב'.
 לא יכנס אלא למקום שמותר להכנס בו.
 משמע דאף זה מדין מורא מקדש הוא,
 ואע"ג דקדושתו קיימת, ול"ט.

וְלֹא יָקֹל רֹאשׁוֹ כְּנֶגֶד שַׁעַר הַמּוֹרָח כו'. כִּכְר
כַּחצֵנוּ לַעֲמִיל בַּה"ה דְּבִגְמָרָא מִבּוֹאֵר דְּדוּקָא
בְּזִמְנֵי שְׂבִיחָה"ק קִיִּים אֲסוּר, וְעוֹד לֹא נִפְרַשׁ מֵה
עֵינֵי כְּנֶגֶד שַׁעַר הַמּוֹרָח, בְּחוּרְבָנוּ, הִרֵי כּוֹלוּ
כְּנֶגֶד מִקְוֵי קה"ק, וּבִגְמ' לֹא חִכְרוּ כָל הַיּוֹם ג'
דְּבָרִים שֶׁחִזְכִּיר רַבֵּנוּ, אֲלֵא אֲדָבָרִים הַשְּׁנוּיִם
לַעֲמִיל בַּה"ב, וְל'ע.

ה"ח   בזמן שהמקדש בנוי כו'. כנראה למד
 קן מהא דברכות ס"א ב', אבל ז"ע
 ובמש"כ לעיל ד"ה.

ס הצופים שהוא חוץ לירושלים כו'. יס
לעי' דה"ל למימר וכמדתה לכל רוח
[ועי' חו' פסחים מ"ט א' ד"א אס, ולפרש"י
דשם ל"ק כאן, דהבא דוקא כנגד שער המזרח
אסור, וכמש"כ לעיל ה"ה, אבל לעת רבנו
שהוא דין כללי כנגד המקדש ז"ע].

וכעת ראיתי בספר תבואות שור בהידושו
לברכות שנתקשה בדברי רבנו הללו
ככל מש"כ לעיל ה"ה וכחז לחרץ דלופים מכיון
כנגד שער המזרח, (עי' שלהי ה"ט). וגמולא
דברי רבנו בהלכה זו, דדין לא יקל ראשו כנגד
שער המזרח, ופסק רב ר' יוחנן בברכות
ה"א ב' דלא אמרו אלא מן הצופים ולפנים
וברואה ובשאין גדר ובזמן שהשכינה שירה,
ומש"כ בה"ז דאף בזמן הזה לא יקל ראשו,
הוא בהר הבית עלמו, לפי דקדושת מקום
המקדש לא בטלה, ודבריו דחוקים מאד בלשון
רבנו, גם מהיכי חיתי לומר דדין כנגד שער
המזרח בזה"ז חלוק דבהר הבית אסור יחזיק
להר הבית מותר דברים אלו אין להם זכר

בגמרא, אבל כוונת רבנו ברורה דבזמן שהי' המקדש בנוי הי' איסור הקלת ראש מן הלופים ולפנים כנגד כל המקדש, ולא מיירי כאן מדין נגד שער המזרח, ודין לא יקל אדם ראשו כנגד שער המזרח כבר פירש בזה"ה, ובה"ז, דאף בזה"ז קן, זו פשטות ואמתת כוונת רבנו, אבל ל"ע לישבו בסוגיא דברכות שם וכמש"כ לעיל בזה"ה, ואולי גירסא אחרת נודמנה לו לרבנו, ועי' בסמ"ג עשה קס"ד.

ה"ט אסור לאדם לעולם שימנה או שיישן
כו' אלא בין צמון כו'. זרכות ס"א ב'

וכר"ע, ררבה הכי ס"ל, ודין לא יישן, שס ה' ב', ובצ"י או"ח סימן ג' תמה לדגמרא שס מבורר דאין איסור במזרח ומערב אלא במקום שהוא למזרח או למערב ירושלים, אבל מקום שהוא בצפון או בדרום ירושלים הדין איפכא דלפון ודרום אסור ומזרח ומערב מותר, כגון גליל, ולא נמלא חולק על זה וכחב לדרך דר"ע דאוסר אף בחו"ל ס"ל דלעולם אין איסור אלא מזרח ומערב, והא דלא אמרינן דהא איכא בינייהו כבר תיכף במהרל"ח שס דהיא היא כיון דאסרינן אף בחו"ל ממילא אין סברא לומר דאולינן בחר המקדש, אלא כל מזרח ומערב אסור ולפון ודרום מותר, וכן משמע שס ס"ב א' דקאמר ר"ע למדתי שאין נפנין מזרח ומערב אלא לפון ודרום, ואס איכא דעיקר הדין הוא בכנגד המקדש, הו"ל למימר שאין נפנין בכנגד המקדש, אלא משמע דדין מיוחד הוא דמזרח ומערב אסור וכן אמר החס בן עזאי, (ואפשר דהא דר"ע אוסר בכל מקום, קדים למעשה שלמד מר' יהושע, ועיקר למדו ה' דלעולם מזרח ומערב אסור, ובגליל ה', מיהו אין לנו לבדות פירושים מלבנו), וכן ה' ב' גבי נטמן מטתו קסחיס דמזרח ומערב אסיר ולפון ודרום מותר,

לחלק בין נופים לשאר רוחות, ולפי' אסור בירושלים להטיל מים כשפניו כלפי המקדש, אבל נראה דדין הפסקת כותל השנוי בירושלמי לענין איסור מזרח ומערב, הה"נ הכא אס' יש כותל אין להקפיד, ועוד נראה דלא אמרו אלא ברוחה, ואף אס' אינו עומד בסמוך לכותל, כל שאינו רוחה את המקדש שפיר דמי, וז"ע.

אן יסלק הקדש לצדדין. בכתוב' שלהי ברכות כחז' דרבנן כחז' כן מסבירא, או אולי (נופים דוקא אסור ו), לופים מכיון כנגד המקדש, אבל נראה דרבנן למד' כן מהא דאמר ברכות ס"א ב', ת"ר הגפנה כו' וחכמים אוסרים, חכמים היינו ת"ק איכא בינייהו לרדן, ופרש"י לרדן שאינם כנגד ירושלים דלת"ק אסור גם שם מזרח ומערב, (ביהודה), ולחכמים מוהר, ולמדנו דחכמים דלא אסרי אלא בא"י נושם ירושלים, לא אסרי אלא כנגד ירושלים ממש, אבל לרדן מותרים, וא"כ הכא דאסרינן מן הנופים ולפנים, נושם כנגד המקדש, נמי אין אסור אלא כנגד המקדש ממש, אבל לרדן שריין. [והלכה כחכמים עיי' פ"ב מהלכות כלאים ה"א ובכ"מ שם, ועיי' בספר יד מלאכי סימן תרס"א שהביא סתירות בכנין דא].

הי ואסור לאדם שיעשה בית חבניה היכל כו'. ע"ז מ"ג א' ר"ה כ"ד א', וממה שהעתיק רבנו דין זה כאן בהלכות מורא מקדש, למדנו דאין איסור לעשות חבניה היכל, אלא מחמת דין מורא מקדש, ויש לתמוה דבגמרא שם ושם, מבואר דמדון לא תעשון אחי, דדרשינן לא תעשון כדמות שמשי המשמשין לפני, נאסר לעשות חבניה המקדש וכליו, (ובספ"מ בלאו דלא תעשון אחי נמי לא הזכיר רבנו דין זה), וכן בשאלות שהביא יתרו העתיק איסור זה מקרא דלא תעשון אחי וכן מבואר בר"ן

[ואחד טעמא בהו עיי' רש"י שם] [ועיי' בתו' שם ס"א ב' ר"ה ר"ע ובמהרש"א שם]. מיהו אין כן דעת רש"י שם עיי' בדבריו ריש דף ס"ב, ובכתוב' לברכות שם כחז' דאפשר, דממעשה דרבה איכא למילף דלעולם מזרח ומערב אסור, דבכל לפונה דא"י קיימא [וכדאמרינן בב"ב פ"ה ב' עיי' שם ובש"ד], ויישב גם דעת רש"י עיי' שם, ועיי' במשניות יעקב סימן ג'.

בירושלמי שלהי ברכות אמרינן, ובלבד שאין שם כותל, והובא בתו' ובטור, ולא מלאכי בדברי רבנו, ול"ע.

וב' הסטיל מים כו' לא ישב כו'. (כן הגי' בכ"מ), ירושלמי שלהי ברכות חגי המטיל מים הרי זה הופך פניו כלפי לפון כו'. אמר ר' יוסי כי רבי בון דהא דאמר מחניחא מן הנופים ולפנים, ואחרי שנגמרא דידן לא נזכר דין מטיל מים קיי"ל הכי, ואין חילוק בין לפון לדרום, בק"ו ממסך רגליו שלא נזכר בתלמודן שום חילוק, ומיהו בירושלמי שם בחר הא דר' יוסי כי ר"ב קהני ר"ע אומר בכל מקום, ופירש הגר"א באו"ח סימן ג' דהא דאמר מן הנופים ולפנים, כר' יוסי דס"ל גם במסך רגליו דאין איסור אלא מן הנופים ולפנים, אבל לרדן דקיי"ל כר"ע אף מטיל מים אסור בין מזרח למערב, אף בחו"ל, ומיהו קל"ע דר' יוסי בר"ב אמורא הוא, [ומאי שיעוי' דר"ע לפלוגי עלי', ואם דברי ר"ע הם המשך הברייתא], וא"כ למה הפסיקו במימרה ר"י בר"ב באמלע, ובמשכנ"י שם כחז' דאפשר דט"ס הא דר"ע וגשתרבב מברייתא דבחר הכי, ועיי' בתוספתא מגילה פ"ג המסך רגליו כו', והדברים סתומין, ועיי' בביאור הגר"א לאו"ח שם.

נראה דלופים דנקט לאו דוקא, אלא מדה היא, וכמדתה לכל רוח ורוח, דאין שום סכרא

ע"ז שס, ובח' יומא ג"ד ב', ומדין מורא מקדש לא מלינו שנאמר לעשות חבניות המקדש וכליו וכבר נתקשו בזה אחרונים ז"ל עי' במנח"ח מזה רנ"ד, (ולחומר הקושי' אולי י"ל דרבנו פשיטא ל' מסבירא דמחמת לאו דלא תעשון אחי דמחפרש לא תעשון כדמות שמשי המשמשים לפני, לא שייך לאסור אלא כשהמשמשים קיימים, אבל כשאינם קיימים מותר לעשות כמותם דכיון שאינם משמשים עכשו לאו בכלל איסור לעשות שמשים המשמשים לפניו הם, ולפ"ז בזה"ז אין איסור לעשות כתבניות המקדש וכליו מחמת לאו דלא תעשון אחי, ויש לפרש דדין מורא מקדש הקיים בזה"ז הוא שחייב הנהגתו כאילו הי' המקדש קיים, וכל שהנני מדגיש חורבנו בעשיית דבר האסור בצנינו, הר"ז מניעת כבוד המקדש. (אולי יש להעמיס כן בכוננת רבנו לעיל ה"ז), וממילא אף אם מקרא דלא תעשון אחי לא שייך לאסור לעשות חבניות המקדש וכליו בזה"ז, אבל מדין מורא מקדש נשאר דין זה קיים אף בזה"ז, ולפיכך העתיק רבנו דין זה בכלל מורא מקדש, ובזה"ז אין איסור אלא משום מורא מקדש, וכל זה איננו צוה).

ע"ז שס, ובח' יומא ג"ד ב', ומדין מורא מקדש לא מלינו שנאמר לעשות חבניות המקדש וכליו וכבר נתקשו בזה אחרונים ז"ל עי' במנח"ח מזה רנ"ד, (ולחומר הקושי' אולי י"ל דרבנו פשיטא ל' מסבירא דמחמת לאו דלא תעשון אחי דמחפרש לא תעשון כדמות שמשי המשמשים לפני, לא שייך לאסור אלא כשהמשמשים קיימים, אבל כשאינם קיימים מותר לעשות כמותם דכיון שאינם משמשים עכשו לאו בכלל איסור לעשות שמשים המשמשים לפניו הם, ולפ"ז בזה"ז אין איסור לעשות כתבניות המקדש וכליו מחמת לאו דלא תעשון אחי, ויש לפרש דדין מורא מקדש הקיים בזה"ז הוא שחייב הנהגתו כאילו הי' המקדש קיים, וכל שהנני מדגיש חורבנו בעשיית דבר האסור בצנינו, הר"ז מניעת כבוד המקדש. (אולי יש להעמיס כן בכוננת רבנו לעיל ה"ז), וממילא אף אם מקרא דלא תעשון אחי לא שייך לאסור לעשות חבניות המקדש וכליו בזה"ז, אבל מדין מורא מקדש נשאר דין זה קיים אף בזה"ז, ולפיכך העתיק רבנו דין זה בכלל מורא מקדש, ובזה"ז אין איסור אלא משום מורא מקדש, וכל זה איננו צוה).

מה שאסרו בית חבניות היכל נראה דלא אסרו אלא כתבניות בית שני, אבל כתבניות בית ראשון מותר, [לדעת רבנו דהאיסור הוא מחמת דין מורא מקדש וכן. דעת הסמ"ג והחינוך, נראה ודאי דכשהי' בית שני קיים לא הי' עליהם דין מורא ממקדש ראשון, וה"ג בזה"ז. ואף לדעת הראשונים דאסור משום לא תעשון כדמות שמשי המשמשים לפני נמי י"ל דאוליגין בתר מקדש שני], ומיהו בספר בית אפרים (או"ח ס"י) לידד דאפשר יש לאסור אף כתבניות בית ראשון, ודע דלא אסרו אלא כמות ארכו ורחבו וקומתו, אבל אם חסר אחד מכל אלו לא, ועי'

ביו"ד סימן קמ"א, — ואפשר שגם כנגד קה"ק אסור וכנגד שבית מדרשו ראשון ושני לדעת הב"א הג"ל. ול"ע.

אנסדרה חבנית אולם. גו"ש ועי' חו' שס ושס ד"ה אכסדרא וברש"י מנחות כ"ח ב' ד"ה כנגד אולם ובמש"כ לעיל פ"ד ה"ד.

חצץ כנגד העזרה כו'. גו"ש (ונראה דלפי שאין לו חקרה וגם אין שיעור לגובה כתליו אין נופל לשון חבנית). ויען כי יש בזה כמה ספיקות וכמו שיבאר, לריך להקדים סדר בתי העזרה כילד הי', וכך הי' ממזרח למערב, י"א אמה על רוחב קל"ה עזרת ישראל, ועולין במעלה גבוהה אמה ועוד ג' מעלות של חלי חלי אמה לעזרת כהנים שהוא י"א אמה על רוחב קל"ה, [והמעלות משטח ע"כ היו כמש"כ לעיל פ"א ה"ז]. ואח"כ נמשך שטח של מ"ח על קל"ה ואח"כ ו' אמות מעלות [לא נתפרש אם המעלות הללו היו בכל משך קל"ה שבין לפון לדרום, או שלא היו רק כנגד פתח האולם ובדדין י"ז ומחלה בלפון וי"ז ומחלה בדרום, (דודאי שטח העזרה שבדדי ההיכל הי' נמי גבוה ו' אמות דזה שטח ו' אמות הוא מחמת שיפוע הטבעי של ההר וכמש"כ לעיל פ"ד ה"ג, וא"כ ודאי גם לדדין עלה, וכן ראינו כתוב ואינו זוכר איה) שו"ר בביאור הגר"א למדות פ"ד מ"ז שכתב כי לא היו המעלות בכל משך הרוחב אלא כנגד האולם. [וי"ב מעלות היו שם כל מעלה חלי אמה ומשם והלאה נמשכה העזרה רק בלדין באורך ק' למערב על רוחב י"ז ומחלה, כן בלפון ובדרום, ובסוף ק' אמה אלו למערב הי' נמשך עוד י"א אמה למערב על רוחב קל"ה, והשטח יש להסתפק אם מה שאסרו כנגד עזרה היינו דוקא ככל שטח העזרה או"ד אף לא ככל העזרה, ויש כמה לדדין בזה,

בא"ר כלים שם ויש לחלק, עי' במ"א שם.
[וכעת ראינו צביאור הנר"א שבסוף סדר
טהרות שכתב דיש לחזק חיצת והבטורים
מה"ט].

ה' י"ג עשר קדושות הן בא"י כו'. שם
וגרסה דרבו כאן ס"ל כחידון
הגאונים שהביא הרע"ב שם בסוף הפרק, דאלו
לפי משיב רבו בפיה"מ שם וכ"כ הר"ש שם,
הו"ל למינקט כאן י"א קדושות ולמיחשב קדושת
א"י בהדיהו.

א"י קוברין בחוכן פת כו'. שם מ"ז ומסבין
לחוכן מת עד שירלו, ומפרש רבו דלענין
קבורה איירי, וה"ק דמסבין אותו עד שירלו
בני העיר לקברו, [אבל אין מוליין אותו, שאם
יאל שוב אין מחזירין אותו]. וגמלא עיקר
החידוש דמת' הוא שאין קוברין אלא בהסכמת
בני העיר, (ואגב אשמועינן דמותר להשהות
טומאה בעיר), וגרסה שהכריח לרבו לפרש
דלקבורה איירי, ממאי דבתוספתא אסיפא דיאל
אין מחזירין אותו מייתי ראי' מהא דבתיב גבי
עוזיהו ויקברו אותו כו' בשדה הקבורה אשר
למלכים כי אמרו מורע הוא כו', וכבר פירש
הגר"א שם דאמאי דקברוהו בשדה הקבורה אשר
למלכים ולא במקום קבורת המלכים קאמר
טעמא כי מורע הוא וישב מחון לעיר וממילא
א"ל להכניסו לחון העיר לקברו, וע"כ קברוהו
מחון לעיר, הרי דלענין קבורה איירי מחזיתין.
[ועי' בא"ר שם. וגרסה דאינו מפרש כפירוש
רבו אלא עד שירלו דקתני היינו עד מקום
שירלו לקברו, ולא עיינתי היטב כעת]. ודעת
הראב"ד ז"ל אפשר דס"ל דבחון שטח העיר
אין קוברין לעולם ואף בפרוות וכדתנן ב"ב
כ"ה א' מרחיקין את הקברות מן העיר חמשים
אמה, [כ"כ במ"א כלים שם] וע"כ דהכא לענין

א. דאף י"א על קל"ה אסור כנגד עזרת ישראל,
ב. דגם שטח של ס"ה על קל"ה אסור כנגד
עזרת כהנים והמוצא וצין האולם ולמוצא, [עם
שטח המעלות ואפשר שאין לכלול שטח המעלות
ולפ"ז הוי כ"ט על קל"ה], ג. דגם כשטח העזרה
שבסביבות ההיכל אסור דהיינו כעין ח', ק' על
י"ז ומחלה מבחן, וכן צידו האחר, וגנו י"א על
קל"ה, ד. דעזרת ישראל יש לכלול עם ע"כ
ואין איסור ב"א על קל"ה ולא בס"ה [אז
כ"ט] על קל"ה, אלא כע"ז על קל"ה [כשטח
שמעזרת ישראל עד האולם עם שטח המעלות
שהרי אנו כוללים גם שטח המעלות של עזרת
כהנים], [ולפ"ז יש להסתפק אם המעלות שבין
שבין עזרת ישראל לע"כ מעבדין באיסור וכלא
מעלות מותר אז לא] ולדינא נראה דיש להזהר גם
בשטח של ס"ה על קל"ה ושל ע"ז על קל"ה [ואף
בלי מעלות כלל], דבאלו מסתבר ביותר לאסור,
ול"ט.

נראה דבכל אלו המדות שאסור לעשות, אין
מדקדקין במשהו אלא כל שאין העין
מבדילה בראייתה שטח זה, משטח המקדש,
אסור, ואפשר דהשיעור הוא אמה, וכל שלא
נשתנה מגודל שטח במקדש באמה, אסור, אבל
א"ל לנו לקבוע דברים כגון אלו מלבנו.

ה' י"א שלש מחנות כו'. זבחים קט"ז ב',
ובפיה"מ כלים פ"א מ"ח כתב רבו
כן בשם ספרי, ודקדק רבו לכתוב במחנה ישראל
ולווי' במחנה, ובמחנה שכינה כתב מחנה.

והחיל' ועזרת הנשים כו'. זבחים שם תניא
רשב"י אומר כו'.

ה' י"ב כל ארץ ישראל כו'. כלים פ"א מ"ו,
וממה שלא הזכירו הפרשת ת"מ למדנו
שאין הפרשת ת"מ בא"י מחמת קדושה, (ועי'
לעיל שלהי פ"ו), ומיהו מביכורים ל"ע עי'

פחות מכאן מפנין אותו כו'. שם ושם וב"ב כ"ה א'.

במל"ם כאן חמה על שהשמיט רבנו הא דאמר פסחים פ"ה ב' דשערי העזרה נחקדשו חוץ משער ניקנור, ועי' מש"כ לעיל פ"ו ה"ט, ושמוסרי כפרה עומדים בשער ניקנור הזכיר רבנו בפ"ד ממחוסרי כפרה ה"ב, עי"ש.

הי"ך ירושלים מקודשת כו'. כלים פ"א מ"ח.

ואלן דברים כו' אין מלינין כו'. ב"ק פ"ב ב', ואין מעבירין כו'. באדר"ג פל"ה, וחוספתא ננעים פ"ו, ואין משכירין כו'. יומא י"ב א' מגילה כ"ו א', ואין נותנין כו'. אדר"ג וחוספתא שם, ואין מקיימין כו'. שם ושם, ואין גוסעין כו'. ב"ק שם, ואינה נורעת כו'. חוספתא שם, ואין מקיימין כו'. לשון חוספתא הג"ל ועי' ב"ק ואדר"ג שם, ואין מגדלין כו'. ב"ק ע"ט ב', ואין הבית כו'. שם פ"ב ב'.

ה"ן הר הבית מקודש מפנה כו'. כלים שם, וה"ה לבעל קרי וכדאמר בפסחים ס"ז ב', וכבר נתקשה המל"מ, על שלא מוכר במשנה, וגם רבנו לא הזכיר, - (ועי' יומא ח' ב' תוד"ה דאי, בהר הבית שאין בו קדושה כו').

ומותר להכניס כו'. שם א', וסוטה כ' ב'.

ה"ן החיל מקודש כו'. כלים שם, ומש"כ בועל נדה כ"ה בפסחים ס"ח א' דבועל נדה כעמא מה למחנות, כ"כ הכ"מ בפ"ג מביאת מקדש ה"ה, ולפלא שלא כתב כאן כלום, - ובהשגות א"א אף זה מדבריהם, וודאי כן האמת דמדאורייתא לא מלינו אלא ג' מחנות, הנוכרות לעיל הי"א, וכ"מ סוטה כ' ב' נזיר מ"ה א' דטמא מה מותר בע"ג [ואפילו בשער ניקנור], ועי' פסחים [ל"ב א' תוד"ה

הספד איירי, וקמ"ל דמותר להשהות טומאה בעיר, וההיא דחוספתא ל"ע לפ"ו. — ולדעת רבנו ל"ק מהא דב"ב, חדא די"ל דאם הסכימו כל אנשי העיר מותר וכמש"כ הגמ"י ב"ב שם גבי אילן, ועוד דאפשר דרחוק מן הישוב ל' אמה והוא בחוץ היקף החומה. ובדין מרחיקין מסתבר דאוליגין בחר הישוב (עי' להלן).

רצו בני העיר כו'. ר"ל אף ברחוק יותר מחמשים אמה ולא הקיפתו העיר כלל כל שהוא בחוץ היקף החומה ראשון בני העיר לפנותו אם רצו, ואפשר שלמד כן רבנו מהא דאין קוברין עד שירצו אנשי העיר. ומסתברא דה"ה אם רצו לפנות ראשון, [ואפשר דאין ראשון לפנות אלא כל הקברים אצל לפנות אחד ולהשאיר אחד לא, גם אפשר שאין ראשון לפנות אלא קברים שהיו שם עד שלא הקיפוה, או שנקברו כשלא היטה יד ישראל תקיפה, אבל כל שנקבר בהסכמת אנשי העיר אין יכולים לחזור בהן ולפנות, וכן הבאים אחריהם, ול"ע בכ"ז אחרי שאין לנו בזה דברים מפורשים] **ונב** הקברות כו'. חוספתא ב"ב פ"א ובמסכת שמחות פ"ד, ועי' באדר"ג פל"ה ובגירסת הגר"א ז"ל שם.

קבר שהקיפתו העיר כו'. ג"ז בחוספתא ובשמחות שם. [ועי' בגירסת הגר"א שם ומשמע דמפרש שהקברות הקיפו, עי' בהר המור"י]. וגראה דהכא לאו בצע"ח מיירי אלא בכל עיירות א"י, וכ"מ בסמ"ג עשה קס"ד שהשמיט לזה עי"ש.

עד שירצו כו'. זה לא נמלא שם, ולא נתפרש מהיכן למד כן רבנו, ומיהו משמע דדוקא בהקישו מב' רוחות זו כנגד זו, אבל אם לא הקיפו אלא מרוח אחת או זה שלא כנגד זה, אין ראשון לפנות אפילו אם רצו כולם.

טבוי, אלא שלשון רבנו בה"ז יכול להטעות
שה מדאורייתא לפיכך פירש הר"א ז"ל, ורבנו
לא הזכיר לפי שלא נזכר בהדיא בנמרא כמו

בטבוי.

ה"י עזרת הנשים מקודשת כו'. כלים שם,
ואיסור זה מדבריהם כו'. פסחים
נ"ב א'.

ה"ב בין האולם ולמזבח כו'. כלים שם מ"ט,
ויש לעי' א"ז כל השטח שמלפון לדרום
דהיינו קל"ה אמה הוא בכלל בין האולם ולמזבח
או דרך השטח שכנגד האולם והוא ק' אמה מלפון
לדרום או דרך השטח שכנגד המזבח דהיינו ל"ב אמה
מלפון לדרום, ומלפון הרמב"ן שהביא המל"מ
בפ"ו מביאת מקדש ה"א, משמע דכל השטח
שכנגד בין האולם ולמזבח הוא בכלל, (ומיהו
טרם נחפרש אם ק' או קל"ה ועי' בזה להלן).
ועי' זבחים נ"ח ב' תורה הא מני שהקשו למ"ד
לאו כולי' מזבח בלפון א"כ הי' עומד הכיור
בין האולם ולמזבח, והא ר"י אשר שלא רחוק י"ר
להכנס בין האולם ולמזבח ומבואר מדבריהם דלמ"ד
כולי' מזבח בלפון קאי ל"ק, ולמדנו דאין דין
בין האולם ולמזבח אלא כנגד המזבח ממש,
[דלמ"ד כולי' מזבח בלפון קאי הי' עומד הכיור
כנגד פתח האולם משוך קימעה כלפי
הדרום], וכ"מ קל"ה יומא מ"ד ב' כיון דאיכא
מזבח החילון דמפסיק כו', וגראה דאף לפי מה
שמשמע מרמב"ן הנ"ל היינו דוקא כנגד האולם,
אבל לא בשטח י"ז אמה ומחלה בלפון וכן
בדרום שהעזרה עיודפת, [ותתפרש מחלקותא אם
כנגד האולם גזרו או כנגד המזבח, והכי נמי
מסתברא דשטח י"ז ומחלה שבלידי האולם בלפון
ובדרום לא משממע שיהי' שם דין בין האולם
ולמזבח, אלא הרי הוא כעזרה, וא"כ לא מסתבר
לומר דבאמלע יהי' קדוש יותר ובלד המקורב
למערב תפקע קדושתו לכן נראה דאחזק י"ז
אמה ומחלה הם כע"כ], וכן י"א אמה שאחורי
בית הכפורת, ועי' במפרש לחמיד פ"א מ"ד
(כ"ח א') ד"ה ואין אדם, ואפשר דס"ל כדעת

ועי' בראש"ד הנדמ"ח ריש תמיד שכתב דכמו
דאסור בע"כ ה"ה נמי דאסור בלשכת
המוקד אף בחלי' של חול דהוי כמו ע"כ, שאין
דבר מפסיק בינו לעזרה, ולפ"ז ה"ה בלשכת
הגזית, ולו"ד הי' אפשר לומר דדוקא בע"כ
גזרו, חדע שהרי בשאר גזרי העזרה אין שום
דבר מפסיק בין העזרה והחיל ואפ"ה מותר
בחיל, ולא אמרינן דהחיל ליהוי כע"כ, וכן משמע
ומסתמא לשון המשנה בא וישב לו אלא אחי
כו' שדחק בזה הראש"ד ז"ל שם.

וממא שנכנס לעזרת הנשים כו'. כ"ל וחיבת
מת מיוחדת וכן כתב בספר מעשה רוקח
דבספר כ"י ליחא, ועי' פ"ג מב"מ ה"ח והי"ב.
ה"י עזרת ישראל כו'. כלים שם, ומש"כ
חייב כרה, במשנה שם איחא חייב
חטאת ועי' מנחות כ"ח א'.

עזרת הכהנים כו'. כלים שם, וברע"ב כתב
דעת רבנו דמעלה זו מדאורייתא, ולא
מלאחי מבואר כן בהדיא בדברי רבנו.

ולכפרה. זה לא נזכר במשנה שם ולא נתפרש
מהו, ואפשר דר"ל למסור הקרבן
לכהן שיקריבנו לשמו, ועי' פסחים ס"ז א'
נכנסה כת הראשונה נתמלאה העזרה כו', ושם
ב' והשלישית במקומה עומדת, ובפ"א מהלכות
ק"פ הי"א י"ז, ועי' תו' פסחים ל"ב א' ד"ה
טבוי שזידדו דאם נטמא טו"מ בחיל לא גזרו
עליו ללחא, ומיהו הכא נראה דכל שגמרי

הסו' הנ"ל, או דאקי לרבווי כנגד הי"ז אמה ומחלה, דמה שכנגד הכבש היו בכלל בין האולם למזבח, ועי' בר"ש מדות פ"ב מ"ז ד"ה וראשי פספסין.

דין כנגד המזבח לשון ולדרוס עי' במל"מ פ"ו מב"מ ה"א, ועי' תשובות הר"י מיגאש סימן מ"ג. וברא"ש כלים שס.
וקרועי בגדים. במשנה ליתא, ועי' פ"א מביאה מקדש הי"ד.
הב"א ההיכל כו'. כלים שס. ועי' לעיל פ"א ה"ה דגס האולם נקרא היכל, ולפ"ז משמע דעת רבינו דקדושת היכל ואולם חדא היא, (ועי' מש"כ לעיל פ"א ה"ו), וכן נראה עיקר, דבכל מקום שרבו מוזכר היכל האולם בכלל, והיכל לחודי' נקרא בלשון רבו, קדש.
ונראה דגס החאים קדושים בקדושת ההיכל, [וכן מסתבר לומר גם בצית החליפות, עי' זבחים כ"ט א' ולוקמי' מכותל אולם ולדרוס צדין האולם ולמזבח, ומבואר דבכלל אולם מועד הוא, ואולי מכאן רא' דהאולם נמשך יותר מכנגד פתחו לשון ולדרוס, עי' רש"י מנחות כ"ח ב' ד"ה אכסדרה, ובתו' ר"ה כ"ד א' ע"ז מ"ג א', ועי' מש"כ לעיל פ"ד ה"ד].

דישראלים טהורים עדיפי מכהנים טמאים. ודין בעל מוס לא נחפרש. וברייתא דרב כהנא שם ס"ל דכהנים טמאים ובע"מ קודמים לישראלים תמים וטהורים. ולהלכה חית לן למיפסק כברייתא קמיתא שנשנית סתמא, ולפ"ז כהנים טמאים גריעו מישראלים טהורים וישראלים טהורים קודמים להם, ודין בע"מ לא נחפרש למאי דס"ל לר"א שם דטמא ובע"מ בע"מ קודם יש לן ללמוד דין בע"מ מברייתא דרב כהנא דכהן בע"מ עדיף מישראל חס. וזו דעת רבנו. ששנה דין לוויים וישראלים בין בע"מ לטמא, דכך הסדר, בע"מ, ישראל, טמאים, ומיהו כ"ז לפי גירסת הכ"מ דרבנו פסק כר"א, אבל לפי גירסת המצ"ט דרבנו פסק כרב, א"כ אם קיי"ל כברייתא קמיתא דישראל טהור קדם לכהן טמא, כש"כ שישראל חס קדם לכהן בע"מ, וא"כ רבנו ששנה דין לוויים וישראלים בין בע"מ לטמא לא חתי לא כברייתא קמיתא ולא כברייתא דר"כ. ועי' תוספתא כלים פ"א. ול"ע.

ממא ובע"מ יכנס בע"מ כו'. כ"ה הגירסא בכ"מ, וכן הי' נראה ממה שנתבאר לעיל, אבל ל"ע דבגמרא שם לא מזכר דרב ס"ל טומאה הותרה בליבוי, אלא דטמא עדיף שכן הותר בעבודת ליבוי, משא"כ בע"מ אבל אין נפ"מ אי הותרה או דחוי' שהרי בע"מ לא הותר ולא נדחה, ולפ"ז קיי"ל כרב ולא כר"א וכן הטעם שכתב רבנו שטומאה דחוי' לפיכך גרע מבע"מ, תמוה שהרי בע"מ גרע יותר דמחלל עבודה דיעבד אף בליבוי. לכן נראה עיקר כגירסת המצ"ט יכנס טמא שהטומאה דחוי' בליבוי, ובספר מעשה רוקח כתב שחלל כן בכח"י.

הב"א ההיכל כו'. כלים שס. ועי' לעיל פ"א ה"ה דגס האולם נקרא היכל, ולפ"ז משמע דעת רבינו דקדושת היכל ואולם חדא היא, (ועי' מש"כ לעיל פ"א ה"ו), וכן נראה עיקר, דבכל מקום שרבו מוזכר היכל האולם בכלל, והיכל לחודי' נקרא בלשון רבו, קדש.

ונראה דגס החאים קדושים בקדושת ההיכל, [וכן מסתבר לומר גם בצית החליפות, עי' זבחים כ"ט א' ולוקמי' מכותל אולם ולדרוס צדין האולם ולמזבח, ומבואר דבכלל אולם מועד הוא, ואולי מכאן רא' דהאולם נמשך יותר מכנגד פתחו לשון ולדרוס, עי' רש"י מנחות כ"ח ב' ד"ה אכסדרה, ובתו' ר"ה כ"ד א' ע"ז מ"ג א', ועי' מש"כ לעיל פ"ד ה"ד].

הב"א בית קדש הקדשים כו'. כלים שס.

הב"א מקום שחיי בעל"י כו'. פסחים פ"ו א', ופסק כלשון ראשון שנשנה סתמא

ועי' תוי"ט פ"ד דמדות מ"ה. (ולא קיי"ל כאבא שאל פסחים שס, אע"ג דבגמ' דילן לא נמלא חולק, דבתוספתא פ"ק דכלים מביק אמרו לו אין זו מעלה, וכן סתמא דמת' דפ"ק דכלים נא חשיב לה, וכן סתמא דמדות שס דלולין היו פתוחים כו'. דלא כאבא שאל).

בשעה שנכנסין כו'. בעירובין ק"ה א' מבואר דברייתא קמיתא שנשנית סתמא, ס"ל

וכן הנכנסין להיכל כו'. תוספתא כלים פ"א ע"ש, ובמדות פ"ד מ"ה לעגין קה"ק,

ולרבא פסחים כ"ו א' דהטעם הוא משום דקול ומראה וריח אף שאין בהן מעילה מה"ט מ"מ איסורא איכא אין שום מקום לחלק בין היכל לקה"ק, וכבר רמז לזה המל"מ, ובליגוי

פ ר ק ש מ י נ י

מבחוץ ואפשר דכיון דכהנים לא היו שומרים אלא בעזרה ולוים היו שומרים אף בהר הבית, מתפרש לומר דכהנים צפנים ולוים בחוץ, א"נ הכהנים היו שומרים בחוץ לשכה, משא"כ הלויים היו עומדים בחוץ ושומרים, ועדיין ל"ט, ועי' בפ"א דמדות מ"ט, ובמל"מ כאן.

וְכִי עָדָה שומרים אותו כו'. ריש מדות, ושם לא נאמר אלא דכהנים שומרים כג' מקומות ולוים ככ"א, אבל שלכל שמירה לריך עדה זה לא מכר שם, ולא נתפרש מנין למד כן רבנו, ול"ט, ועי' בתפארת ישראל ריש תמיד שהביא כן בשם ש"ג, ונעלם ממנו שכן מבואר כאן, (ועי' ריש תמיד ופרחי כהונה איש כסותו בארץ, ואשומרים קאי כמבואר בה"ו, ולא קאי אלא אבית המוקד ומשמע דכמה שומרים היו שם).

ה' ה' והיכן היו שומרים כו'. פ"א דמדות מ"א ומ"ה ומ"ח, ובריש תמיד.

ומפתחות העזרה בידיהם. פירש הגר"א בריש תמיד דר"ל ברשותם שהם היו הממונים, ועי' מל"מ שלהי ה"ד, ודברי המפרש פשוטים, למש"כ בשם הגר"א ז"ל.

ה' ה' לא היו הכהנים השומרים ישנים כו'. ריש תמיד לא היו ישנים בצנדי קדש כו' ויש לפרש דאזקיני בית אב דקתני התם קאי,

ה' א' שמירת המקדש כו'. בשה"מ לרבנו עשין כ"ב, ואפשר דהמלוה מוטלת על שבע הכהנים והלוים, ומיהו נראה דאביד מוטל החוב שהמקדש יהיו לו שומרים.

ואע"פ כו'. עי' במפרש וברא"ש ריש תמיד. אינן דומה כו'. ספרי זוטא פרשת קרה והובא בשה"מ שם, ואפשר דאין כהנים ולוים, שמעמידין שומרים ישראלים מדין כבוד המקדש, ול"ט.

ה' ב' ושמירה זו כו'. ריש תמיד ומדות, ושם ואכזקות דולקין לפניו כו', ועי' ברא"ש ובראב"ד ריש תמיד שכתבו נמי בהמפרש שהביא המל"מ, וכן בסברא יש מקום להגדיר שמירה אף כיום דאף זה בכלל כבוד.

והשומרים כו'. ריש תמיד מנה"מ כו'. ה' ג' ואם בסלו כו'. בשה"מ ל"ת ס"ז בשם מכלתא.

ה' ד' מצות שמירתו שיהיו הכהנים שומרים מבפנים כו'. ספרי קרה וילוו עליך זה שאמרנו הכהנים מצפנים והלוים מבחוץ, ולדעת הסמ"ג שהביא המל"מ דבג' המקומות ששמרו הכהנים שמרו גם הלויים, מתפרש שפיר שהכהנים היו שומרים מבפנים והלוים מבחוץ, אבל לדעת רבנו שלא שמרו הלויים במקום ששמרו הכהנים א"כ מאי האי דקאמר הכהנים מבפנים והלוים

(דכד בעי למפשט מהא דחחת ראשיהם דמוחר ליהנות לא קאמר ותסברא דאף אי מוחר ליהנות, חחת ראשיהם אסור). משמע קלת דאין חילוק, ודעת רבנו מבוארת כמש"כ.
 ח"י אירע קרי כו'. ריש תמיד ושלחי פ"ק דמדות.

שהמחילות הפתוחות להר הבית כו'. תמיד כ"ז ב' פסחים ס"ז ב'. ואף בקדושת הר הבית לא נתקדשו. [ודין לשכה הפתוחה להר הבית לא למדנו]. ועיי' בשע"מ לעיל פ"ו ה"ט.

ח"י והיכן היו הדיוט שומרים כו'. ריש מדות.

ועל ארבע פנות כו' חוץ לעזרה. תמיד כ"ז א'. ואף אחמשה שערי העזרה קאי האי טעמא שכתב רבנו שאין ישיבה בעזרה, וגקט ברישא וה"ה לסיפא. ואף בשער ניקנור היו שומרים מבחוץ אע"ג דאמר פסחים פ"ה ב' דשער ניקנור לא נתקדש, חדא דאין שומרים בחוץ השער אלא או מצפנים או מבחוץ, שהרי השער סגור כלילה. (אמנם לא נאסרש היכן הי' השער עומד בעובי הפתח אם בשפה הפנימית או בשפה החיצונית ומסתברא דבשפה הפנימית היו קאי שהרי חוץ השער כלחוץ). וכיון דמצפנים אי אפשר ממילא הוכרחו לשמור מבחוץ. ועוד דאפשר דאסור לישב בשער ניקנור שהוא מכון כנגד בית קה"ק. ולא כש"כ לישן, (עיי' לעיל הי') ועיי' במנח"ם ריש נשא, ואינו תח"י כעת.

שהרי הכהנים כו'. תמיד שס תרי מיניהו כו'. וכ"פ במפרש שס.

ח"י ועוד כו'. ריש מדות.

ח"י ומעמידין כו' פ"א דמדות מ"ב וכנראה גרים רבנו במשנה ואומר לו בוי"ו וקאי

והם היו ישנים, אבל השומרים לא היו ישנים כלל וכדקתני תחם ניכר שהוא יסן חובטו במקלו כו', אבל רבנו מפרש דאסרחי כהונה דקתני תחם קאי, והם היו שומרים בבית המוקד, ועלייהו קאמר לא היו ישנים כו', [ועיי' במל"מ דאפשר שהיו מתחלפים אלו ישנים ואלו שומרים, או שהי' להם זמן קבוע שהיו ישנים, ומיהו מלשון רבנו הי' משמע שהיו ישנים כולם כל הלילה אלא ששינתם על הארץ, כדרך השומרים, אבל אין טעם לחלק ביניהם ללוים, וע"כ ז"ל כמש"כ המל"מ]. ואפשר דאילטרין לאשמועינן דאע"ג דעסוקים בשמירת המקדש שהרי היו ישנים על הארץ כדרך השומרים מ"מ לא היו ישנים בבגדי כהונה ולא כש"כ זקני בית אב, וברש"י יומא ס"ח ב' כתב דאסור לישן בבגדי כהונה שח"א ישיב בהם ולמדנו שאסור להפיח בבגדי כהונה, ועיי' תו' שס ס"ט א'.

ומניחין איהן כנגד ראשיהן כו'. תמיד כ"ז א' יומא ס"ט א', אר"פ לא תימא

תחם ראשיהם אלא תימא כנגד ראשיהם, ואף למסקנא דבגדי כהונה ניתנו ליהנות בהן גמי דברי ר"פ קיימים שלא אמר בלשון ודילמא, אלא בלשון ודאי, חדע דרב משרשיא דייק מדברי ר"פ לענין תפילין מן הנד ואם לא היו דברי ר"פ אלא דיחוי ליכא למידק מהם. כ"כ חו"י יומא' שס. (ושם תימא באוקימתא דרב אשי לעולם תחם ראשיהם ולפ"ז משמע קלת דלר"א באמת היו מניחין תחם ראשיהם. ומיהו יש לדחות דלא קאמר הכי אלא דליכא לחוכח' מאבנט, ובתמיד לא גרם במימרא דרב אשי אלא ר"א אמר בגדי כהונה קשים הם). ובכ"מ כתב דאפשר דאף למסקנא דמוחר ליהנות מבגדי כהונה היינו דוקא בדרך לבישה אבל להניחם תחם ראשיהם אסור, אבל מסתימת הגמרא

על אנשי המשמר שהם לריכים לקבל פני הממונה ולומר לו שלום עליך. וכן פירש הגר"א שם.

עך שהיו אומרים בירושלים כו'. במשנה קחני והם אומרים מה קול בעזרה כו'. ומתפרש אנשי משמר ששומרים במקום זולתו. אבל רבנו מפרש דאנשי ירושלים קאי שהם היו אומרים מה קול בעזרה. (ואפשר שדקדק כן רבנו ממה דקחני מה קול בעזרה. ולמה נקט בעזרה ולא בהר הבית. ומפרש דאנשי ירושלים קאי שהם מיחסים כל ענין המתרחש בהר הבית לעזרה. ומיהו אין זה דקדוק) וקרוב הדבר שחיבת בירושלים ט"ס.

הי"א בשחר כו'. תמיד פ"א מ"ב ג'. ונראה שהולכים למערב היו מסבין בי"א אמה שאחורי בית הכפורה והיו יולאים מן הלך הדרומי של העזרה. ודע דשער בית המוקד הי' בחלי המערבי של עזרה כמש"כ רבנו לעיל פ"ה הי"ד.

הי"ב כסדר הזה כו'. עיי' ירושלמי שלהי פ"ק דר"ה חגי רחב"א זה סדר תמיד לעבודה בית אלקינו בין בחול בין בשבת. ומשמע דאף בשבת היו עושין כסדר הזה ממש, ומיהו אפשר לומר שזה אינו בכלל סדר העבודה שאינו אלא פרט בשעת העבודה, אבל מקור דברי רבנו טרם נתפרש. ועיי' תוי"ט פ"א דתמיד מ"ג.

סליק הלכות בית הבחירה

ברוך רחמנא דסייען

במש"כ ברעת רבנו פ"א ה"ח והי"ד פ"ו.
זכינו בזה כעת דברים ממך שלישי-א ח"ל:

ש לוכט"ס.

עיינתי בדין פגימת אבן באבני מזבח ואבני קדש, ולא עלו
אותן המסקנות האמורים בספרך, והנני שולח לך את הדברים, ותראה
שאינ ט"ס בר"מ בתיבת פסולין, גם אין מחלוקת בדין אבן הפגום
בבריייתו.

אכפול שלי, הר"ש א"ר ש

זה אפילו ר"ג מודק דכא כתיב שלמות
ואי אפשר לפרש שלמות כמו שכן
בבריייתן דכא לכו"ע שחיתין אותן לר"י
בשמיר ולר"ג במקבית, וכן לא יתכן
לפרש שכן מוצאין גמורות לבנין וכמו
שאמר ר"ג שמקטחין אותן מצחין, דאי
לשון שלמות נופלת ע"ז, אלא ע"כ שלמיה
בלא פגם, וכ"כ ברמב"ן כ"פ יתרי
וק"ל דלגמס רובו באבן עושכו פגם
אף שדרך השמישו כך ומשני דמניח אבן
קטנה על אבן גדולה, אבל לשון אבני
שם דמתקני ומייתי מעיקרא כו' לריך
פירוש דלא כו"ל למימר אלא דעושין
כרובד מצי אבנים אחת גדולה ואחת
קטנה, ונראה מזה דאבני שונא משנת
ר"ג דמתקנין מצחין ומכניסין פגמים

(א) **סוטה** מ"ח ב' אמר רבי נחמיה
דברי ר"י באבני מקדש
ודברי ר"ג באבני ביתו וכו', נראה דכא לא
מחפרש דרבי מכריע במקדש כר"י ובבית
כר"ג, דכא ע"כ ר"י מפרש קרא מנורות
במגירה. בביתו, וא"כ רבי כולי' כר"י,
ואין דברי רבי אלא לפרש דברי ר"י
וכא דאמר רבי ודברי ר' נחמיה כו'
אין פירושו ונראה דברי ר"ג אלא ר"ל
ודברי ר"ג שמש"ב מקרא דמנורות
במגירה, לאן תשובה היא דקרא מיתוקם
באבני ביתו.

והר"מ פ"א מה' נכ"נ ה"ח פסק
כר"ג משום דג' פ"ק דתמיד
כר"ג אלא וכמש"כ בכ"מ, והנה בגמ' שם
פריך מקרא דאבן שלמה וגו' ולכאורכ

דאמער ומה אנו מקיים ומקצות והגרזן
כל כלי ברזל לא נשמע וגו' צבית אינו
נשמע כו', ואי שלמה החמיר על זמנו
אין כאן שאלה, ואע"ג דבמזבח איכא
נאו על עשוי, וכבא אף לר"י אינו אלא
פקול אבל אזכרה על עשוי ליכא מ"מ
לא נשמע ל"י למדרש אחסן למעוטי לאו
מעשוי, אלא נשמע ל"י דאין כאן גם
פקול, וברייחא דמכילתא כר"י ור"י לא
דריש אחסן, ועוד ראוי מהא דפריך
בחמיר בפשיטות מקרא דאבן שלמה וגו'
ואם אינה חובה בלא אפשר שלא החמירו
בר"י דין צבית שני, ולשון הרמב"ן שם
שכתב שהוסף שלמה בלא להכניס
ברזל צבית, וכן מה שכתב לשון חומרא
לר"י דאוסר ברזל גם מבחוץ היינו
שעשה שלמה ע"פ מה שמסר לו דוד
מפי שמואל.

כתב עוד הרמב"ן דנראה בפשט
הכתוב דעעזרה טשו גזית וכדכתיב
ויבן את החצר ג' טורי גזית, ולא
החמירו אלא בהיכל ובק"ק, וכנהו
ד"ע"ג דלשון גזית משמשת לאצני בנין
כוהל, [וכדכתיב מ"א, ז, ט', כמדות
גזית, וכדאמר ר"ב ג' א'] ואינה קובעת
אם היו גזיות בברזל או בשמיר או
שנבראו כך, וע"כ מתפרש כן הכתיב
דכ"י א', כ"ה, ב', ויעמוד חוצצים
לחצוב אצני גזית לבנות בית האלקים
ולר"י ע"כ אצני גזית היינו אצני בנין,
וכן מתפרש קרא מ"א, ה', נ"א, אצנים
יקרות ליקד כבית אצני גזית, והרמב"ן

ונקט בלשון קיודרא דעשייתן לפום
קושטא דמילתא,

ומדברי המפרש נראה דהוי ס"ד
דחילוב צפנים וכו' קשיא ל'י
ומשני דחילוב בחין ול"ע דהא פריך מאצנים
שלמות ועוד דהא אמר בחיורלו דמייחא
אצנים גדולות וקטנות.

ומסוגיא דגיטין ס"ה א' דאמר
דצטי שמיר משום דכתיב
וכבית בהצנותו כו' וכו' וכו' כר"י, אין
ראוי דהלכה כר"י אלא בלא חשו לה פריך
ונקטו חד וקמכו על סוגיא דקוטה
דאמרו דלר"נ נמי צטי שמיר לאפור גופי,
וק"ק למה נקטו בגמ' גיטין אצני הבית
ולא נקטו אפור דזכ לכו"ע, ואפ"ר בלא
פסיקא ל'י דה"י לירך לאצני אפור
דעדיין ה"י צידם מיונות משה אבל
לר"נ ע"פ ז"ל דמיוצעי ל'י לאצני אפיד,
ועוד י"ל דכיון דפקיל ברזל באצני הבית
לא נאמרה צפי חציבה ל'י בגמ' להזכירה
וללמדנו שהוא חובה ולא כידור מליה.
וכמש"כ סק"ב.

נראה דהא בלא נשמע ברזל בהצנותו
לר"י אף מבחוץ ולר"נ מצפנים
הוא בכלל הכל ככתב מיד ד', ואינו
הנכנס סלקיל של שלמה, וראי' מלשון הגמ'
גיטין דשאל לרבנן הכי ליעבר, ומשמע
דקיס ל'י דאיכא תקנה, ואם לא נלסוק
על זה מנא ידע דאפשר למיעבר הכי,
בשלמא אצני מזבח אפשר באצני נחל
קטנות אבל בנין הבית אי אפשר, ועוד
ראי' מלשון המכילתא שהביא רמב"ן שם

כ' דלר"י מחשבה ואצני גזית ובייני לביתו,
מ"מ משמע לוי להרמב"ן דג' טורי גזית
דכתיב ביינו גזית ממס. ול"ע מהיכא
פסקא ל"י להרמב"ן. יהנה להרמב"ן היו
חולצים האצנים בזה הבית ללורך חומת
העזרה דבא ר"י אינו מחלק בין הר
הבית לחולץ לה. והא דכתיב לא נשמע
בבית מפרש ל"י בענין בנין הבית. ויש
נשי' לדעת הרמב"ן כיון דקרא דמקצות
וגו' לא נאמר אלא בבית חבל לא בעזרה
מהיכא פסקא לכו בגמ' תמיד שם דאבן
שלמה קאי גם על בנין עזרה.

(ג) והר"מ פ"א מה' ב"ב כ"ח
כלל היכל ועזרה ונראה
דלא ס"ל להרמב"ן גם אליבא דר"י דאין
מקום לחלק כאן בין ר"י ור"ג.

ורבנו הביא קרא מ"א, כ"י, י"א,
דכתיב אצני גזית, ור"ג קוטה
שם פריך מהקרא מהוזר ז', ט', כל אלה
אצנים יקרות וגו' ואי קרא דגזית
הכרעה מוכח דגם במקדש עשו גזית.
ולא תחבן השונות רבי דדברי ר"ג צניחו.
וע"כ דתיבה גזית לא מברעת דאיהא
א"א שם החומר של אבן בנין גזית.
וכהש"כ לעיל, ולמה שניק רבנו קרא דכל
אלה וגו' דכתיב בהדיא מגירות צמגרה
ונראה דר"ג גמי סמוך אקרא דגזית
דבא קרא דכל אלה וגו' צניחו כתיב,
אלא משום דכתיב כמדות גזית מגירות
צמגרה משמע ל"י לר"ג דכל גזית דקרא
כן, וכתיב גזית צנית ולפיכך הביא

רבנו קרא דגזית דמיני וליך ר"ג לכתוב
ברזל באצני מקדש.

וכן בדין שלמות כלל רבנו שם כ"ז

עזרות, וזה מוכח בגמ' תמיד
שם וכמש"כ לעיל וכחז כר"מ שם
שאם נפגמה פסילה, ובייני כמש"כ לעיל
דזה בזה ככלל הכל ככתב וגו', ולענין
לכנותה לכהחלוק דדאי פסולה, אלא דר"י
דאם בנאה אבן זו כטובלה, ופסול
פגומה חניא בתוספתא פ"צ דמגלה
דחניא שם שאין לה פדיון ופעוטה
גניזה, ואין טעונה גניזה בדברי חז"ל
למדת חסידות אלא דינא הוא שפסולה
ובחוסף' שם חני גס אצני עזרות
ולמדנו דגם אצני עזרת פנים פוסל
בהן מיהו צרייתא זו ע"כ כר"י דלר"ג
למה חננו לנארינהו חוץ להר הבית
וכדפריך ע"ז י"ב צ', וקשה לפ"ז איך
פסקה רבנו כיון דפסקו כר"ג, וכן קשה
לדעת רמב"ן דבעזרה מורה ר"י דאין
איסור למנארינהו למה אצני עזרות נגזרות
ונראה דק"י הנמי לנארינהו אינה אלא
באצני המזבח שאין קפידא צמדתן, אבל
אצני ההיכל והעזרות אי אפשר לנאמן
שלא יתאימו למדת טובי כחותל ולפיכך
נגזרות.

שם הי"ד כל אבן שנפגמה כדי שתחזור
בה הלפורן כו', פסול נפגם אין
נפקותא אם נעשה ציד"א או ציד"ש
דאכתי לאו שלמה היא, וכדאמר בכורות
ל"ז צ', במומי קדשים, ומוס' של אצנים
פשוט טפי למפסל וכמש"כ חו' חולין

י"ז ז', ותנן מדות פ"ג מ"ד אחד כו'
ומביאין משם אבנים שלמות כו'.

שם כע"ו שנפגמו או שנגממו פי'
נפגם ונגמם פי' הר"מ במשנה
זכורות ל"ט א', ופגם הוא כעין קדק
כל שבו וגימזם חקר מן הגוף ונטשה
גומא, ויש בכל אחד נד גרוע ולד קל,
אבל נחקרה ולורת האזן ישרה בלא
פגם וגימזם כשירי, וטיקר טשייתא בגזיזה
לר"י בשמיר ולר"ג בצרזל בחוץ.

זבחים נ"ד ז' ד"ה דגייז ומיהו קשה
דנביה"מ כתיב אבן שלמה

כו' וקאמר ר"י דהוי שמיר לזיכמ"ק
ר"ל וא"כ מוכח דשמיר מנקט ומחליק
בלי פנימא, וכדרכ קושיא לדוכחה
בקוגיא דע"ז למכ לא תצרינהו ע"י
שמיר, ואפשר דנכרי שהניח שמיר על
אבן של ע"ז לא חשיב ביטול כיון
דמקפיד על שצירחה דרך כבוד ודעתו
לעבוד את הבקט, ואפשר דכיונים שהיו
עובדים את אבני המזבח הוא מחמת
שהחזיקו את האבנים האלו לקדושים
ולפיכך לא חשיב ביטול אלא א"כ שברוס
שאינם ראויים כבר למזבח.

הוספות ותקונים

ממה שאמרו זכחים שם ר"ג אומר כ"י ומלא
אבנים כ"י ול"ט. וע"י שבת נ"ה א', כל"ל
(ותיבה שהוא ומעיקרא סבור, ט"ס).

שם שורה 17 אחר תיבת א' יש להוסיף ע"י
מש"כ לק' פ"ו ה"ט.

דף י"ב שורה 9 אחר תיבת כלל יש להוסיף
ע"י לשון רש"י שמות כ"ו, ה', והכנס
היה בדרוס המזבח מובדל מן המזבח מלא חוט
השערה, ונראה דלאו מדן סביב קאמר (אף
שכן משמע דענין חוט השערה לא ניכר בגמ'
אלא בהבדלה דמחמת דין סביב) אלא בהבדלה
שמחמת מלות זריקה. שכן משמע מש"כ בסוף
דבריו ז"ל זה שה' מובדל מן המזבח מלא החוט
במסכת זכחים למדנוהו מן המקרא, ואי מחמת
דין סביב ה' מפרש ל', ומיכו אין זה אלא
משמעות קלושה ול"ט, וע"י מש"כ בפנים פ"ב
הי"ג.

עמוד 24 טור 2 שורה 24 אחר תיבת גזול
יש להוסיף ע"י הוספה הקורמת.

דף י"ג טור א' שורה 33 אחר תיבת
מסתבר ע"י הוספה הקורמת.

בפ"ג ה"ט נסחפקו אס הגביעים היו חלולין
בפנים או לא, וכעת שמענו מפי מרן
שליט"א שאין ספק שודאי היו חלולין, דהו
נורת גביע.

דף כ' טור א' סוף שורה ו' יש להוסיף ע"י
שמו"ר פל"א ולעולם הם ממושכנין כו' לאו
אלא עד שיבא משיח כו'.

שם שורה 13 אחר תיבת לר' ליל כדמפרס
מקרא דועשו לי מקדש וכ"ה בדה"ב כו'.

שם טור 2 שורה 12 אחת תיבת כו'. ל"ל
משמע שה' מקדש בנוב וגבעון כן דייק
בהר המורי וכחכ שכ"ד רש"י כו'.

עמוד 6 טור א' שורה 27 אחר תיבת אחת,
יש להוסיף אצל האמת שלא כיון בזה
רצנו כלום אלא בא לסמן את השולחן וודאי אף
שאר שולחנות עומדין בלשון וכדמוכח בגמ'. וכל
מש"כ אודא ל'.

שם שורה 32 אחר תיבת אמלעיתו יש להוסיף
ע"י בפירוש הראב"ד לחמיד שלהי פ"ג.

דף ה' טור 2 שורה 8 ל"ל ושם רצנו כל"ק.
עמוד 10 טור א' שורה 2 אחר ואנוהו. יש
להוסיף ע"י מכילהא בשלח ר' יוסי כן
הירמסקית אומר אעשה לפניו מקדש נאה כו'.

שם שורה 8 אחר תיבת מנורות יש להוסיף
גם ראב"ש ס"ל מנחות ל"ט א' על
כלן ה' מסדר ומדליק.

דף ו' טור 2 שורה 3 אחר תיבת כו' ל"ל
ואפשר דקאי אמשקן שהיו ממלאין אותו
בעפר והיו רשאים למלאותו באבנים כמשמע